

FEDERALNO MINISTARSTVO OBRAZOVANJA I NAUKE

SEKTOR ZA VISOKO OBRAZOVANJE

INFORMACIJA

O

HISTORIJATU BOLONJSKOG PROCESA SA PREGLEDOM RELEVANTNIH DOKUMENATA

april 2011. godine

Sadržaj

UVOD	4
1. OSNOVNI DOKUMENTI KOJI POSTAVLJAJU TEMELJE BOLONJSKOM PROCESU	5
1.1. KLJUČNI DOKUMENTI PRIJE USVAJANJA BOLONJSKE DEKLARACIJE	5
1.1.1. Evropska kulturna konvencija.....	5
1.1.2. Velika povelja univerziteta - <i>Magna Charta Universitatum</i> (18. 9.1988. godine)	7
1.1.3. Lisabonska konvencija (11. 4. 1997. godine).....	7
1.1.4. Sorbonska deklaracija (25. 5. 1998. godine)	8
1.2. USPOSTAVLJANJE EVROPSKOG PROSTORA VISOKOG OBRAZOVANJA (1999-2010)	8
1.2.1. Bolonjska deklaracija (19. 6. 1999. godine)	9
1.2.2. Poruka iz Salamance (29-30. 3. 2001. godine)	10
1.2.3. Studentska deklaracija iz Goteborga (25. 3. 2001. godine).....	11
1.2.4. Praški kominike (19. 5. 2001. godine).....	11
1.2.5. Deklaracija iz Graza (4. 7. 2003. godine)	12
1.2.6. Berlinski kominike (19. 9. 2003. godine).....	12
1.2.7. Bergenski kominike (20. 5. 2005. godine)	13
1.2.8. Londonski kominike (18. 5. 2007. godine).....	13
1.2.9. Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja, Leuven/Louvain-la-Neuve, 28-29. 4. 2009. godine	14
1.2.10. Budimpeštansko-bečka deklaracija (12. 3. 2010. godine)	15
1.3. Ključni nalazi izvještaja Trendovi 2010	16
1.3.1. Trendovi 2010	16
2. RADNA GRUPA ZA PRAĆENJE BOLONJSKOG PROCESA - <i>BOLOGNA FOLLOW-UP GROUP</i> (BFUG)	18
3. BOSNA I HERCEGOVINA I BOLONJSKI PROCES.....	23

3.2.	BiH u periodu 1995-2000. godina.....	24
3.3.	BiH u periodu 2000-2005. godina.....	26
3.4.	BiH u periodu 2005-2010. godina.....	27
3.4.1.	Institucije u oblasti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.....	29
3.4.2.	Integracija univerziteta.....	31
4.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	32
5.	PRILOZI.....	36
PRILOG 5.1.	EVROPSKA KULTURNA KONVENCIJA.....	37
PRILOG 5.2.	VELIKA POVELJA UNIVERZITETA – MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM ...	41
PRILOG 5.3.	LISABONSKA KONVENCIJA.....	43
PRILOG 5.4.	SORBONSKA DEKLARACIJA.....	60
PRILOG 5.5.	BOLONJSKA DEKLARACIJA.....	63
PRILOG 5.6.	PORUKA IZ SALAMANCE.....	66
PRILOG 5.7.	STUDENTSKA DEKLARACIJA IZ GOTEBORGA.....	70
PRILOG 5.8.	PRAŠKI KOMINIKE.....	72
PRILOG 5.9.	DEKLARACIJA IZ GRAZA.....	77
PRILOG 5.10.	BERLINSKI KOMINIKE.....	82
PRILOG 5.11.	BERGENSKI KOMINIKE.....	90
PRILOG 5.12.	LONDONSKI KOMINIKE.....	96
PRILOG 5.13.	Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja, Leuven/ Louvain-la-Neuve.....	104
PRILOG 5.14.	BUDIMPEŠTANSKO-BEČKA DEKLARACIJA.....	111

UVOD

Bolonjski proces je naziv za reformu visokog obrazovanja u Evropi, a sveobuhvatni cilj mu je bio stvaranje Evropskog prostora visokog obrazovanja (*EHEA*) do 2010. godine uz promicanje mobilnosti, privlačenje studenata i nastavnog osoblja iz Evrope, kao i iz drugih dijelova svijeta. Naziv dolazi od „Bolonjske deklaracije” koju su ministri zaduženi za visoko obrazovanje 29 zemalja potpisali 19. juna 1999. godine. Proces je međunarodno konkurentan, a cilj je olakšati veću usporedivost i kompatibilnost između različitih visokoobrazovnih sistema i ustanova širom Evrope povećavajući uz to njihovu kvalitetu.

Danas, 47 evropskih zemalja sudjeluje u Bolonjskom procesu. Te zemlje su sve stranke Evropske kulturne konvencije i predane ciljevima Evropskog prostora visokog obrazovanja. Počevši od neobavezujućeg sporazuma na evropskom nivou tj. deklaracije, Bolonjski proces je pokrenuo opsežne reforme u visokog obrazovanja širom Evrope na sistemskom i institucionalnom nivou.

Bolonjski proces se može posmatrati kao odgovor evropskih institucija visokog obrazovanja na proces globalizacije i tehnološkog razvoja, a njegov karakter je i nacionalan i internacionalan.

Preispitivanje mjesta i uloge univerziteta započelo je 1988. godine donošenjem *Magna Charta Universitatum* (Velike povelje univerziteta) u Bolonji, povodom proslave 900 godina od osnivanja prvog univerziteta u Evropi, a njom se definiše pojam autonomije visokoškolske ustanove, kao i osnovna načela u pogledu realizacije visokog obrazovanja.

Na prijedlog Komiteta za visoko obrazovanje Vijeća Evrope i Odjeljenja za visoko obrazovanje u Evropi UNESCO-CEPES, donijeta je *Lisabonska konvencija* 1997. godine kojom se regulira postupak priznavanja diploma u zemljama potpisnicama Konvencije koju je ratificirala i Bosna i Hercegovina 2004. godine.

Na proslavi 700 godina od osnivanja Univerziteta Sorbona u Parizu 1998. godine, potpisana je *Sorbonska deklaracija* u kojoj se govori o „Evropi znanja” i „otvorenom evropskom prostoru visokog obrazovanja”.

Na posljednjem sastanku ministara za visoko obrazovanje u državama sudionicama u Bolonjskom procesu, koji su se sastali u Budimpešti i Beču 11-12. 3. 2010. godine, zvanično je uspostavljen Evropski prostor visokog obrazovanja.

Cilj ovog dokumenta je da prikaže hronološki razvoj ideje Bolonjskog procesa kako u Evropi tako i u Bosni i Hercegovini, posebno kroz prizmu događanja u periodu 1995-2010. godina, u želji da potvrdimo da su obrazovanje i posebno saradnja na polju obrazovanja, odlučujući faktor u izgradnji stabilnih, miroljubivih i demokratskih država.

1. OSNOVNI DOKUMENTI KOJI POSTAVLJAJU TEMELJE BOLONJSKOM PROCESU

Dokumente koji postavljaju temelje podijelili smo u dva dijela i to:

1. Ključni dokumenti prije usvajanja Bolonjske deklaracije 1999. godine:
 - a) Evropska kulturna konvencija,
 - b) Magna Charta Universitatum,
 - c) Lisabonska konvencija i
 - d) Sorbonska deklaracija.

2. Dokumenti koji uspostavljaju Evropski prostor visokog obrazovanja u periodu od 1999. do 2010. godine:
 - a) Bolonjska deklaracija,
 - b) Poruka iz Salamance,
 - c) Studentska deklaracija iz Goteborga,
 - d) Praški kominike,
 - e) Deklaracija iz Graza,
 - f) Berlinski kominike,
 - g) Bergenski kominike,
 - h) Londonski kominike,
 - i) Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja iz Leuven /Louvain-la-Neuva i
 - j) Budimpeštansko-bečka deklaracija.

1.1. KLJUČNI DOKUMENTI PRIJE USVAJANJA BOLONJSKE DEKLARACIJE

1.1.1. Evropska kulturna konvencija

Evropska kulturna konvencija pruža osnove za međunarodnu saradnju u sferama obrazovanja, kulture, kulturnog nasljeđa, sporta i omladine i otvorena je za potpisnike još 1954. godine.

Kako je i u preambuli ovog dokumenta naglašeno, članice Vijeća Evrope željele su sklopiti opću Evropsku kulturnu konvenciju, kako bi među pripadnicima svih članica i onih evropskih država koje bi ovoj Konvenciji pristupile poduprle izučavanje jezika, historije i civilizacije drugih ugovornih stranaka te civilizacije koja im je svima

zajednička, te ostvariti veće jedinstvo između svojih članica, uz ostalo, radi čuvanja i promicanja ideala i načela koji su njihova zajednička baština.

Ovaj međunarodni sporazum je otvoren i za evropske zemlje koje nisu članice Savjeta Evrope, a on im omogućava da sudjeluju u programima organizacije iz obrazovanja, kulture, sporta i omladinskih aktivnosti. Do danas je četrdeset i sedam zemalja¹ pristupilo Evropskoj kulturnoj konvenciji kao i Bjelorusija, Sveta stolica i Kazahstan.

Bosna i Hercegovina je ratificirala konvenciju 29. 12. 1994. godine koja joj je omogućila aktivno sudjelovanje kao zemlje članice na polju obrazovanja, istraživanja, nauke, sporta, kulture, kulturnog naslijeđa i mladih.

Glavni ciljevi Konvencije su:

- a) priznanje od strane Evropljana njihove zajedničke kulturne baštine (čl. 1 i 5 Konvencije)
- b) mobilnosti i razmjena za međusobno razumijevanje (čl. 2 i 4 Konvencije)
- c) široka trenutna panevropska saradnja (čl. 3 i 6 Konvencije)

Tokom godina ostala pojavila su se još tri glavna cilja, a to su:

- a) stvaranje uvjeta za puno sudjelovanje u demokratskom životu;
- b) uvođenje evropske dimenzije standarda, politike i prakse;
- c) poticanje poštovanja prema kulturnoj raznolikosti i razvijanje zajedničkih vrijednosti.

Evropska kampanja vezana za Konvenciju pokrenuta je na ministarskom sastanku u Wroclawu, Poljska u decembru 2004. godine. Ministri kulture, obrazovanja, sporta i mladih dogovorili su tekst Wroclawske deklaracije povodom 50-godišnjice ove Konvencije koja daje obrise buduće aktivnosti u kulturnoj saradnji između Vijeća Evrope i država članica.

Ona uključuje poboljšane mjere za:

1. Evropski identitet i demokratsko građanstvo,
2. Kulturnu raznolikost i koheziju društva,
3. Interkulturalni i međureligijski dijalog,
4. Sudjelovanje u društvu znanja i informacija,
5. Mobilnost,
6. Održivi razvoj,
7. Partnerstvo.

¹ Stanje na dan 10. 4. 2011. godine:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=018&CM=&DF=&CL=ENG>

1.1.2. Velika povelja univerziteta - *Magna Charta Universitatum* (18. 9. 1988. godine)

Magna Charta je dokument na koji se pozivaju svi kasniji dokumenti, deklaracije i službena saopćenja o akademskom svijetu, pa i Bolonjska deklaracija.

Ovaj je dokument potpisan od strane 483 rektora evropskih i vanevropskih univerziteta univerziteta. Polazi od uloge univerziteta kao središta kulture, znanja i istraživanja u prenošenju mladima znanja koje pridonosi razvoju društva. Ističe autonomiju univerziteta kao važan preduvjet, te neophodnost nezavisnosti od politike i ekonomije. Osnovna načela *Magna Charta* su:

- autonomija univerziteta,
- neodvojivost nastave i istraživanja univerziteta,
- sloboda istraživanja i nastave,
- uloga univerziteta u postizanju sveopćeg znanja,
- potreba različitih kultura za međusobnim upoznavanjem.

Ispunjavanje načela iz ove povelje prati *Magna Charta Observatory*, osnovan 2001. godine.

1.1.3. Lisabonska konvencija (11. 4. 1997. godine)

Konvenciju o priznavanju kvalifikacija visokoškolskog obrazovanja u evropskoj regiji izradili su Vijeće Evrope i UNESCO, a usvojili predstavnici država na sastanku u Lisabonu od 8. do 11. 4. 1997. godine. Ovu konvenciju Vijeća Evrope i UNESCO-a, koja se obično navodi kao Lisabonska konvencija – poslije toga ratificirala je većina evropskih zemalja. Osnovni naglasak stavljen je na zahtjev da se pri priznavanju diploma mora ispitati da li postoje suštinske razlike između programa za koji je izdata diploma i odgovarajućeg programa u instituciji u kojoj se traži nostrifikacija/priznavanje. Pored toga, Konvencija prebacuje teret dokazivanja na instituciju, a ne na podnosioca zahtjeva.

Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju 9. januara 2004. godine, a ista je stupila na snagu 1. marta 2004. godine.

Sljedeće tačke Konvencije možemo navesti kao glavne:

- Nosioci kvalifikacija koje izda jedna zemlja imaju odgovarajući pristup procjeni tih kvalifikacija u nekoj drugoj zemlji,
- Nikakva diskriminacija se neće praviti u ovom pogledu ni po kakvoj osnovi, kao što je pol podnosioca zahtjeva, rasa, boja, invaliditet, jezik, vjera, političko mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo,
- Odgovornost da pokaže da neki zahtjev ne ispunjava relevantne uvjete leži na tijelu koje vrši procjenu,

- Svaka zemlja će priznati kvalifikacije – bilo za pristup visokoškolskom obrazovanju za određeno vrijeme studiranja, ili za diplomu/stepen visokoškolskog obrazovanja slične odgovarajućim kvalifikacijama u vlastitom sistemu, osim ako može dokazati da postoje bitne razlike između njenih vlastitih kvalifikacija i kvalifikacija za koje se traži priznavanje.
- Priznavanje može olakšati pristup tržištu rada.
- Sve zemlje će odrediti nacionalne informacione centre, čiji je važan zadatak da daju obavještenja o priznavanju inostranih kvalifikacija studentima, diplomiranim studentima, poslodavcima, visokoškolskim obrazovnim institucijama i drugim zainteresiranim stranama ili osobama.
- Sve zemlje će podsticati svoje visokoškolske obrazovne institucije da svojim studentima izdaju Dodatak diplomi kako bi olakšale priznavanje.

1.1.4. Sorbonska deklaracija (25. 5.1998. godine)

Četiri ministra zadužena za visoko obrazovanje u Francuskoj, Njemačkoj, Italiji i Velikoj Britaniji potpisali su Sorbonsku deklaraciju 25. maja 1998. godine. Ona se nastavlja na načela *Magna Charta* i ističe ključnu ulogu univerziteta u razvoju „Evrope znanja“.

Sorbonska deklaracija naglašava:

- mobilnost univerzitetskih nastavnika i studenata,
- cjeloživotno učenje,
- zagovaranje dvocikličnog učenja,
- bodovni sistem,
- raznolikost programa studiranja,
- razvoj jezičnih vještina.

Ciljevi Sorbonske deklaracije su:

1. Konvergencija ukupnog okvira akademskih programa i stepena u otvorenom Evropskom prostoru visokog obrazovanja (*EHEA*)
2. Uspostava sistema studija s dva stepena: preddiplomski (*undergraduate*) i diplomski (*graduate*)
3. Uklanjanje prepreka mobilnosti studenata i nastavnika, te priznavanje diploma i akademskih kvalifikacija

1.2. USPOSTAVLJANJE EVROPSKOG PROSTORA VISOKOG OBRAZOVANJA (1999-2010)

Uspostavljanje Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) započelo je sa Bolonjskom deklaracijom, a ovaj prostor je ozvaničen i uspostavljen sa Budimpeštansko-bečkom deklaracijom 2010. godine.

1.2.1. Bolonjska deklaracija (19. 6. 1999. godine)

Godinu dana kasnije, 19. juna 1999. godine u Bolonji, okupili su se ministri obrazovanja 29 zemalja Evrope i potpisali *Bolonjsku deklaraciju*. U Deklaraciji se polazi od ideje da se ujedinjenje Evrope mora zasnivati na jačanju njenih intelektualnih, kulturnih, socijalnih, naučnih i tehnoloških dimenzija, u čemu univerzitet treba da ima centralnu ulogu. Pored toga, ističe se da *znanje* treba da predstavlja osnovu evropskog državljanstva, i u tom kontekstu se naglašava značaj svijesti o zajedničkim vrijednostima i pripadnosti jedinstvenom socijalnom i kulturnom prostoru.

To je zajednička deklaracija 29 ministara obrazovanja evropskih zemalja potpisnica, kojom započinje tzv. Bolonjski proces uspostavljanja Evropskog prostora visokog obrazovanja. Deklaracija je ključni dokument u razvoju evropskog prostora visokog obrazovanja. U Deklaraciji se polazi od ideje da se ujedinjenje Evrope mora zasnivati na jačanju njenih intelektualnih, kulturnih, socijalnih, naučnih i tehnoloških dimenzija, u čemu univerzitet treba da ima centralnu ulogu. Pored toga, ističe se da *znanje* treba da predstavlja osnovu evropskog državljanstva, i u tom kontekstu se naglašava značaj svijesti o zajedničkim vrijednostima i pripadnosti jedinstvenom socijalnom i kulturnom prostoru.

Njeni konkretni ciljevi su:

- prihvatanje sistema lako prepoznatljivih i usporedivih stepena, uvođenje sistema prepoznatljivih i usporedivih akademskih stepena, a unapređenje zapošljavanja evropskih građana i postizanja međunarodne konkurentnosti evropskog sistema visokog obrazovanja,
- uvođenje Dodatka diplomi (*Diploma Supplement*),
- prihvatanje sistema zasnovanog na dva glavna ciklusa - preddiplomskom (*Bachelor*) i diplomskom (*Master*), a prvi ciklus mora trajati najmanje tri godine,
- uvođenje bodovnog sistema ECTS = *European Credit Transfer System* – Evropski sistem za prijenos bodova (kredita) - koji je moguće postizati i van visokoobrazovnog sistema, posebno kroz cjeloživotno obrazovanje (*LLL*),
- unapređenje mobilnosti studenata, nastavnika, istraživača i osoblja,
- unapređenje evropske saradnje u osiguravanju kvalitete i
- unapređenje evropske dimenzije u visokom obrazovanju.

U Deklaraciji se ističu principi autonomije i raznolikosti, a ona je postavila 2010. godinu kao rok za ispunjavanje ciljeva.

U godinama nakon konačnog potpisa Bolonjske deklaracije, uslijedio je cijeli niz događaja koji su na različite načine predstavljali djelimičnu reviziju i nadopunu deklaracije koje ćemo niže ukratko opisati.

1.2.2. Poruka iz Salamance (29-30. 3. 2001. godine)

Ova poruka, koja je upućena evropskim ministrima obrazovanja za naredni sastanak u Pragu od strane preko 300 evropskih institucija visokog obrazovanja i njihovih glavnih predstavnika, iznosi glavne rezultate rada dvanaest grupa koje su tokom Konvencije raspravljale o šest ključnih tema Bolonjske deklaracije:

1. **Sloboda uz odgovornost, uz davanje ovlaštenja univerzitetima** koja je potrebna univerzitetima u strateškom planiranju, određivanju ciljeva i prioriteta, raspodjeli finansijskih sredstava, odabiru lokalnih, nacionalnih i međunarodnih partnera u istraživanjima i nastavi, odabiru istraživačkih područja, određivanju nastavnih planova i programa, upravljanju ljudskim kapitalom, posebno pri zapošljavanju nastavnika i određivanju uvjeta za upis studenata.
2. **Mogućnost zapošljavanja na evropskom tržištu rada.**
3. **Pokretljivost (mobilnost) u evropskom prostoru visokog obrazovanja** – nužni uvjeti su: sistem ECTS bodova, koji se koriste i za razmjenu i za akumulaciju informacija, Dodatak diplomu, blaži pristup pitanjima priznavanja diplome; mogućnost i virtuelne i fizičke pokretljivosti, pri čemu prva nije zamjena za drugu, dostupnost novčanih sredstava za pokretljivost nastavnog osoblja i studenata; transparentni sistemi osiguranja kvalitete u svim zemljama i predmetnim područjima.
4. **Kompatibilnost: zajednički, ali fleksibilan okvir kvalifikacija**, za što je bitno osiguranje kvalitete.
5. **Osiguranje kvalitete i izdavanje potvrda o kvaliteti.**
6. **Konkurentnost kod kuće i u svijetu.**

Evropsko udruženje univerziteta (*European University Association* – EUA) uzeto je za vodeću instituciju koja će pomoći u boljoj komunikaciji sa političkim faktorima i omogućiti što samostalnije kreiranje evropskog sistema visokog obrazovanja.

1.2.3. Studentska deklaracija iz Goteborga (25. 3. 2001. godine)

U toku donošenja Bolonjske deklaracije, studenti okupljeni oko Nacionalnog udruženja studenata Evrope (ESIB) tražili su pravo sudjelovanja na skupu koje im nije odobreno. Uprkos tome, oni su se opredijelili da proces podrže, ali i da zahtijevaju da postanu ravnopravni partneri u njemu.

Studenti okupljeni u okviru ESIB-a, kasnije ESU (*European Students' Union* – Evropsko studentsko udruženje), donijeli su ovu deklaraciju smatrajući da se Evropski sistem visokog obrazovanja mora graditi na jednakim pravima za sve koji žele da stiču znanje, te da odgovornost za uspjeh Bolonjskog procesa mora biti zajednička za sve države potpisnice, uzimajući u obzir različitost svih oblika, kao i poštovanje iste.

Naglasci iz Deklaracije:

- Uključiti socijalnu dimenziju u Bolonjski proces,
- Pristupačnost i raznolikost su tradicionalni oslonci evropskog obrazovanja, što bi trebalo biti i u budućnosti,
- Studentima se mora omogućiti ravnopravan pristup svim institucijama visokog obrazovanja, uzimajući u obzir samo njihove akademske potencijale bez bilo kakvih oblika diskriminacije,
- Studenti, kao kompetentni, aktivni i konstruktivni partneri, moraju biti viđeni kao pokretačka snaga reformi na polju visokog obrazovanja,
- Traži se da studentsko mišljenje bude uključeno u svaki rezultat sastanaka na temu Bolonjskog procesa, a također se ESIB obavezuje da će aktivno nastaviti da zastupa mišljenje studenata na ovu temu.

1.2.4. Praški kominike (19. 5. 2001. godine)

Drugi ministarski sastanak održan je u Pragu 18. i 19. maja 2001. godine. Kominike iznosi ocjenu napretka izvršavanja ciljeva Bolonjskog procesa, te postavlja dalje smjernice. Potvrđuje šest ciljeva Bolonjskog procesa s malim dopunama.

Naglasci iz Praškog kominikea su:

1. Predanost ciljevima Bolonjske deklaracije.
2. Aktivno uključenje Evropskog udruženja univerziteta (*EUA*) i Nacionalnog udruženja studenata Evrope (*ESIB*), kao i predanost i pomoć Evropske komisije (*EC*).
3. Naglasak na cjeloživotnom obrazovanju (*LLL* – Life-Long Learning) i uključivanju studenata u proces.

4. Privlačnost i konkuretnost EHEA ostalim dijelovima svijeta, uključujući i transnacionalno obrazovanje.

U pogledu dvocikličnog učenja dodaje da bi programi trebali imati različite orijentacije i profile radi zadovoljavanja individualnih i akademskih potreba. Praška izjava naglašava važnost cjeloživotnog učenja. Po prvi put naglašava studentsko sudjelovanje kao ključno u Bolonjskom procesu.

1.2.5. Deklaracija iz Graza (4. 7. 2003. godine)

Deklaracija traži da osiguranje dugoročne vizije za univerzitete i izražavanje vlastitih prioriteta za sljedeću fazu Bolonjskog procesa, naglašavajući da je glavni izazov osigurati potpunu primjenu reformi, te da univerzitete trebaju imati dovoljno vremena za transformaciju zakonskih promjena u smislene akademske ciljeve i institucionalnu stvarnost.

Ona obrazlaže kako evropski univerzitete vide svoju ulogu u budućnosti, određuje prioritete za djelovanje i predviđa kakve se radnje očekuju od vlada, kao i šta univerzitete trebaju osigurati da zadrže centralnu ulogu za razvoj evropskog društva.

Glavne tačke ove deklaracije su:

- Univerzitete kao javna odgovornost,
- Istraživanje kao sastavni dio visokog obrazovanja,
- Pобољšanje akademske kvalitete stvaranjem jakih institucija,
- Promoviranje Bolonjskog procesa,
- Mobilnost i socijalna dimenzija,
- Osiguranje kvalitete: okvir politika za Evropu,
- Univerzitete u centru reforme.

1.2.6. Berlinski kominike (19. 9. 2003. godine)

Ministri obrazovanja su odobrili zahtjeve za članstvo Albanije, Andore, **Bosne i Hercegovine**, Svete stolice, Rusije, Srbije i Crne Gore i Makedonije na sastanku u Berlinu 19. 9. 2003. godine, čime je Bolonjski proces proširen na 40 evropskih zemalja.

Postavljena su tri srednjoročna prioriteta:

1. Osiguranje kvalitete visokog obrazovanja – potreba za razvojem zajedničkih kriterija i metodologija.
2. Sistem studija s dva ciklusa – uspostaviti jedinstveni okvir akademskih stepena (kvalifikacija) u EHEA.

3. Priznavanje akademskih stepena, ali i djelimičnih studijskih boravaka, automatska i besplatna dodjela Dodatka diplomi (*Diploma Supplement*).

Uz to, preporučeno je uključivanje poslijediplomskih (doktorskih) studija u Bolonjski proces – sinergija EHEA i ERA (*Evropskog istraživačkog prostora*).

Na evropskom nivou, ministri su pozvali ENQA (Mrežu agencija za kontrolu kvalitete) preko članica, u saradnji sa EUA, EURASHE (Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja) i ESIB, da izrade usaglašeni paket standarda, procedura i smjernica za osiguranje kvaliteta, da istraže načine osiguranja adekvatnog sistema kontrole od strane kolega za osiguranje kvaliteta i/ili agencije ili tijela za akreditaciju.

1.2.7. Bergenski kominike (20. 5. 2005. godine)

Konferencija evropskih ministara odgovornih za visoko obrazovanje održana je u Bergenu 19. i 20. maja 2005. godine, na kojoj je sudjelovalo 45 zemalja.

Naglasak je stavljen na središnju ulogu institucija visokog obrazovanja, njihovog osoblja i studenata u provođenju Bolonjskog procesa i prihvaćen sistem studija s 3 ciklusa (preddiplomski, diplomski i poslijediplomski), zasnovan na izlaznim rezultatima učenja (znanja, vještine i kompetencije), te se obavezuje 45 zemalja potpisnica za prilagođavanje ovom okviru. Također, usvojen je raspon bodova (kredita) za prva dva ciklusa školovanja (1 godina = 60 ECTS-a). Prihvaćene su i smjernice i standardi osiguranja kvalitete (ENQA), uz naglasak na veće uključivanje studenata i međunarodnu saradnju, i pozdravljen je koncept Evropskog registra Agencija za osiguranje kvalitete.

1.2.8. Londonski kominike (18. 5. 2007. godine)

Ministri odgovorni za visoko obrazovanje u 46 zemalja sudionica Bolonjskog procesa sastali su se u Londonu 18. 5. 2007. godine i donijeli su prioritete do sljedećeg sastanka 2009. godine:

1. Promoviranje mobilnosti studenata i nastavnika na nacionalnom nivou i socijalna dimenzija – uticaj na društvo, uključujući i bolje prikupljanje podataka.
2. Poboljšanje zapošljavanja – na svim nivoima: vlade (osiguranje preduvjeta zapošljivosti² s novim akademskim stepenima).

² Mogućnost zapošljavanja na tržištu

3. Institucije visokog obrazovanja, saradnja s privredom na neprestanom poboljšavanju studija i kolegija kroz izlazne rezultate učenja.
4. Bolje informiranje o Evropskom prostoru visokog obrazovanja na globalnom nivou.

Na osnovu prijašnjih izvještaja o provedbi Bolonjskog procesa, *Trendovi i Bologna očima studenata*, pozvana je Grupa za praćenje provedbe Bolonjskog procesa (BFUG) da za 2010. godinu zajedno sa savjetodavnim članicama razmotri pripremu izvještaja koji će sadržavati nezavisnu ocjenu i evaluaciju općeg napretka Bolonjskog procesa širom Evropskog prostora visokog obrazovanja od 1999. godine.

1.2.9. Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja, Leuven/Louvain-la-Neuve, 28-29. 4. 2009. godine

Pretposljednja, šesta ministarska konferencija održana je u Leuvenu i Louvain-la-Neuveu 28-29. aprila 2009. godine pod nazivom „Bolonjski proces 2020 - Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA) u sljedećoj deceniji“ određivši izazove nove ere.

Ova konferencija se fokusirala na ključne indikatore Bolonjskog procesa, a to su: mobilnost studenata i nastavnika, osiguranje kvalitete, socijalna dimenzija, cjeloživotno učenje, razvoj i implementacija nacionalnih kvalifikacijskih okvira, kontinuirana saradnja na nivou Evropskog prostora visokog obrazovanja i Evropskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, zapošljivost studenata koje je uklopljeno u studijske programe, kao i učenje za vrijeme rada, učenje usmjereno na studenta, istraživanje, prikupljanje podataka i pokretljivost.

Tri nova glavna prioriteta koja su ministri odredili do 2020. godine su:

1. Dalje utvrđivanje **socijalne dimenzije**: zemlje sudionice će postaviti mjerljive ciljeve za širenje globalnog sudjelovanja u visokom obrazovanju, a posebno povećanja sudjelovanja nezastupljenih grupa.
2. Učiniti **cjeloživotno učenje** (LLL) sastavnim dijelom obrazovnih sistema-provođenje politika cjeloživotnog učenja kroz partnerstvo sa svim relevantnim nosiocima interesa (vlasti, visokoobrazovnih institucija, studenata, zaposlenih i poslodavaca), te razvoj nacionalnih kvalifikacijskih okvira uz nastojanje da se okviri samocertificiraju u skladu sa Kvalifikacijskim okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2012. godine.
3. Unapređenje **zapošljivosti** - stremiti ka usavršavanju početnih kvalifikacija, kao i očuvanju i obnavljanju kvalificirane radne snage, te uklapanje zapošljavanja u studijske programe.

Međutim, **mobilnost** će biti „zaštitni znak“ Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri traže od svake zemlje da poveća pokretljivost, osigura visoki kvalitet i unese različitost svojih modela i prostora, te da najmanje 20% svršenih diplomaca iz Evropskog prostora visokog obrazovanja treba da studira ili da je na praksi u inostranstvu.

Predstavnici Bosne i Hercegovine su na Konferenciji su bili skeptični, kazavši da se cilj mobilnosti od 20% ne može postići do 2020. godine, ukoliko EU ne bude osigurala finansijsku podršku za takav cilj.

1.2.10. Budimpeštansko-bečka deklaracija (12. 3. 2010. godine)

Ministri za visoko obrazovanje u državama sudionicama u Bolonjskom procesu sastali su se u Budimpešti i Beču 11-12. 3. 2010. godine da bi proglasili Evropski prostor visokog obrazovanja i kraj prve faze reformskog procesa koji je započeo 1999. godine. Kazahstan je primljen kao nova, 47 članica Bolonjskog procesa.

Ministri su također usvojili Deklaraciju koja se nadograđuje na Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja iz Leuvena/Louvain-la-Neuvea iz 2009. godine. U Deklaraciji je:

- pozdravljena potvrda izvještaja da se visokoobrazovne institucije, nastavno osoblje i studenti sve više poistovjećuju sa ciljevima Bolonjskog procesa,
- istaknuto da su linije akcije kao stepeni i reforma nastavnog plana i programa, osiguranje kvalitete, priznavanje mobilnosti i socijalna dimenzija provedeni do različitih nivoa,
- naglašeno da će se u uskoj saradnji sa visokoobrazovnim institucijama, nastavnim osobljem, studentima i ostalim nosiocima interesa pojačati naponi da se dostignu reforme u toku kako bi omogućili studentima i nastavnom osoblju da bude mobilno, poboljša nastavu i učenje u visokoobrazovnim institucijama, da se ubrza postepena zapošljivost, te da se osigura kvalitetno visoko obrazovanje za sve,
- naglašena uloga koju visokoobrazovne institucije igraju u unapređenju miroljubivih demokratskih društava i jačanju socijalne kohezije,
- podržano sudjelovanje nastavnog osoblja i studenata u strukturama odlučivanja na evropskim, nacionalnim i institucionalnim nivoima.

Rumunija je domaćin sljedeće redovne ministarske konferencije koja će se održati od 27-28. aprila 2012. godine u Bukureštu. Naredne ministarske konferencije će se održati 2015, 2018. i 2020. godine.

1.3. Ključni nalazi izvještaja Trendovi 2010

Izvještaj Evropskog udruženja univerziteta *Trendovi 2010*, pripremljenog za sastanak ministara u Beču i Budimpešti, daje pregled implementacije Bolonjskog procesa i njegovog učinka na visoko obrazovanje u 46 zemalja u Evropi u posljednjih 10 godina, u kontekstu širih reformskih procesa koji utiču na visoko obrazovanje u Evropi.

1.3.1. Trendovi 2010

Izvještaj se zasniva na podacima prikupljenim iz odgovora na upitnik sa 826 univerziteta, 27 nacionalnih univerzitetskih udruženja i posjeta 16 zemalja. Izvještaj je šesti po redu u seriji trendova i razmatra nove strukture stepena, prijenos studijskih bodova i sisteme akumulacije, te korištenje Dodatka diplomi od početka.

Također se procjenjuje napredak u odnosu na ciljeve Bolonjskog procesa, kao što su:

- Poboljšanje kvalitete nastave, zapošljivost diplomiranih studenata i mobilnost studenata i nastavnog osoblja.
- Implementacija tri ciklusa (dodiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog): 95% institucija je implementiralo trostepeni ciklus u poređenju sa 82% u zadnjem izvještaju iz 2007. godine.
- ECTS i sistem akumulacije: 90% univerziteta koristi sistem prijenosa kredita za sve stepene bakalaureata i magistra, povećanje od 75% u odnosu na 2007. godinu, dok 88% također koristi sistem akumulacije na svim studijima.
- Korištenje Dodatka diplomi: dvije trećine institucija (66%) izdaje Dodatak diplomi za svim diplomiranim studentima, a još 14% to čine „na zahtjev“, što je značajno povećanje u odnosu na 2007. godinu.
- Mišljenja univerziteta o realizaciji Bolonje: 58% univerziteta je bilo „veoma pozitivno“ o realizaciji Evropskog prostora visokog obrazovanja, dok je 38% istaklo da postoje „mješoviti rezultati“, a samo 0.1% je dalo „negativan“ odgovor.
- Implementacija strukture stepena u stručnim disciplinama je bila teža: implementacija strukture *bakalaureat/magistar* u zanimanjima kao što je medicina, pravo, inženjering i stomatologija bila je polemična. Brojke se veoma razlikuju između različitih zanimanja.
- Kvalitet nastave: Bolonja je djelovala kao katalizator za poboljšanje kvalitete nastave i pomicanja ka učenju usmjerenom na studenta: 77% univerziteta je

revidiralo nastavne planove i programe na svim fakultetima po Bolonjskom procesu u poređenju sa 55% u 2007. godini. Također, 53 % univerziteta je istaklo da su izlazni rezultati učenja razvijeni za „sve studijske programe“, a 32% za „neke studijske programe“.

- Zapošljivost diplomiranih studenata: problemi povezani sa zapošljavanjem diplomiranih studenata ostaju, posebno na nivou bakalaureata u zemljama koje uvode po prvi put prvi ciklus (poslodavci ne prepoznaju u cijelosti tu novu spremu). U tim zemljama, stepen magistra teži da ostane osnovni ulazni standard za tržište rada. U drugim zemljama, gdje je bakalaureat osnovna sprema, stepeni magistra su dodana vrijednost u biografijama diplomiranih studenata.
- Mobilnost: uprkos naporima za promoviranje mobilnosti, postoji malo raspoloživih podataka o tokovima mobilnosti i kako je ona napredovala tokom Bolonjskog procesa.
- Cjeloživotno učenje nastoji postati strateški važnije na univerzitetima. Skoro 40% ih sada ima sveobuhvatnu strategiju za cjeloživotno učenje, a njih 34% razvija strategiju. Naprimjer, više od 80% univerziteta sada nudi programe stručnog usavršavanja za odrasle.
- Bolonja je stimulirala kretanja ka poboljšanju internog i eksternog osiguranja kvaliteta u Evropi: 28 zemalja je već preispitalo svoje sisteme osiguranja kvaliteta u odnosu na Evropske standarde i smjernice za osiguranje kvalitete koji su kao dio Bolonjskog procesa ustanovljeni u 2005. godini.

Izvještaj o trendovima 2010, također, kratko izlaže izazove za sljedeću dekadu, a oni uključuju:

- Poboljšanje komunikacije o reformama, tako da svi nosioci interesa (studenti, akademici, poslodavci i društvo) razumiju svrhu i koristi Bolonje.
- Završetak provođenja na univerzitetima i jačanje kvalitativnih promjena kao onih koje su gore opisane.
- Bolonjski proces se mora fokusirati na viziji obrazovanja radije nego na mjerama ili više tehničkim aspektima instrumenata. To zahtijeva stalni angažman studenata i institucija u procesu donošenja odluka.
- Nedostatak dodatnog javnog finansiranja na nacionalnom nivou za provođenje reformi: to je posebno važno kako bi se u potpunosti provela nastava usmjerena na studenta koja traži veće ljudske i finansijske resurse.
- Potreba za uskim vezama između Evropskog prostora visokog obrazovanja i Evropskog istraživačkog prostora da se osigura smisljena politika pristupa i postignu ciljevi „Evrope znanja“.

- Kreatori politike i institucije trebaju učiniti više da se promovira mobilnost i uklone mnoge prepreke koje trenutno postoje, s obzirom na rastuću važnost internacionalizacije univerziteta.

2. RADNA GRUPA ZA PRAĆENJE BOLONJSKOG PROCESA - BOLOGNA FOLLOW-UP GROUP (BFUG)

Bolonjsku deklaraciju posebno karakteriše činjenica da ona uključuje i jasno definiranu proceduru za praćenje njenog provođenja, kao i njen krajnji cilj: kreiranje jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine.

Na Ministarskoj konferenciji koja je održana u Pragu 2001. godine stvorena je stalna struktura za praćenje procesa reformi u visokom obrazovanju i nazvana je Radna grupa za praćenje Bolonjskog procesa (*Bologna Follow-up Group* - BFUG).

Ova Radna grupa je tijelo koje nadzire Bolonjski proces između ministarskih konferencija, te joj je mandat da donosi odluke. U Radnoj grupi su predstavnici 47 zemalja koje pripadaju Evropskom prostoru visokog obrazovanja, kao i Evropska komisija i 8 savjetodavnih članova, međunarodnih organizacija kako slijedi:

- Evropsko udruženje univerziteta (The European University Association /EUA/);
- Evropsko udruženje visokoobrazovnih ustanova (The European Association of Institutions in Higher Education /EURASHE/);
- Evropska unija studenata (The European Students' Union /ESU/);
- Evropsko udruženje za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju (The European Association for Quality Assurance in Higher Education /ENQA/);
- Vijeće Evrope (The Council of Europe);
- UNESCO – Evropski centar za visoko obrazovanje (CEPES) (The UNESCO – European Centre for Higher Education /UNESCO/CEPES/);
- Education International³; i
- Evropsko udruženje poslodavaca (Business Europe)⁴.

Grupa se sastaje najmanje jednom svakih šest mjeseci. Ona priprema ministarske konferencije i provodi odluke koje se donose na konferencijama, uključujući i razvoj programa rada, kao i referentne uvjete za BFUG radne skupine i sekretarijat u Bolonji.

Na međuministarskoj konferenciji u Bergenu 2005. godine, ovoj Radnoj grupi su dodijeljene razne misije od kojih su neke: uspostava kriterija kvalitete obrazovanja, uspostavljanje i priznavanje akademskih stepena te stvaranje sistema priznavanja kompetencija.

³ Svjetska federacija nastavnika

⁴ Unija evropskih poslodavaca usvojila je ime "Business Europe" u januaru 2007. godine

Grupa je također forum za raspravu i za razmjenu iskustava između različitih zemalja i organizacija.

Od 1. jula 2010. godine, predsjedavajuća zemlja Evropskom unijom i zemlja izvan EU (po abecednom redoslijedu, počevši s Albanijom), zajednički predsjedavaju *Bologna Follow-up grupom*. BiH će prema rasporedu biti predsjedavajuća zemlja u periodu juni - decembar 2012. godine zajedno sa Kiprom, neposredno nakon ministarske konferencije, koja će biti održana u Bukureštu, u aprilu 2012. godine.

Bosna i Hercegovina ima dva predstavnika u BFUG koji pripremaju izvještaj na osnovu čega se pravi *Scorecard* ili Kartica uspjeha provedbe Bolonjskog procesa. Niže dajemo tabelarne preglede uspješnosti provedbe reforme u Bosni i Hercegovini za 2005, 2007. i 2009. godinu:

1. 2005. godina- pripremljeno za ministarsku konferenciju u Bergenu

U 2005. godini kartica Bosne i Hercegovine sa bojama se veoma crvenila. Od deset ocjena imali smo 4 jedinice, 3 dvojke, jednu trojku i dvije četvorke.

Tabela 1 - Kartica uspjeha za Bosnu i Hercegovinu prema ocjeni Radne grupe BFUG-a u 2005. godini

Bolonjska tabela uspješnosti Bosna i Hercegovina	
OSIGURANJE KVALITETA	
1. Stadij razvijenosti sistema osiguranja kvaliteta	
2. Ključni elementi sistema ocjenjivanja	
3. Nivo sudjelovanja studenata	
4. Nivo sudjelovanja u međunarodnim okvirima, saradnja i umreženost	
DVOCIKLIČNI SISTEM STUDIJA	
5. Stadij primjene dvocikličnog sistema studija	
6. Nivo studenata upisanih po dvocikličnom sistemu studija	
7. Prelazak iz prvog ciklusa u drugi ciklus	

PRIZNAVANJE STEPENA/DIPLOMA I TRAJANJA STUDIJA	
8. Stadij primjene Dodatka diplomi	
9. Ratifikacija Lisabonske konvencije o priznavanju stepena/diploma	
10. Stadij primjenjivanja studijskih bodova iskazanih kao ECTS	
UKUPNO:	

2. 2007. godina – pripremljeno za ministarsku konferenciju u Londonu

Nešto bolje je kartica uspjeha izgledala u 2007. godini, s napomenom da je najviša ocjena tamno zelena, potom slijedi svijetlo zelena, narančasta, žuta i najniža crvena.

Tabela 2. Kartica uspjeha za Bosnu i Hercegovinu prema ocjeni Radne grupe BFUG-a u 2007. godini

Bolonjska tablica uspješnosti BOSNA I HERCEGOVINA
SISTEM STEPENA
1. Faza provedbe prvog i drugog ciklusa
2. Pristup drugom ciklusu
3. Provedba nacionalnog kvalifikacijskog okvira (NQF)
OSIGURANJE KVALITETE, ESG
4. Nacionalna provedba Standarda i smjernica za osiguranje kvalitete na Evropskom području visokog obrazovanja
5. Faza razvoja eksternog sistema osiguranja kvalitete
6. Nivo sudjelovanja studenata u osiguranju kvalitete
7. Nivo međunarodnog sudjelovanja u osiguranju kvalitete
PRIZNAVANJE
8. Faza provedbe Dodatka diplomi
9. Nacionalna provedba načela Lisabonske konvencije o priznavanju
10. Faza provedbe ECTS-a

CJELOŽIVOTNO UČENJE
11. Priznavanje prethodnog učenja
ZAJEDNIČKI STEPENI
12. Uspostavljanje i priznavanje zajedničkih stepena
<p>Bosna i Hercegovina je pristupila Bolonjskom procesu 2003. godine. Ključni događaji od 2005. uključuju: provedbu prvog ciklusa kvalifikacija, na osnovu novih programa i podržane od strane Dodatka diplomi; uvođenje ECTS za sve nove studijske programe; započinjanje međunarodnih projekata za osiguranje kvalitete; priznavanje kvalifikacija i perioda studiranja i nacionalni kvalifikacijski okvir; visokoškolske ustanove napreduju s Bolonjskim reformama, unatoč kašnjenja u donošenju novih zakona o visokom obrazovanju na državnom nivou. Radna grupa za osiguranje kvalitete trenutno razvija procedure za interno i eksterno osiguranje kvalitete, na osnovu <i>Standarda i smjernica za osiguranje kvalitete u Evropskom prostoru visokog obrazovanja</i>. Lisabonska konvencija o priznavanju diploma je ratificirana u 2003. godini i određeni napredak je učinjen na primjeni načela ove Konvencije. Budući izazovi uključuju: usvajanje na nacionalnom nivou novog zakona o visokom obrazovanju; osnivanje nacionalne agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete i ENIC centra, finansiranje i reviziju strukture visokoškolskih ustanova; promicanje akademskog istraživanja i prilagođavanja učenja i nastave novim društvenim potrebama.</p>

3. 2009. godina- pripremljeno za Ministarsku konferenciju u Leuvenu

Iz izvještaja o stanju procesa reforme u BiH (*Stock Taking Report*) koji je BFUG pripremila za ministarski sastanak koji je održan u Leuvenu 2009. godine, proizašla je kartica uspjeha za BiH koji niže ilustrujemo:

Tabela 3. Kartica uspjeha za Bosnu i Hercegovinu prema ocjeni Radne grupe BFUG-a u 2009. godini

Bolonjska tablica uspješnosti BOSNA I HERCEGOVINA
SISTEM STEPENA
1. Faza provedbe prvog i drugog ciklusa
2. Pristup drugom ciklusu
3. Provedba nacionalnog kvalifikacijskog okvira (NQF)

OSIGURANJE KVALITETE, ESG

4. Faza razvoja eksternog sistema osiguranja kvalitete

5. Nivo sudjelovanja studenata u osiguranju kvalitete

6. Nivo međunarodnog sudjelovanja u osiguranju kvalitete

PRIZNAVANJE

7. Faza provedbe Dodatka diplomi

8. Nacionalna provedba načela Lisabonske konvencije o priznavanju

9. Faza provedbe ECTS-a

10. Priznavanje prethodnog učenja

Bosna i Hercegovina je pristupila Bolonjskom procesu 2003. godine. Okvirni zakon o visokom obrazovanju je usvojen 2007. godine nakon skoro četiri godine političkih rasprava. Osnovane su dvije agencije: Agencija za razvoj visokog obrazovanja o osiguranje kvalitete i Centar za informiranje i priznavanje dokumenata na području visokog obrazovanja. Rektorska konferencija je osnovana sporazumom univerziteta. Strateški dokumenti koji provode aspekte Bolonjskog procesa su usvojeni uključujući okvir kvalifikacija, ESG za osiguranje kvalitete, priznavanje kvalifikacija i Dodatak diplomi. Vijeće ministara je također usvojilo strategiju razvoja obrazovanja za period 2008-2015. godina. Budući izazovi uključuju: punu provedbu Okvirnog zakona o visokom obrazovanju; omogućavanje pune operativnosti novih agencija na polju visokog obrazovanja u skoroj budućnosti; integraciju univerziteta; uvođenje strukturnih doktorskih studija; razvoj koncepta cjeloživotnog učenja i finansiranje visokog obrazovanja.

Legenda:

1. **Svijetlo zeleno:** 70-89% svih studenata je upisano u dvociklični stepen koji je u skladu sa Bolonjskim načelima;
2. **Zeleno:** Sve kvalifikacije prvog ciklusa daju pristup pojedinim programima drugog ciklusa i sve kvalifikacije drugog ciklusa daju pristup najmanje jednom programu trećeg ciklusa bez većih problema prelaska;
3. **Žuto:** Prijedlog za NQF usklađen sa sveobuhvatnim okvirom kvalifikacija EHEA je raspravljan na nacionalnom nivou, ali neophodne formalne odluke za ustanovljavanje okvira nisu donesene;
4. **Narančasto:** Legislativa ili propisi o osiguranju kvalitete programa ili ustanova, uključujući najmanje četiri elementa (izvještaj o samoevaluaciji, vanjsko ispitivanje, publikovanje rezultata i procedure praćenja), su pripremljeni, ali još nisu provedeni – ili provedba legislative ili propisa je ograničena;
5. **Svijetlo zeleno:** studenti sudjeluju na četiri od pet nivoa
6. **Narančasto:** međunarodno sudjelovanje se odvija na nivou 1 (u okviru timova za vanjsko ispitivanje visokoškolskih ustanova i/ili programa u svojstvu članova ili posmatrača) ili 2 (članstvo nacionalne agencije za osiguranje kvalitete u ENQA ili drugoj međunarodnoj mreži osiguranja kvaliteta) ;
7. **Zeleno:** Svaki diplomirani student prima automatski i besplatno Dodatak diplomi na obrascu EU/VE/UNESCO na široko rasprostranjenom evropskom jeziku;
8. **Žuto:** Konvencija je ratificirana i odgovarajuće zakonodavstvo je u skladu sa tri ili četiri načela Lisabonske konvencije o priznavanju;

9. **Svijetlo zeleno:** ECTS krediti se dodjeljuju svim komponentama za više od 75% programa visokog obrazovanja, omogućavajući prijenos i akumulaciju kredita, i ECTS krediti su vezani na dokazljiv način sa ishodima učenja ili krediti se dodjeljuju svim komponentama svih programa visokog obrazovanja korištenjem potpuno usklađenog ECTS kreditnog sistema koji omogućuje prijenos i akumulaciju kredita I krediti su vezani sa ishodima učenja na dokazljiv način;
10. **Narančasto:** Provedba priznavanja prethodnog učenja je u pilot fazi na nekim visokoobrazovnim ustanovama ili rad započeo na izradi procedura/nacionalnih smjernica ili politike priznavanja prethodnog učenja.

Naredni sastanak BFUG-a će biti održan 17. i 18. marta 2011. godine u Budimpešti - Mađarska.

Radna grupa za praćenje Bolonjskog procesa u BiH će pripremiti slijedeći izvještaj za ministarsku konferenciju u Bukureštu do kraja 2011. godine.

3. BOSNA I HERCEGOVINA I BOLONJSKI PROCES

Bosna i Hercegovina se obavezala potpisivanjem Lisabonske konvencije, i pristupanjem cjelovitom procesu priključivanja dalekosežnim promjenama u Evropskoj oblasti visokog obrazovanja (EHEA) u septembru 2003. godine u Berlinu, da će u dogledno vrijeme početi sa raznovrsnim aktivnostima na prilagođavanju svog dotadašnjeg modela i sistema organizovanja visokog obrazovanja na principima iznesenim u Velikoj povelji univerziteta (*Magna Charta Universitatum*) iz 1988. godine, te nizu daljnjih dokumenata kojima su se, već u prethodnoj deceniji, pokušale potaknuti suštinske promjene u budućem jedinstvenom prostoru visokog obrazovanja Evrope.

Broj članica Bolonjskog procesa je dostigao broj od 40 zemalja u 2003. godini. Iako je pristupanje Lisabonskoj konvenciji bio važan iskorak ka približavanju naše zemlje evroatlantskim integracijama, obrazovne strukture i akademska zajednica našli su se ubrzo pred mnogobrojnim iskušenjima, problemima i zadaćama.

Bosna i Hercegovina je u periodu koji je prethodio priključivanju Evropskom prostoru visokog obrazovanja bila zaokupljena saniranjem šteta od razaranja posvemašnjeg društvenog, ekonomskog, političkog, kulturnog, a nadasve i obrazovnog tkiva, te uređenja države na odredbama Daytonskog mirovnog sporazuma iz 1995. godine. Cjelovita akademska rekonstrukcija je izostala, premda su postignuti solidni rezultati u obnovi i odvijanju nastavnog procesa gotovo na svim nastavno-naučnim institucijama, prije svega fakultetima i univerzitetima, te manjem broju sačuvanih naučnih instituta u zemlji. U Bosni i Hercegovini nije bilo pokušaja za reformama visokog obrazovanja prije Bolonje, jer se najveća pažnja poklanjala uvođenju devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja i krupnim reformskim promjenama u srednjoškolskom obrazovanju uvođenjem državne mature i planovima za veću racionalizaciju mreže srednjih škola ka evropskim trendovima na tom planu.

Uvođenje i razvoj Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini mora se posmatrati u tri relativno jednaka poslijeratna vremenska razdoblja. Svako od njih obuhvata period od oko pet godina, jer su se upravo u tim razmacima odvijale aktivnosti koje su bitno uticale na prve naznake za 'dolazak' Bolonje u našu zemlju 1995-2000. godine, njeno postepeno uvođenje kao ideje u periodu od 2000-2005. godine, te, konačno, veći zamah u njenoj konkretnoj primjeni, koji je na djelu od 2005. do danas, 2011. godine.

3.2. BiH u periodu 1995-2000. godina

U prvom periodu, nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma, u Republici Srpskoj zadržan je raniji visokocentralizirani model upravljanja u obrazovanju, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine nadležno ministarstvo jedno vrijeme (do prvih izbora u septembru 1996. godine, te još neko vrijeme iza toga) bilo u trostrukoj ulozi i jednim dijelom je i dalje predstavljalo obrazovanje kao društvenu djelatnost u kontaktu sa međunarodnom zajednicom, te održavalo uobičajene aktivnosti vezane za međunarodnu saradnju zemlje sa nadležnim institucijama slične vrste u svijetu. Ono je uobličavalo svoju ustavnu ulogu kao koordinatora nekih aktivnosti između kantonalnih ministarstava i drugih zakonom definiranih aktivnosti.

Područje Brčkog je zbog postupka arbitraže u vezi sa njegovim budućim statusom unutar BiH bilo u posebnom položaju, odnosno, u njemu su se, u malom, prelamale sve tri situacije na području cijele zemlje. Na nivou države Bosne i Hercegovine nije bilo ministarstva niti nekog drugog organa državne uprave posebno zaduženog za sektor obrazovanja. Iz tih razloga izostala je dobro osmišljena i cjelovita strategija obnove obrazovanja u poslijeratnim okolnostima, što se, u sličnim situacijama u drugim područjima u svijetu nakon velikih oružanih sukoba ili socijalnih potresa, obično radi na državnom nivou i sa veoma izraženim centraliziranim načinom vođenja obrazovne politike i aktivnosti na obnovi ove društvene djelatnosti kao izdvojenog sektora ili podsistema.

Akadska zajednica je bila prinuđena da sama traži izlaz iz takve, po definiciji, krajnje neprimjerene situacije. Novi poslijeratni model pomiješanog centraliziranog (RS), decentraliziranog (FBiH) i nedefiniranog (Brčko Distrikt) oblika nadležnosti nad visokim obrazovanjem u zemlji već u početku pokazao kao potpuno neprilagođen zahtjevima koji su dolazili iz evropskih krugova, što su od sredine 1990-tih godina sve više poticali proces približavanja sistema visokog obrazovanja na prostoru cijele Evrope. Sve zemlje u okruženju Bosne i Hercegovine, naročito Slovenija i Hrvatska, a donekle i Makedonija.

Akadska zajednica u Bosni i Hercegovini je u tim godinama bila duboko podijeljena i, u najvećoj mjeri, zatvorena u svoje okvire. Međutim, upravo su

međunarodne inicijative, prije svega Rektorske konferencije Evrope (CRE), te nekih međunarodnih nevladinih organizacija, kao što su Fond otvoreno društvo (Fondacija 'Soros'), Svjetski univerzitetski servis Austrije (WUS Austria), te određeni projekti pod pokroviteljstvom međunarodnih institucija, kao što su bili projekti Svjetske banke (World Bank), Vijeća Evrope, PHARE projekta Evropske komisije u implementaciji ACA iz Bruxellesa (Belgija), te aktivnosti koje je vodio UNESCO-CEPES iz Bukurešta, omogućili predstavnicima nekoliko univerziteta u BiH da se upoznaju sa namjerama tvoraca Sorbonske i Bolonjske deklaracije o budućoj „Evropi znanja“, odnosno Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Postepeno približavanje fragmentarnog sistema visokog obrazovanja unutar Bosne i Hercegovine dešava je uključivanjem u aktivnosti nakon sastanka univerziteta iz BiH pod pokroviteljstvom Rektorske konferencije Evrope u julu 2000. godine u Sarajevu. Početak saradnje bh. akademske zajednice sa evropskim univerzitetima predstavlja nekoliko poziva za pred-TEMPUS projekte u kojima su sudjelovali neki fakulteti i univerziteti u BiH a kao osnova za sudjelovanje u složenijim vrstama saradnje, poput projekata koji su se odvijali u okrilju programa Evropske unije, kao što su bili SOCRATES, Copernicus, Petra, Marie Curie i mnogih drugih.

U ovom periodu međunarodna zajednica je nastojala da istovremeno pokrene više pitanja iz oblasti obrazovanja putem nekoliko povezanih projekata: u okviru inicijativa pokrenutih putem Pakta stabilnosti za cijelu Jugoistočnu Evropu, pokrenut je tzv. “Graz Process”, koji je vodila Vlada Republike Austrije uz pomoć Vijeća Evrope i jaku finansijsku podršku Svjetske banke s izradom detaljne studije o situaciji u visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine, baveći se pitanjima „upravljanja, finansiranja i administriranja” obrazovnog procesa u zemlji. Bitne odluke koje je donijela međunarodna zajednica u odnosu na budućnost visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini proizlaze iz ove studije i u Vijeću Evrope su usvojene Preporuke br. 1454 (5. aprila 2000. godine) koja naglašava da je postignut neki napredak u ovom sektoru, ali su uočeni problemi bili tako veliki da su “inkompatibilni sa principima Vijeća Evrope i nedostojni države koja je potpisnica Evropske kulturne konvencije”, te da obrazovanje u BiH zaostaje za odgovarajućim evropskim standardima. Svjetska banka i drugi donatori su dobili zadatak da potaknu stvaranje četiri nezavisna tijela ili agencije za koje se smatralo da su od bitnog značaja za predviđene reforme u obrazovnom sektoru. Osnovano je Vijeće za visoko obrazovanje koje je dobilo ulogu ključnog koordinatora za strateško planiranje i proces akreditiranja institucija kako bi se zaustavilo daljnje osipanje i fragmentiranje ionako razglobljenog okvira visokog obrazovanja u zemlji.

3.3. BiH u periodu 2000-2005. godina

U ovom periodu BiH pristupa Evropskom prostoru visokog obrazovanja na ministarskom sastanku koji je održan u Berlinu 19. septembra 2003. godine.

U većini država potpisnica Bolonjske deklaracije i Lisabonske konvencije, primjena Bolonjskog procesa shvaćena je kao veoma ozbiljan zadatak. Na njegovoj realizaciji angažirani su brojni domaći i inostrani eksperti, a cjelokupnu aktivnost vodila su nadležna ministarstva obrazovanja, odnosno sektori za visoko obrazovanje. Sačinjeni su detaljni planovi postepenog usvajanja i 'osvajanja' kako osnovnih premisa Bolonje, tako i njene etapne, fazne primjene. Univerziteti i njihove sastavnice – fakulteti, akademije i visoke škole, instituti, laboratorije, zavodi i centri – su obavezani da u datim, precizno određenim rokovima usvoje osnovne principe Bolonjske paradigme i da u nju uključe svo nastavno i nenastavno osoblje, te široku studentsku populaciju.

U tako izmijenjenim uvjetima odvijanja nastavnog procesa prema Bolonjskim principima, gdje je fokus pažnje decenijama bio na nastavniku kao izvoru i ishodištu znanja, u Bolonji, taj naglasak se sada prebacio na studenta. Studentu se mora omogućiti da se samostalno orijentira ka izboru onih nastavnih sadržaja za koje pokazuje poseban interes i u kojem smjeru se razvija njegovo opredjeljenje ka budućoj profesiji. To znači da je potrebno angažirati na tom zadatku što veći broj nastavnog osoblja, da se radi u manjim grupama, da se podstiče stalna interakcija kroz pružanje kvalitetnih nastavnih sadržaja, ali i kroz razne vidove kontakata između nastavnika i studenata, kako u samoj učionici, tako i interaktivnom i gotovo permanentnom komunikacijom izvan nje što pretpostavlja značajno povećana finansijska ulaganja u sektor visokog obrazovanja.

Uvođenje Bolonjskog procesa u BiH se odvija u nesređenim općim odnosima. Problemi već nastaju prilikom izrade i usaglašavanja teksta Okvirnog zakona o visokom obrazovanju, i umjesto da se u bržoj proceduri rasprave i usaglase sporna pitanja ona prelaze na teren političkih razmirica i međusobnog nepovjerenja predstavnika političkih opcija tri konstitutivna naroda i drugih političkih stranaka drugačijih opredjeljenja u Parlamentu BiH. Kao rezultat, tekst zakona nije usvojen a postupak njegovog usaglašavanja trajao je sve do 2007. godine.

Obzirom da ministarstva obrazovanja nisu mogla uspostaviti koherentnu politiku sa jednog mjesta (državnog, entitetskog ili kantonalnog) i zbog različitih tumačenja osnovnih Bolonjskih principa kao i njihove primjene u praksi osniva se Koordinacioni odbor za visoko obrazovanje (KOVO) kao najviši akademski nivo koordinacije.

Univerzitet u Tuzli, te Sveučilište u Mostaru su prvi krenuli sa aktivnostima prilagođavanja Bolonjskim principima u Federaciji BiH, a u jesen 2004. godine im se nešto aktivnije pridružio i Univerzitet u Sarajevu, kao i Univerzitet «Džemal Bijedić» u Mostaru, a nakon njih i univerziteti u Zenici i Bihaću. U RS je tu ulogu imao Univerzitet u Banjoj Luci, a tek kasnije se to desilo i na Univerzitetu u Istočnom Sarajevu.

3.4. BiH u periodu 2005-2010. godina

U pripremi Ministarskog skupa u Bergenu u maju 2005. godine vodila veoma živa aktivnost među tadašnjih 40 zemalja članica Bolonjskog procesa, jer je sredinom 2005. godine trebalo uraditi ocjenu dotada urađenog posla i odrediti dinamiku narednog petogodišnjeg perioda u kojem je Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA) trebao da postane realnost.

U Bosni i Hercegovini postojala je početna masa zagovornika reformi koja je uključivala predstavnike akademske zajednice, a njihovu spremnost prihvataju i vodeći ljudi na univerzitetima iz pragmatičnih razloga. S druge strane, snažne poticaje provedbi reformi u segmentu visokog obrazovanja daje međunarodna zajednica putem svojih predstavnika u BiH (OHR, OSCE, Vijeće Evrope, Delegacija Evropske komisije itd.). Naglašavamo da je i jedan dio aktuelne domaće političke scene snažno podupirao ove aktivnosti i pokušaje akademske zajednice u započetoj reformi.

U ovom periodu uspostavlja se dvociklični sistem kao sistem 3+1 ili 4+1 ili 5+0 za biomedicinske discipline, što znači 10 semestara ili 5 godina nastave. Treći ciklus rješava se na skupu u Bergenu 2005. godine na kojem je uspostavljen okvir od tri ciklusa: dodiplomski ili „preddiplomski“, diplomski ili magistarski i postdiplomski ili doktorski ciklus.

Bosna i Hercegovina se suočava sa problemima koje je ostavio rat s desetkovanom akademskom zajednicom, srednja generacija nastavnika i istraživača je izbjegla iz zemlje radi ratnih događanja a najmlađa generacija nastavnika se suočavala sa završetkom studija, tako da i to predstavlja jedan od ključnih momenata zašto se proces reforme u našoj zemlji odvija sporim koracima.

Reformski proces u ovom periodu je sporadičan i nekoordiniran, obuhvata samo dio akademske zajednice i u nekim sredinama dolazi do otpora Bolonjskom procesu tako da se on odvija neravnomjernom vremenskom dinamikom uz različito tumačenje pojedinih segmenata.

Već na skupu u Bergenu su pred BiH postavljeni mnogi zadaci koji su se u najvećoj mjeri odnosili na državu i njena zakonodavna i izvršna tijela uključujući hitno

donošenje Zakona o visokom obrazovanju, osnivanje državne agencije za informiranje i priznavanje diploma i perioda studija, kao i državnu agenciju za osiguranje kvaliteta i akreditaciju. Započeti procesi usaglašavanja i donošenja normativnog okvira za reformirani način studiranja na svim univerzitetima je trebalo da se nastave tj. usvojiti nove statute i/ili pravila visokoškolskih institucija u skladu sa Bolonjskim principima, razraditi, diskutirati i donijeti nove nastavne planove i programe u kojima je sadržan Evropski bodovni sistem (ECTS). Iz tih razloga univerziteti su morali vrlo brzo početi sa procesom intenzivne obuke, prije svega nastavnog kadra i drugog akademskog i administrativnog osoblja, a zatim i studenata kao i upoznati akademsku zajednicu sa principima i karakteristikama Bolonjskog procesa.

Prioritetna zadaća u narednom dvogodišnjem periodu nakon Bergena do Londonskog skupa u maju 2007. godine bio je rad na državnom okviru za kvalifikacije koji je morao biti usaglašen sa Evropskim okvirima za kvalifikacije (QF).

Mada je BiH usvojila i ratificirala Lisabonsku konvenciju ona se nije mogla provesti zbog nedostatka legislative, a tako se nisu mogle provoditi njene odrednice o priznavanju diploma.

Pod pokroviteljstvom Evropske komisije i Vijeća Evrope je u maju 2006. godine, formirana grupa od predstavnika svih javnih univerziteta u BiH. Ona je dobila zadatak da u okviru projekta značaja visokog obrazovanja u BiH izradi "Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini". Pripremljeni set dokumenata je, pored Okvira za kvalifikacije, ponudio i način njegovog provođenja u vremenskom razdoblju od 2 do 3 godine, ustanovio standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta, iznio preporuke za provođenje politike i razvoj kulture kvaliteta u prostoru visokog obrazovanja BiH, te ponudio Vijeću ministara „Akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH“, zajedno sa modelom Dodatka diplomi i priručnikom za buduće korisnike. Neki od bitnih elemenata tih bolonjskih dokumenata u BiH su već bili u opticaju u pojedinim akademskim sredinama.

Usvajanjem Okvira za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini i pratećih dokumenata priveden je kraju i rad na donošenju Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Zakon je usvojen u julu 2007. godine u parlamentarnoj proceduri na nivou države Bosne i Hercegovine, a stupio je na snagu 15. augusta 2007. godine objavljivanjem u „Službenom listu Bosne i Hercegovine“ (br. 59/07).

Brojne slabosti i nedostaci su uočeni odmah po usvajanju ovog zakona. Sam termin 'okvirni' bitno je ograničio domet i potonju pravnu poziciju zakona donesenog na nivou države prema ovlastima u oblasti obrazovanja koje su, u skladu sa ustavnim uređenjem Bosne i Hercegovine nakon Daytonu, izvorno dobili entiteti, kantoni i Brčko

Distrikt tako da je Bosna i Hercegovina kao država sebi dodijelila ulogu neke vrste slabog i dobrovoljnog koordinatora u provođenju bolonjskih reformi, ali je i propustila priliku da bar u nekom vidu osigura mehanizme kojima bi mogla iole uticati na efikasno provođenje zakona i primjenu kaznenih mjera ako se to ne dogodi.

Okvirni zakon je donio precizne rokove za usklađivanje zakonskih akata na nižim nivoima sve do donošenja statuta univerziteta i visokih škola, no, u trenutku pisanja taj proces još nije završen. Tako su do danas doneseni zakoni o visokom obrazovanju u RS, Brčko Distriktu i 8 kantona u Federaciji BiH, dok 2 kantona tj. Hercegovačko-neretvanski i Srednjobosanski kanton nisu još usvojili zakon iako se on već duže vrijeme nalazi u fazi nacrt.

3.4.1. Institucije u oblasti visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini

Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH predvidio je četiri institucije u oblasti visokog obrazovanja i to:

1. Ministarstvo civilnih poslova BiH sa ulogom **koordinacije** i razvoja visokog obrazovanja u BiH, uz konsultacije s drugim nadležnim ministarstvima putem svog Sektora za obrazovanje,
2. Rektorsku konferenciju Bosne i Hercegovine koja se uspostavlja sporazumom univerziteta sa zadatkom da zastupa zajedničke interese univerziteta u BiH te ostvaruje saradnju sa institucijama u oblasti obrazovanja u BiH,
3. Centar za informiranje i priznavanje dokumenata (CIP) kao samostalnu upravnu organizaciju i nadležan za informiranje i poslove priznavanja u oblasti visokog obrazovanja u okviru Lisabonske konvencije, i
4. Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, također kao samostalna upravna organizacija, zadužena za akreditaciju visokoškolskih ustanova, formu i sadržaj diplome i Dodatka diplomi.

3.4.1.1. Rektorska konferencija/zbor Bosne i Hercegovine

Članom 43. Zakona predviđeno je uspostavljanje Rektorske konferencije, u kojem se bliže definira uloga ovog tijela.

Članovi Rektorske konferencije/zbora su svi javni univerziteti u BiH iz Federacije BiH i Republike Srpske.

Također, u Strateškim pravcima razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008-2015. se predviđa da će se uspostavljanjem Rektorske konferencije Bosne i Hercegovine osigurati reprezentativno i savjetodavno tijelo za zastupanje zajedničkih interesa svih univerziteta u Bosni i Hercegovini i za provođenje reforme visokog obrazovanja.

Alineja u članu 43. Zakona koja glasi „Rektorska konferencija odluke donosi konsenzusom“ se pokazala pogubnom za efikasan rad ovog tijela, jer se članovi Rektorske konferencije nisu mogli dvije i pol godine usaglasiti oko teksta *Pravilnika o korištenju akademskih titula i sticanja naučnih i stručnih zvanja*, što je bilo predviđeno članom 6. Okvirnog zakona. Ministarstvo civilnih poslova BiH je povjerilo ovaj posao upravo akademskoj zajednici s pretpostavkom da se unutar nje mogu pronaći najbolja rješenja za osjetljiva pitanja oko kojih su se već vodile žustre rasprave bez konkretnog rezultata.

Međutim, kako se akademska zajednica sa svoje strane nije učinila dovoljno da bude stvarni i nezaobilazni partner i da kvalitetnije pristupi definiranju svojih stavova i prijedloga, kao i implementaciji Bolonje, tako se ni Rektorska konferencija BiH nije pozicionirala kao partner državi te, također, nije uočen ozbiljan angažman u pravcu pune implementacije Bolonje.

3.4.1.2. Centar za informiranje i priznavanja dokumenata (CIP)

Ova upravna organizacija osnovana je na osnovu čl. 44. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju koji je u članu 45. propisao njegove nadležnosti:

- a) poslovi informiranja i priznavanja u oblasti visokog obrazovanja;
- b) koordiniranje i međunarodna razmjena akademskog osoblja, studenata i programa u oblasti visokog obrazovanja;
- c) predstavljanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim projektima u području visokog obrazovanja iz svoje nadležnosti;
- d) kroz međunarodne mreže centara za informiranje (mreže ENIC/NARIC) pružanje informacija visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini u vezi sa stranim visokoškolskim ustanovama i programima kao osnov za priznavanje stepena i diploma za dalje školovanje na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini i predstavljanje Bosne i Hercegovine u tim mrežama;
- e) davanje obavještenja i mišljenja o stranim stepenima i diplomama u Bosni i Hercegovini s ciljem nastavka školovanja na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini;
- f) davanje savjeta i informacija o pitanjima iz svog djelokruga stranama sa zakonitim interesom;
- g) donošenje u skladu sa Lisabonskom konvencijom i njenim pratećim dokumentima preporuke ministarstvu Republike Srpske, kantonalnim ministarstvima i Brčko Distriktu BiH o priznavanju diploma stečenih van Bosne i Hercegovine radi zaposlenja, nastavka obrazovanja i ostvarivanja drugih prava koja proističu iz stečene kvalifikacije.

CIP je donio Preporuke o kriterijima za vrednovanje inostranih visokoškolskih kvalifikacija koje se primjenjuju u postupku priznavanja, u svrhu zapošljavanja i nastavka obrazovanja na osnovu gore citirane alineje g) koje su objavljene u

"Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 88/10 dana 26. 10. 2010. godine a također i u svim službenim novinama entiteta i Brčko distrikta⁵.

Kada je u pitanju CIP iz njegove komplikovane sheme odlučivanja Upravnog odbora jasno je da samo jedan predstavnik bilo kojeg od konstitutivnih naroda može efektivno blokirati rad ove institucije, što je samo drugačiji oblik od tražene potpune saglasnosti koja je predviđena u istom zakonu kao i u radu Rektorske konferencije.

3.4.1.3. Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta

Obim i karakter rada Agencije su jasno i dobro definirani Okvirnim zakonom, s tim što njen Upravni odbor ima deset (10) članova, izabranih po modelu 3+3+3+1. I ovdje je moguće blokirati rad Agencije istim modelom glasanja kao i u CIP-u.

Agencija je, nakon provedene zakonske procedure, donijela:

- Minimalne standarde i normative u visokom obrazovanju u BiH i
- Smjernice uz kriterije za akreditaciju visokoškolskih ustanova.

Formirana je i Komisija za utvrđivanje liste stručnjaka koji daju ocjenu i obavljaju reviziju kvaliteta i daju preporuke o akreditaciji visokoškolskih ustanova. U julu 2010. godine Komisija je objavila liste stručnjaka za akreditaciju (međunarodni stručnjaci, studenti, stručnjaci iz privrede i prakse te stručnjaci predstavnici akademske zajednice u BiH).

3.4.2. Integracija univerziteta

Proces integracije akademskih institucija u jednu cjelinu se odvijao neravnomjerno. Integraciju su prvo ostvarili, iako bez odgovarajućeg zakona o visokom obrazovanju, Univerzitet u Tuzli 2005. godine, nakon čega je to urađeno na univerzitetima u Zenici (2006.), Bihaću, Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu 2007. godine. Sveučilište u Mostaru, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru i najveća bh. akademska zajednica, Univerzitet u Sarajevu, još se nalaze u prijelaznoj fazi koja vodi ka integraciji, ali do nje nije došlo u zadatim rokovima od godinu nakon usvajanja Okvirnog zakona (do sredine 2008. godine).

Znatna kašnjenja u provedbi Okvirnog zakona su nagnala Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine da sredinom 2009. godine predloži Zakon o izmjenama i

⁵ "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" broj 71/10, „Službeni glasnik Republike Srpske" broj 110/10 i „Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine" broj 56/10.

dopunama Okvirnog zakona. Ove dopune su usvojene na 33. sjednici Doma naroda 23. jula 2009. i stupile su na snagu 5. augusta 2009. godine. Radi se, ustvari, o samo dvije izmjene. Proces akreditacije visokoškolskih institucija je bio predviđen da se završi za dvije godine (do augusta 2009. godine), ali kako je bilo očigledno da se taj posao neće uraditi u roku, usvojena je izmjena da se on produži na ukupno četiri godine, to jest do sredine 2011. godine. Druga izmjena (u članu 6. gdje se dodaje novi stav 3.) se odnosi na Pravilnik o korištenju akademskih titula. Nakon kraha Rektorske konferencije da ponudi usaglašeni tekst, sada je ta nadležnost prenesena na Vijeće ministara, koje ga usvaja na prijedlog Ministarstva civilnih poslova. Tekst pravilnika je upućen ka Vijeću ministara, ali procedura usaglašavanja njegovog konačnog oblika još traje.

Vijeće ministara BiH, na svojoj 32. sjednici održanoj 27. decembra 2007. godine, donijelo je Odluku o usvajanju dokumenata potrebnih za dalju implementaciju Bolonjskog procesa u BiH, koju je predložilo Ministarstvo civilnih poslova. Ovom odlukom usvojeno je sedam dokumenata koji su potrebni za izvršenje Okvirnog zakona o visokom obrazovanju za dalju implementaciju Bolonjskog procesa u BiH:

- Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH,
- Provođenje Okvira za kvalifikacije visokog obrazovanja u BiH,
- Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH,
- Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH,
- Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH,
- Model Dodatka diplomi za BiH,
- Priručnik za korisnike Modela dodatka diplomi za BiH.

Ovi dokumenti rezultat su zajedničkog rada domaćih i međunarodnih stručnjaka pod okriljem projekta Evropske komisije i Vijeća Evrope pod naslovom: „Jačanje visokog obrazovanja u BiH”.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Donošenjem Evropske kulturne konvencije 1954. godine započet je, između ostalog, proces oblikovanja prostora visokog obrazovanja i ona predstavlja preteču Bolonjske deklaracije i ostalih dokumenata koji su vezani za reformu visokog obrazovanja u Evropi.

U Evropi danas postoji više od 530 univerziteta i oko sto miliona studenata u četrdeset i jednoj zemlji, i po tome je ona najveći svjetski centar znanja.

U prethodnoj dekadi visoko obrazovanje bilo je izloženo promjenama, kao što su: masovnost studiranja, značaj razvoja privrede bazirane na znanju, kao i sve izražajija globalna konkurencija. Ove promjene su rezultirale usvajanjem dviju glavnih evropskih politika: Bolonjskog procesa i Lisabonske strategije, uključujući i agendu modernizacije univerziteta.

Obje ove široko koncipirane evropske politike su rezultirale definiranjem politika na državnim nivoima, što je uticalo na procese osiguranja kvaliteta, autonomiju, finansiranje i naučnoistraživački rad, ali i na reorganizaciju mnogih visoko-obrazovnih sistema.

Visokoobrazovne institucije i državne rektorske konferencije su posvećene stvaranju Evropskog prostora visokog obrazovanja sistema (EHEA). Bolonjski proces je uveo zajedničke elemente za svih 47 zemalja koje su pristupile procesu i pored činjenice da su različiti kulturni, nacionalni i institucionalni konteksti doveli do značajnijih razlika kod implementacije.

Bolonjski proces je donio niz akcionih linija i alata, koji su razvijani u prethodnoj dekadi, da bi se osigurala realizacija definiranih ciljeva (npr. mobilnost, kvalitet i društvena agenda).

Osnovne principe Bolonjskog procesa možemo ukratko izložiti kako slijedi:

1. Lakše priznavanje diploma u ujedinjenoj Evropi - usklađenost sa Evropskim sistemom prijenosa kredita.
2. Mogućnost zapošljavanja nakon tri godine - titula bakalaureat/prvostupnik (*Bachelor*).
3. Nastavak studija još dvije godine - titula Magistar.
4. Studenti željni naučnog rada i novih znanja mogu nastaviti studiranje i nakon tri godine, mogu steći titulu doktora nauka.
5. Mogućnost proširivanja znanja kombiniranjem studijskih programa.
6. Mogućnost dijela studiranja na drugim fakultetima kako u zemlji tako i u inostranstvu - jedan semestar uvijek vrijedi 30 kredita.
7. Dinamična nastava - više nastavnika na modulu.

8. Manje sati direktne nastave.
9. Mogućnost velikog izbora modula prema ličnim afinitetima, što će biti navedeno u Dodatku diplomi.
10. Sistem unapređenja i praćenja kvaliteta.
11. Studenti ocjenjuju rad nastavnika.

Također, jedan od glavnih ciljeva Bolonjskog procesa je da se osigura edukativna komponenta koja je neophodna za stvaranje Evrope znanja u okviru široke humanističke vizije i u kontekstu visokoobrazovnih sistema koji teže ka omasovljenju edukacije, sa cjeloživotnim pristupom koji podržava profesionalne i lične ciljeve širokog, diverzificiranog spektra studenata.

Iz hronološki izloženog u ovom dokumentu je vidljivo da postoji niz dokumenata koji su, osim Bolonjske deklaracije, sastavni dio reforme visokog obrazovanja u Evropi a oni se također odnose i na Bosnu i Hercegovinu.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke redovno prati provedbu reforme visokog obrazovanja zasnovanu na Bolonjskim principima kroz analitičko-informativne dokumente koje redovno svake godine dostavlja Vladi Federacije, saradnju sa visokoškolskim ustanovama, organizaciju savjetovanja i okruglih stolova i izdavanjem prikladnih publikacija.

Pristupanjem procesima reformi zasnovanih na Bolonjskoj deklaraciji, kao i svim ostalim relevantnim dokumentima koji je prate, Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu da svoj prostor visokog obrazovanja harmonizira sa evropskim. Međutim, dosadašnji pokazatelji nam govore da proces i dalje traje i da je njegov učinak osrednji, što znači da se mora uložiti više napora ka uspostavljanju koordiniranih komunikacija koje imaju za cilj stvaranje dobrobiti za studente, akademsko osoblje, zaposlenike i društvo u cjelini.

Ukratko smo izložili stanje provedbe Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini obzirom da Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke sveobuhvatno analizira proces reforme visokog obrazovanja putem informacija o provedbi samog procesa i one daju aktuelni daleko širi pregled stanja provedbe.

Iz iznesenog se jasno vidi da Okvirni zakon o visokom obrazovanju još nije u potpunosti zaživio u cijeloj Bosni i Hercegovini, da Rektorska konferencija nije odgovorila svom zadatku, da veoma kasni ekipiranje i početak rada u punom kapacitetu

svih segmenata predviđenih aktima i CIP-a i Agencije za osiguranje kvaliteta, te da je Sektor za visoko obrazovanje Ministarstva civilnih poslova, po definiciji, sveden na ulogu koordinatora i inicijatora određenih aktivnosti, ali da u stvarnosti ne može efikasno provesti niti jednu aktivnost bez pristanka i saglasnosti 13 ministarstava obrazovanja.

Pred novim desetogodišnjim periodom u kojem se nastavlja Bolonjski proces ka Evropskom prostoru istraživanja (*ERA*) za koji je cilj 2020. godina, Bosna i Hercegovina mora temeljito preispitati sve ono što je do sada uspjela da uradi u primjeni nove akademske paradigme, da se realno odnosi prema propuštenom ili neostvarenom, te da pokuša naći rješenja za onu vrstu problema i pitanja koja su duže vrijeme ugrožavala kvalitetno izvođenje evropskih reformi u oblasti visokog obrazovanja.

Potrebno je odrediti strategiju i akcijske planove za provođenje reforme visokog obrazovanja na osnovu zahtjeva i standarda koji se usaglašavaju na različitim nivoima unutar jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja, te da u okviru ispunjavanja uvjeta za priključivanje u EU prilagodimo naše mogućnosti sa zahtjevima koji će se pred nas postavljati tokom pregovora za članstvo u EU u cilju njihovog blagovremenog i kvalitetnog ispunjavanja.

Naša dužnost je da kako sebi, tako i narednim generacijama ponudimo kvalitetni i blagovremeni izlaz iz sadašnje situacije i da se u datom trenutku ponovo nađemo u samom središtu akademskog života i djelovanja u Evropskom prostoru visokog obrazovanja, gdje nam i zaista jeste mjesto.

5. PRILOZI

- 5.1. Evropska kulturna konvencija**
- 5.2. Velika povelja univerziteta - *Magna Charta Universitatum***
- 5.3. Lisabonska konvencija**
- 5.4. Sorbonska deklaracija**
- 5.5. Bolonjska deklaracija**
- 5.6. Poruka iz Salamance**
- 5.7. Studentska deklaracija iz Goteborga**
- 5.8. Praški kominike**
- 5.9. Deklaracija iz Graza**
- 5.10. Berlinski kominike**
- 5.11. Bergenski kominike**
- 5.12. Londonski kominike**
- 5.13. Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja,
Leuven/Louvain-la-Neuve**
- 5.14. Budimpeštansko-bečka deklaracija**

PRILOG 5.1. EVROPSKA KULTURNA KONVENCIJA

Pariz. 19. 12. 1954. godine

Vlade potpisnice ove Konvencije, članice Vijeća Evrope,

s obzirom na to da je cilj Vijeća Evrope ostvariti veće jedinstvo između svojih članica, uz ostalo, radi čuvanja i promicanja ideala i načela koji su njihova zajednička baština;

smatrajući da bi veće međusobno razumijevanje naroda Evrope omogućilo postizanje toga cilja;

smatrajući da je u tu svrhu poželjno ne samo sklapati dvostrane kulturne konvencije nego i usvojiti zajedničku politiku koja teži očuvanju i poticanju razvitka Evropske kulture;

odlučivši sklopiti opću Evropsku kulturnu Konvenciju, kako bi među pripadnicima svih članica i onih Evropskih država koje bi ovoj Konvenciji pristupile poduprle izučavanje jezika, povijesti i civilizacije drugih ugovornih stranaka te civilizacije koja im je svima zajednička,

sporazumjele su se kako slijedi:

Član 1.

Svaka će ugovorna stranka poduzeti odgovarajuće mjere za očuvanje i razvitak svojega doprinosa zajedničkoj kulturnoj baštini Evrope.

Član 2.

Svaka će ugovorna stranka, u granicama mogućnosti:

a) poticati svoje državljane na izučavanje jezika, povijesti i civilizacije drugih ugovornih stranaka, te pružiti olakšice tim strankama radi unapređenja takvog izučavanja na svojem području;

b) nastojati razvijati izučavanje svojega ili svojih jezika, svoje povijesti i civilizacije na

području drugih ugovornih stranaka i pružiti mogućnost državljanima tih stranaka za nastavak takvog izučavanja na svojem području.

Član 3.

Ugovorne će stranke međusobno savjetovati u okviru Vijeća Evrope radi usklađenog djelovanja na unapređenju kulturnih aktivnosti od Evropskog interesa.

Član 4.

Svaka ugovorna stranka mora, u granicama mogućnosti, olakšati optjecaj i razmjenu osoba i predmeta kulturne vrijednosti radi provedbe člana 2. i 3.

Član 5.

Svaka će ugovorna stranka predmete Evropske kulturne vrijednosti koji se nađu pod njezinim nadzorom smatrati integralnim dijelovima zajedničke kulturne baštine Evrope, poduzet će potrebne mjere za njihovo očuvanje i olakšati pristup tim predmetima.

Član 6.

1. Prijedlozi glede primjene odredaba ove Konvencije i pitanja koja se odnose na njezino tumačenje razmotrit će se na sjednicama Odbora kulturnih stručnjaka Vijeća Evrope.
2. Svaka država načelnica Vijeća Evrope, koja je ovoj Konvenciji pristupila u skladu s odredbama stavka 4. članka 9, može imenovati jednoga ili više predstavnika za sudjelovanje na sjednicama predviđenim u prethodnom stavku.
3. Zaključci usvojeni na sjednicama predviđenim u stavku 1. ovoga članka podnijet će se u obliku preporuka Odboru ministara Vijeća Evrope, osim ako je riječ o odlukama iz nadležnosti Odbora kulturnih stručnjaka o pitanjima administrativne naravi koje ne povlače za sobom dodatne troškove.
4. Glavni sekretar Vijeća Evrope priopćit će članicama Vijeća i vladi svake države koja je ovoj Konvenciji pristupila svaku odnosnu mjerodavnu odluku koju bi donio Odbor ministara ili Odbor kulturnih stručnjaka.
5. Svaka će ugovorna stranka, kroz stanovito vrijeme, obavijestiti glavnog sekretara

Vijeća Evrope o svakoj mjeri koju bi poduzela radi primjene ove Konvencije slijedom odluka Odbora ministara ili Odbora kulturnih stručnjaka.

6. U slučaju kad se pojedini prijedlozi glede primjene ove Konvencije tiču samo ograničenoga broja ugovornih stranaka, razmatranje takvih prijedloga može se nastaviti u skladu s člankom 7. ako njihovo ostvarivanje ne povlači za sobom troškove za Vijeće Evrope.

Član 7.

Ako, radi ostvarivanja ciljeva ove Konvencije, dvije ili više ugovornih stranaka želi organizirati sastanke u sjedištu Vijeća Evrope, osim onih predviđenih u stavku 1. članka 6, glavni sekretar Vijeća pružit će im svu potrebnu administrativnu pomoć.

Član 8.

Smatra se da nijedna odredba ove Konvencije ne utječe:

a) na odredbe ikoje postojeće dvostrane kulturne konvencije čija je potpisnica jedna od ugovornih stranaka ili tako da kasnije sklapanje takve konvencije učini manje poželjnim za neku od ugovornih stranaka, ili

b) na obavezu svake osobe da se pridržava zakona i drugih propisa koji su na snazi na području ugovorne stranke što se tiče ulaska, boravka i izlaska stranaca.

Član 9.

1. Ova je Konvencija otvorena za potpisivanje članicama Vijeće Evrope. Ona će se ratificirati, a isprave o ratifikaciji polažu se kod glavnog sekretara Vijeća Evrope.

2. Čim tri vlade potpisnice polože isprave o ratifikaciji, ova Konvencija stupa na snagu za te vlade.

3. Za svaku vladu potpisnicu koja ju naknadno ratificira, ova Konvencija stupa na snagu na dan polaganja njezine isprave o ratifikaciji.

4. Odbor ministara Vijeća Evrope može jednoglasnom odlukom, u okolnostima i pod uvjetima koje smatra primjerenima, pozvati svaku Evropsku državu koja nije članica da pristupi ovoj Konvenciji. Svaka tako pozvana država može pristupiti polaganjem svoje isprave o pristupu kod glavnog sekretara Vijeća Evrope. Takav će pristup proizvesti učinak na dan primitka rečene isprave.

5. Glavni sekretar Vijeća Evrope obavijestit će sve članice Vijeća i sve države koje pristupe o polaganju svih isprava o ratifikaciji i pristupu.

Član 10.

Svaka ugovorna stranka može odrediti područja na koja će primjenjivati odredbe ove Konvencije, izjavom upućenom glavnom sekretaru Vijeća Evrope koju će on priopćiti svim ostalim ugovornim strankama.

Član 11.

1. Svaka ugovorna stranka može u svako doba otkazati ovu Konvenciju nakon što je bila na snazi pet godina, pisanom notifikacijom upućenom glavnom sekretaru Vijeća Evrope koji će obavijestiti ostale ugovorne stranke.

2. Takav će otkaz proizvesti učinak za dotičnu ugovornu stranku šest mjeseci nakon dana kad ju primi glavni sekretar Vijeća Evrope.

U potvrdu toga su potpisani, za to propisano ovlašteni od svojih odnosnih vlada, potpisali ovu Konvenciju.

Sastavljeno u Parizu 19. decembra 1954, na engleskom i francuskom jeziku, s tim da su oba teksta jednako vjerodostojna, u jednom jedinom primjerku koji ostaje pohranjen u arhivu Vijeća Evrope. Glavni sekretar će dostaviti ovjerenu kopiju svakoj vladi potpisnici i vladi koja je pristupila ovoj Konvenciji.

PRILOG 5.2. VELIKA POVELJA UNIVERZITETA – MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM

MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM

Bolonja, Italija
18.septembar 1988. godine

PREAMBULA

Dole potpisani rektori evropskih univerziteta sastali su se u Bolonji na devetstotoj godišnjici najstarijeg Univerziteta u Evropi, četiri godine prije konačnog ukidanja granica između zemalja Evropske zajednice, nadajući se dalekosežnoj saradnji između svih evropskih nacija i vjerujući da bi narodi i države više nego ikada prije trebali postati svjesni uloge koju će univerziteti imati u promjenjivom i sve više internacionalnom društvu,

smatraju:

1. da približavanjem kraju milenija budućnost čovječanstva sve više zavisi od kulturnog, naučnog i tehničkog razvoja, koji se stvara u središtima kulture, znanja i istraživanja kao što su istinski univerziteti;
2. da zadatak univerziteta da šire znanje mlađim naraštajima podrazumijeva kako u savremenom svijetu univerziteti moraju služiti društvu kao cjelini, te da kulturna, društvena i privredna budućnost društva posebno zahtijeva znatna ulaganja u cjeloživotno obrazovanje;
3. da univerziteti moraju pružiti budućim naraštajima obrazovanje i obuku koja će ih naučiti – a preko njih i druge ljude – da poštuju sklad prirodnog okoliša i život sam po sebi.

Rektori potpisnici s evropskih univerziteta objavljuju svim državama i na savjest svim narodima osnovna načela koja moraju, sada i zauvijek, podržavati ostvarivanje poziva univerziteta.

OSNOVNA NAČELA

1. Univerzitet je autonomna institucija u srcu društva koja je različito organizovana zbog geografskog i historijskog naslijeđa; ono proizvodi, preispituje, procjenjuje i prenosi kulturu putem istraživanja i podučavanja. Kako bi zadovoljilo potrebe svijeta koji ga okružuje, istraživanje i nastavni rad na univerzitetu moraju biti moralno i intelektualno nezavisni od svakog političkog autoriteta i ekonomske moći.
2. Nastava i istraživanje na univerzitetima moraju biti međusobno neodvojivi kako nastava ne bi zaostajala za potrebama koje se mijenjaju sa zahtjevima društva i napretkom nauke.

3. Sloboda istraživanja i obrazovanja su osnovna načela univerzitetskog života, te vlade i univerziteti moraju – koliko god je svakome od njih moguće – osigurati poštivanje ovog osnovnog zahtjeva.

Odbacujući netoleranciju i afirmirajući neprekidnu otvorenost prema dijalogu, univerzitet je idealno mjesto susreta nastavnika, koji su sposobni prenijeti svoje znanje i dalje ga razvijati istraživanjem i inoviranjem, i studenata voljnih i sposobnih da se tim znanjem obogate.

4. Univerzitet je staratelj evropske humanističke tradicije; njegova je neprekidna briga postizanje sveopćih znanja; kako bi ispunio svoj poziv, univerzitet prelazi geografske i političke granice, te potvrđuje životnu potrebu različitih kultura za međusobnim upoznavanjem i uticajem.

SREDSTVA

Kako bi se postigli ciljevi, slijedeći ova načela, potrebna su efikasna sredstva, prilagođena sadašnjim uvjetima.

1. Svim članovima univerzitetske zajednice moraju biti dostupni instrumenti za ostvarenje slobode radi očuvanja slobode istraživanja i nastave,
2. Pri angažiranju nastavnika i reguliranju njihovog statusa, mora se poštovati načelo neodvojivosti istraživanja od nastave.
3. Svaki univerzitet mora – uz dužno poštovanje posebnih okolnosti – osigurati očuvanje studentskih sloboda i uvjete u kojima mogu steći kulturu i obrazovanje, što je i svrha univerziteta.
4. Univerziteti – posebno evropski – smatraju uzajamnu razmjenu informacija i dokumentacije, te učestale zajedničke projekte za unapređenje učenja ključnima za napredak znanja.

Zato, kao i u najranijim godinama njihove historije, univerziteti ohrabruju mobilnost nastavnika i studenata; osim toga, smatraju da su opća politika jednakog statusa, titula, ispita (bez predrasuda prema nacionalnim diplomama) i dodjeljivanje stipendija bitni za ostvarenje njihove misije u uvjetima koji danas prevladavaju.

Rektori potpisnici, u ime svojih univerziteta, obavezuju se da će učiniti sve u njihovoj moći da ohrabre svaku državu, kao i nadnacionalne organizacije, da ustrajno oblikuju svoju politiku na ovoj Magna Charti, koja izražava jednoglasnu, slobodno odabranu i iskazanu želju univerziteta.

PRILOG 5.3. LISABONSKA KONVENCIJA

KONVENCIJA

O PRIZNAVANJU KVALIFIKACIJA KOJE SE ODOSE NA VISOKO OBRAZOVANJE U EVROPSKOJ REGIJI

Lisabon, 11. april 1997. godine

Članice ove konvencije,

Svjesne činjenice da je pravo na obrazovanje ljudsko pravo i da visoko obrazovanje koje ima ulogu u stjecanju i unapređenju znanja predstavlja izuzetno kulturno i naučno bogatstvo, kako za pojedince tako i za društvo;

Smatrajući da visoko obrazovanje treba da igra bitnu ulogu u unapređenju mira, uzajamnog razumijevanja i tolerancije, i u stvaranju uzajamnog povjerenja među ljudima i narodima;

Smatrajući da velika raznovrsnost sistema obrazovanja u evropskoj regiji odražava njenu kulturnu, društvenu, političku, filozofsku, vjersku i ekonomsku raznovrsnost i predstavlja izuzetno bogatstvo koje treba u potpunosti poštovati;

U želji da omoguće svim stanovnicima regije da u potpunosti uživaju koristi bogatstva ove raznovrsnosti olakšavanjem pristupa stanovnicima svake države i studentima obrazovnih institucija svake članice obrazovnim resursima drugih članica, naročito omogućavajući im nastavak obrazovanja ili završetak jednog perioda studija u visokoobrazovnim institucijama tih drugih članica;

Smatrajući da priznavanje studija, uvjerenja, diploma i stepena stečenih u drugoj državi evropske regije predstavlja važnu mjeru za unapređenje akademske pokretljivosti među članicama;

Pridajući veliki značaj principu autonomnosti institucija i svjesne potrebe očuvanja i zaštite ovog principa;

Uvjereni da jednako priznavanje kvalifikacija predstavlja ključni element prava na obrazovanje i odgovornost društva;

imajući u vidu konvencije Savjeta Evrope i UNESCO-a o akademskom priznavanju u Evropi:

- Evropska konvencija o ekvivalenciji diploma koje dozvoljavaju upis na univerzitetu (1953, ETS br.15) i njen protokol (1964, STE br.49);
- Evropska konvencija o ekvivalenciji perioda univerzitetskih studija (1956, ETS br.21);

- Evropska konvencija o akademskom priznavanju univerzitetskih kvalifikacija (1959, ETS br.32);
- Konvencija o priznavanju studija, diploma i stepena koji se odnose na visoko obrazovanje u državama evropske regije (1979);
- Evropska konvencija o općoj ekvivalenciji perioda univerzitetskih studija (1990, ETS br.138);

Imajući u vidu, takođe, Međunarodnu konvenciju o priznavanju studija, diploma i stepena visokog obrazovanja u arapskim i evropskim državama Mediterana (1976), usvojen u okviru UNESCO-a i koja djelimično pokriva akademsko priznavanje u Evropi;

Imajući na umu da ovu konvenciju takođe treba posmatrati u kontekstu konvencija i Međunarodne preporuke UNESCO-a koje se odnose na druge regije u svijetu i da je neophodno unaprijediti razmjenu informacija među tim regijama;

Svjesne sveobuhvatnih promjena u visokom obrazovanju u evropskoj regiji od usvajanja ovih konvencija, koje imaju za posljedicu značajan porast diversifikacije nacionalnih sistema visokog obrazovanja, kako unutar države tako i među državama, kao i potrebe prilagođavanja pravnih instrumenata i prakse koje treba da odraze te promjene;

Svjesne potrebe pronalaženja zajedničkih rješenja za praktične probleme priznavanja u evropskoj regiji;

Svjesne potrebe unapređenja postojeće prakse priznavanja, veće transparentnosti i bolje prilagođenosti sadašnjoj situaciji u visokom obrazovanju u evropskoj regiji;

Uvjereni u pozitivan domašaj konvencije koja je sačinjena i usvojena pod zajedničkim pokroviteljstvom Savjeta Evrope i UNESCO-a koja daje okvir za budući razvoj priznavanja u evropskoj regiji;

Svjesne značaja osiguranja mehanizama za stalno provođenje radi primjene u praksi principa i odredbi ove konvencije,

Dogovorile su se kako slijedi:

Odjeljak I - Definicije

Član I

Za namjene ove konvencije, navedeni termini imaju sljedeće značenje:

PRISTUP (visokom obrazovanju)

Pravo kvalificiranih kandidata da se prijave i da budu uzeti u obzir za prijem u visoko obrazovanje.

PRIJEM (u institucije i programe visokog obrazovanja)

Akt ili sistem koji dozvoljava kvalificiranim kandidatima da pohađaju studij u određenoj instituciji i/ ili određenom programu visokog obrazovanja.

PROCJENA (institucija ili programa)

Proces ustanovljenja kvaliteta obrazovanja u instituciji ili programu visokog obrazovanja.

PROCJENA (individualnih kvalifikacija) Pisana ocjena ili procjena od strane nadležnog organa o inostranim kvalifikacijama pojedinca.

NADLEŽNI ORGAN ZA PRIZNAVANJE

Tijelo zvanično nadležno za donošenje obavezujućih odluka o priznavanju inostranih kvalifikacija.

VISOKO OBRAZOVANJE

Sve vrste ciklusa studija ili cjelina ciklusa studija, obuke ili obuke za istraživanje na nivou nakon srednje škole, priznate od nadležnog organa članice kao dio sistema visokog obrazovanja.

INSTITUCIJA VISOKOG OBRAZOVANJA

Institucija koja osigurava visoko obrazovanje i koja je priznata od strane nadležnog organa članice kao dio sistema visokog obrazovanja.

PROGRAM VISOKOG OBRAZOVANJA

Ciklus studija priznat od strane nadležnog organa članice kao dio sistema visokog obrazovanja, a čiji završetak osigurava studentu kvalifikaciju visokog obrazovanja.

PERIOD STUDIJA

Svaki dio programa visokog obrazovanja koji je ocijenjen i dokumentiran i koji, mada sam po sebi nije kompletan program studija, predstavlja značajno sticanje znanja ili vještine.

KVALIFIKACIJA

A. Kvalifikacija visokog obrazovanja

Svaki stepen, diploma ili drugo uvjerenje izdato od strane nadležnog organa, koji potvrđuje uspješan završetak programa visokog obrazovanja.

B. Kvalifikacija koja omogućava pristup visokom obrazovanju

Svaka diploma ili uvjerenje izdato od strane nadležnog organa koje potvrđuje uspješan završetak obrazovnog programa i daje nosiocu kvalifikacije pravo da bude uzet u obzir za prijem u visoko obrazovanje (vidi definiciju PRISTUPA).

PRIZNAVANJE

Formalno priznavanje vrijednosti inostrane obrazovne kvalifikacije od strane nadležnog organa s ciljem pristupa obrazovnim i/ ili radnim aktivnostima.

UVJETI

A. Opći uvjeti

Uvjeti koji moraju biti ispunjeni u svim slučajevima za pristup visokom obrazovanju ili datom nivou istog ili za dobijanje kvalifikacija visokog obrazovanja na određenom nivou.

B. Posebni uvjeti

Uvjeti koji moraju biti ispunjeni, pored osnovnih uvjeta, radi sticanja pristupa određenom programu visokog obrazovanja, ili za dobijanje posebne kvalifikacije visokog obrazovanja u određenoj oblasti studija.

Odjeljak II - Nadležnost organa

Član II.1

1. Kada su centralni organi članice nadležni za donošenje odluka o pitanjima priznavanja, ta je članica odmah obavezna prema odredbama ove konvencije i usvaja neophodne mjere za osiguranje primjene njenih odredbi na svojoj teritoriji. Kada je nadležnost za donošenje odluka o pitanjima priznavanja na sastavnim dijelovima članice, članica dostavlja jednom od depozitara kratku izjavu o ustavnoj situaciji ili strukturi u vrijeme potpisivanja ili deponiranja instrumenata ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupa, ili u bilo koje vrijeme nakon toga. U tim slučajevima tako određeni nadležni organi sastavnih dijelova članica donose neophodne mjere za primjenu odredaba ove konvencije na svojoj teritoriji.

2. Kada je nadležnost za donošenje odluka o pitanjima priznavanja na pojedinim institucijama visokog obrazovanja ili drugim dijelovima, svaka članica u skladu sa svojom ustavnom situacijom ili strukturom dostavlja tekst ove konvencije tim institucijama ili dijelovima i preduzima sve potrebne mjere za podsticanje odgovarajućeg uvažavanja i primjene njenih odredbi.

3. Odredbe stava 1. i 2. ovog člana primjenjuju se *mutatis mutandis* na obaveze članica u skladu sa sljedećim članovima ove konvencije.

Član II.2

U vrijeme potpisivanja ili deponiranja instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja, ili u bilo koje vrijeme nakon toga, svaka država, Sveta Stolica ili Evropska zajednica, obavještava jednog od depozitara ove konvencije o tome koji su organi nadležni za donošenje različitih vrsta odluka o pitanjima priznavanja.

Član II.3

Nijedna odredba ove konvencije ne može se smatrati kao derogiranje svih povoljnijih odredbi koje se odnose na priznavanje kvalifikacija izdatih u jednoj od članica a koje postoje ili proizlaze iz sadašnjeg ili budućeg ugovora, u kojima članica ove konvencije može biti član ili će možda postati član.

Odjeljak III - Osnovni principi koji se odnose na procjenu kvalifikacija

Član III.1

1. Nosioci kvalifikacija izdatih u jednoj od članica, na osnovu zahtjeva nadležnom organu, imaju odgovarajući pristup procjeni svojih kvalifikacija.

2. Nikakav oblik diskriminacije ne čini se u tom pogledu na bilo kojoj osnovi, kao što su pol, rasa, nesposobnost, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili društveno porijeklo podnosioca zahtjeva, pripadnost nacionalnoj manjini, vlasništvo, rođenje ili neki drugi status, kao niti na osnovu bilo kakvih drugih okolnosti koje nisu povezane sa vrijednostima kvalifikacije za koju se traži priznavanje. Radi osiguranja ovog prava, svaka članica obavezuje se na usvajanje odgovarajućih rješenja za procjenu uvjeta za priznavanje isključivo na osnovu postignutog znanja ili vještine.

Član III.2

Svaka članica osigurava da procedure i kriteriji koji se koriste u procjeni i priznavanju kvalifikacija budu transparentni, jasni i pouzdani.

Član III.3

1. Odluke o priznavanju donose se na osnovu odgovarajućih informacija o kvalifikacijama čije se priznavanje traži.

2. U prvom redu, odgovornost za osiguranje odgovarajućih informacija je na podnosiocu, koji daje takve informacije s dobrom namjerom.

3. Uz odgovornost podnosioca, institucije koje su izdale kvalifikaciju o pitanju, imaju obavezu da osiguraju, na zahtjev podnosioca i u razumnom roku, potrebne informacije o nosiocu kvalifikacije, instituciji ili nadležnom organu države u kojoj se traži priznavanje.

4. Članice daju instrukcije ili, na odgovarajući način, ohrabruju sve obrazovne institucije koje pripadaju njihovim obrazovnim sistemima da odgovore na sve opravdane zahtjeve za informacije radi procjene kvalifikacija stečenih u datim institucijama.

5. Organ koji vrši procjenu nadležan je za dokazivanje da zahtjev ne ispunjava odgovarajuće uvjete.

Član III.4

Svaka članica osigurava, radi olakšanja priznavanja kvalifikacija, raspolaganje odgovarajućim i jasnim informacijama o svom sistemu obrazovanja.

Član III. 5

Odluke o priznavanju donose se u razumnom vremenskom roku, ranije utvrđenom od strane nadležnog organa za priznavanje, računajući od trenutka pribavljanja svih potrebnih informacija o predmetu. Ukoliko je priznavanje uskraćeno, razlozi za odbijanje priznavanja se navode, i daje se informacija podnosiocu o mogućim mjerama koje može preduzeti s ciljem dobijanja priznavanja naknadno. Ukoliko je priznavanje uskraćeno, ili ako nikakva odluka nije donesena, podnositelj ima mogućnost podnošenja žalbe u odgovarajućem vremenskom roku.

Odjeljak IV - Priznavanje kvalifikacija koje daju pristup visokom obrazovanju

Član IV.1

Svaka članica priznaje kvalifikacije izdate od strane drugih članica koje ispunjavaju osnovne uvjete za pristup visokom obrazovanju u onim članicama radi pristupa programima koji pripadaju njihovom sistemu visokog obrazovanja, osim ukoliko postoji značajna razlika osnovnih uvjeta za pristup između članice u kojoj je stečena kvalifikacija i članice u kojoj se traži priznavanje kvalifikacije.

Član IV.2

Alternativno, dovoljno je za jednu članicu da omogući nosiocu kvalifikacije izdate u nekoj od drugih članica procjenu kvalifikacije, na zahtjev nosioca, uz primjenu *mutatis mutandis* odredbi člana IV.1 na takav slučaj.

Član IV.3

Kada kvalifikacija omogućava pristup samo posebnim vrstama institucija ili programa visokog obrazovanja u članici u kojoj je stečena kvalifikacija, svaka članica garantira nosiocima takvih kvalifikacija pristup isto- vrsnim posebnim programima u institucijama koje pripadaju njenom sistemu visokog obrazovanja, osim ako se može dokazati da postoji značajna razlika u uvjetima za pristup između članice u kojoj je stečena kvalifikacija i članice u kojoj je traženo priznavanje kvalifikacije.

Član IV.4

Kada pristup određenim programima visokog obrazovanja zavisi od ispunjenja posebnih uvjeta, pored osnovnih uvjeta za pristup, nadležni organi zainteresovane članice mogu postaviti isto tako dodatne uvjete nosiocima kvalifikacija stečenih u drugim članicama ili ocijeniti da kandidati sa kvalifikacijama stečenim u drugim članicama ispunjavaju odgovarajuće uvjete.

Član IV.5

Kada, u članici u kojoj su stečena, završna svjedočanstva srednjeg obrazovanja omogućavaju pristup visokom obrazovanju samo u kombinaciji sa dodatnim kvalifikacionim ispitima kao preduvjetom za pristup, druge članice mogu uvjetovati pristup istim zahtjevima ili ponuditi alternativu za ispunjenje tih dodatnih uvjeta unutar vlastitih obrazovnih sistema. Svaka država, Sveta Stolica ili Evropska unija može, u vrijeme potpisivanja ili deponiranja instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja, ili u bilo koje vrijeme nakon toga, notificirati jednom od depozitara da se koristi odredbama ovog člana, navodeći članice na koje namjerava primijeniti ovaj član, kao i razloge za to.

Član IV.6

Bez štete po odredbe u članu IV.1, IV.2, IV.3, IV.4 i IV.5, pristup određenoj instituciji visokog obrazovanja ili određenom programu unutar takve institucije, može biti ograničen ili selektivan. U slučajevima kada je prijem u instituciju visokog obrazovanja i/ili program selektivan, postupak prijema treba da bude takav da osigura da se procjena inostranih kvalifikacija vrši u skladu sa principima jednakosti i nediskriminacije opisanim u Odjeljku III.

Član IV.7

Bez štete po odredbe u članu IV.1, IV.2, IV.3, IV.4 i IV.5, prijem u instituciju visokog obrazovanja može biti uvjetovan dokazivanjem odgovarajućeg poznavanja jezika ili više jezika nastave u instituciji o kojoj je riječ ili drugih potrebnih jezika od strane kandidata.

Član IV.8

U članicama u kojima pristup visokom obrazovanju može biti stečen na osnovu netradicionalnih kvalifikacija, slične kvalifikacije stečene u drugim članicama prihvataju se na isti način kao i netradicionalne kvalifikacije stečene u članici u kojoj se traži priznavanje.

Član IV.9

U svrhu pristupa programu visokog obrazovanja, svaka članica može uvjetovati priznavanje kvalifikacija izdatih od stranih obrazovnih institucija koje djeluju na njenoj teritoriji posebnim uvjetima državnog zakonodavstva ili posebnim dogovorima zaključenim sa članicom porijekla takvih institucija.

Odjeljak V - Priznavanje perioda studija

Član V.1

Svaka članica priznaje završene periode studija unutar programa visokog obrazovanja druge članice. Ovo priznavanje obuhvata one periode studija s ciljem završetka visokog obrazovanja u članici u kojoj se traži priznavanje, osim kada se ukazuju značajne razlike između perioda studija završenih u drugoj članici i dijela programa visokog obrazovanja koji bi bio zamijenjen u članici u kojoj je traženo priznavanje.

Član V.2

Alternativno, dovoljno je da članica omogući osobi koja je završila period studija u okviru programa visokog obrazovanja u drugoj članici dobijanje procjene tog perioda studija, na zahtjev zainteresovane osobe, a odredbe člana V.1 primjenjuju se *mutatis mutandis* na takav slučaj.

Član V.3

Posebno, svaka članica olakšava priznavanje perioda studija kada:

a) postoji prethodni sporazum između, s jedne strane, institucije visokog obrazovanja ili nadležnog organa odgovornog za navedeni period studija i, s druge strane, institucije visokog obrazovanja ili nadležnog organa za priznavanje odgovornog za traženo priznavanje; i

b) institucija visokog obrazovanja u kojoj je završen period studija izda uvjerenje ili prepis studentskog dosjea koji potvrđuje da je student uspješno ispunio tražene uvjete za dati period studija.

Odjeljak VI - Priznavanje kvalifikacija visokog obrazovanja

Član VI.1

U mjeri u kojoj je odluka o priznavanju zasnovana na znanju i vještini potvrđenim kvalifikacijom visokog obrazovanja, svaka članica priznaje kvalifikacije visokog obrazovanja izdate u drugoj članici, osim ako se ne pokažu značajne razlike između kvalifikacije za koju je traženo priznavanje i odgovarajuće kvalifikacije u članici u kojoj je traženo priznavanje.

Član VI.2

Alternativno, dovoljno je da članica odobri nosiocu kvalifikacije, izdate u jednoj od drugih članica, da dobije procjenu te kvalifikacije, na zahtjev nosioca, a odredbe u članu VI.1 primjenjuju se *mutatis mutandis* na takav slučaj.

Član VI.3

Priznavanje u jednoj članici kvalifikacije visokog obrazovanja izdate u drugoj članici ima jednu ili obje od sljedećih posljedica:

- a) pristup daljem studiju visokog obrazovanja, uključujući odgovarajuće ispite, i/ili pripremu doktorata, pod istim uvjetima koji se primjenjuju na nosioce kvalifikacija članice u kojoj je traženo priznavanje;
- b) korištenje akademske titule, u skladu sa zakonima i propisima članice ili pravne nadležnosti članice, u kojoj je traženo priznavanje.

Osim toga, priznavanje može olakšati pristup tržištu rada po zakonima i propisima članice, ili pravne nadležnosti članice, u kojoj je traženo priznavanje.

Član VI.4

Procjena u jednoj članici kvalifikacije visokog obrazovanja izdate u drugoj članici može imati oblik:

- a) preporuke za opće svrhe zapošljavanja;
- b) preporuke za obrazovnu instituciju s ciljem pristupa u njene programe
- c) preporuke za bilo koji nadležni organ za priznavanje.

Član VI.5

Svaka članica može uvjetovati priznavanje kvalifikacije visokog obrazovanja izdate od inostrane obrazovne institucije koja djeluje na njenoj teritoriji posebnim zahtjevima državnog zakonodavstva ili posebnim ugovorima zaključenim sa članicom iz koje su te institucije.

Odjeljak VII - Priznavanje kvalifikacija koje posjeduju izbjeglice, raseljena lica i lica sa mogućim statusom izbjeglice.

Član VII

Svaka članica preuzima sve odgovarajuće i opravdane korake u okviru svog obrazovnog sistema i u skladu sa svojim ustavnim, zakonskim i drugim odredbama za usvajanje procedura namijenjenih za poštenu i brzu procjenu da li izbjeglice, raseljena lica i lica sa mogućim statusom izbjeglice ispunjavaju odgovarajuće uvjete za pristup visokom obrazovanju, drugim obrazovnim programima ili na planu zapošljavanja, čak i u slučajevima kada kvalifikacije stečene u jednoj od članica ne mogu biti dokumentirano dokazane.

Odjeljak VIII - Informacije o ocjeni institucija i programa visokog obrazovanja

Član VIII.1

Svaka članica osigurava odgovarajuće informacije o svakoj instituciji koja pripada njenom sistemu visokog obrazovanja, i o svakom programu koji sprovode te institucije radi omogućavanja nadležnim organima druge članice da ustanove da li kvalitet kvalifikacija izdatih od tih institucija opravdava priznavanje u članici u kojoj je traženo priznavanje. Takve informacije imaju sljedeći oblik:

- a) u slučaju kada članice imaju ustanovljen sistem formalne ocjene institucija i programa visokog obrazovanja: informacije o metodama i rezultatima ove ocjene, i o standardima kvaliteta posebno prema svakoj vrsti institucije visokog obrazovanja i programima koje sprovodi za kvalifikacije visokog obrazovanja;
- b) u slučaju kada članice nemaju ustanovljen sistem formalne ocjene institucija i programa visokog obrazovanja: informacije o priznavanju različitih kvalifikacija stečenih u svakoj instituciji visokog obrazovanja, ili unutar svakog programa visokog obrazovanja, koji pripada njihovim sistemima visokog obrazovanja.

Član VIII.2

Svaka članica utvrđuje odgovarajuće odredbe s ciljem razvoja, osavremenjivanja i dostavljanja:

- a) pregleda različitih vrsta institucija visokog obrazovanja koje pripadaju njenom obrazovnom sistemu, sa tipičnim karakteristikama za svaku vrstu institucije,

b) liste priznatih institucija (državnih i privatnih) koje pripadaju njenom sistemu visokog obrazovanja, ukazujući na njihova ovlaštenja za dodjelu različitih vrsta kvalifikacija i uvjete za dobijanje pristupa svakoj vrsti institucije i programa;

c) opisa programa visokog obrazovanja;

d) liste obrazovnih institucija smještenih van svoje teritorije za koje članica smatra da pripadaju njenom obrazovnom sistemu.

Odjeljak IX - Informacije o pitanjima priznavanja

Član IX.1

Radi olakšanja priznavanja kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje, članice se obavezuju da ustanove transparentne sisteme za potpuni opis stečenih kvalifikacija.

Član IX.2

1. Priznavajući potrebu za odgovarajućim, tačnim i aktueliziranim informacijama, svaka članica ustanovljuje ili održava nacionalni informativni centar i notificira jednom od depozitara njegovo ustanovljenje, ili svaku promjenu koja se na njega odnosi.

2. U svakoj članici nacionalni informativni centar:

a) olakšava pristup mjerodavnim i tačnim informacijama o sistemu visokog obrazovanja i kvalifikacijama u zemlji u kojoj je smješten;

b) olakšava pristup informacijama o sistemima visokog obrazovanja i kvalifikacijama u drugim članicama;

c) daje savjete ili informacije o pitanjima priznavanja i ocjene kvalifikacija, u skladu sa domaćim zakonima i propisima.

3. Svaki nacionalni informativni centar ima na raspolaganju potrebna sredstva za ispunjavanje svojih funkcija.

Član IX.3

Članice promoviraju, putem nacionalnog centra za informacije ili na drugi način, korištenje Supplement Diploma UNESCO-a/ Vijeća Evrope ili bilo kog drugog usporednog dokumenta institucija visokog obrazovanja članica.

Odjeljak X.1- Mehanizmi primjene

Član X.1

Sljedeća tijela nadgledaju, promoviraju i olakšavaju primjenu ove konvencije:

- a) komitet konvencije o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u evropskoj regiji ;
- b) evropska mreža nacionalnih centara za informacije o akademskoj pokretljivosti i priznavanju (ENIC mreža), ustanovljena odlukom Komiteta ministara Savjeta Evrope 09. juna 1994. i regionalnog komiteta za Evropu UNESCO-a 18. juna 1994.

Član X.2

1. Ovim se ustanovljuje Komitet konvencije o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u evropskoj regiji (u daljem tekstu "komitet". Sastavljen je od po jednog predstavnika svake članice.
2. Za namjene člana X.2 termin "članica" ne primjenjuje se na Evropsku zajednicu.
3. Članice spomenute u članu XI.1 i Sveta Stolica, ukoliko nisu članice ove konvencije, Evropska zajednica i predsjednik ENIC mreže mogu sudjelovati na sastancima komiteta kao posmatrači. Predstavnici vladinih i nevladinih organizacija aktivnih na planu priznavanja u evropskoj regiji mogu takođe biti pozvani da sudjeluju na sastancima kao posmatrači.
4. Predsjednik regionalnog komiteta UNESCO-a za primjenu konvencije o priznavanju studija, diploma i stepena koji se odnose na visoko obrazovanje u državama koje pripadaju evropskoj regiji takođe se poziva da sudjeluje na sastancima komiteta kao posmatrač.
5. Komitet promovira primjenu ove konvencije i nadgleda njenu primjenu. Iz tih razloga može usvojiti, većinom članica, preporuke, deklaracije, protokole i modele dobre prakse radi usmjeravanja nadležnih organa članica u primjeni konvencije i u razmatranjima uvjeta za priznavanje kvalifikacija visokog obrazovanja. Mada ih ovi tekstovi ne obavezuju, članice ulažu maksimum truda u njihovoj primjeni, dajući tekstove na pažnju nadležnim organima i ohrabrujući njihovu primjenu. Komitet traži mišljenje ENIC mreže prije donošenja svojih odluka.
6. Komitet izvještava nadležna tijela Savjeta Evrope i UNESCO-a.
7. Komitet održava veze sa regionalnim komitetom UNESCO-a za primjenu konvencije o priznavanju studija, diploma i stepena u visokom obrazovanju usvojenoj pod okriljem UNESCO-a.
8. Većina članica čini kvorum.

9. Komitet usvaja poslovnik. Redovni sastanak održava se najmanje svake tri godine. Komitet se sastaje prvi put u roku od jedne godine nakon stupanja na snagu ove konvencije.

10. Sekretarijat komiteta povjerava se zajedno generalnom sekretaru Savjeta Evrope i generalnom direktoru UNESCO-a.

Član X.3

1. Svaka strana imenuje kao člana Evropske mreže državnih informativnih centara za akademsku pokretljivost i priznavanje (mreža ENIC) državni informativni centar osnovan ili održavan prema članu IX.2. U slučajevima u kojima je osnovano ili održavano više od jednog državnog informativnog centra u članici prema članu IX.2, svi oni su članovi mreže, ali odnosni državni informativni centri raspolažu samo jednim glasom.

2. Mreža ENIC, po svom sastavu ograničena na državne informativne centre članica ove konvencije, održava i pomaže praktičnu primjenu konvencije od strane nadležnih nacionalnih organa. Mreža se sastaje najmanje jednom godišnje na plenarnom sastanku. Bira svog predsjednika i Biro u skladu sa mandatom.

3. Sekretarijat mreže ENIC povjerava se zajedno generalnom sekretaru Vijeća Evrope i generalnom direktoru UNESCO-a.

4. Članice sarađuju, kroz mrežu ENIC, sa državnim informativnim centrima drugih članica, naročito kroz njihovo osposobljavanje za prikupljanje svih korisnih informacija za državne informativne centre o njihovim aktivnostima u vezi sa akademskim priznavanjem i pokretljivošću.

Odjeljak XI- Završne odredbe

Član XI.1

1. Ova konvencija otvorena je za potpis:

a) državama članicama Savjeta Evrope;

b) državama članicama evropske regije UNESCO- a;

c) svakom drugom potpisniku, državi ugovornici ili članici Evropske kulturne konvencije Savjeta Evrope i/ ili Konvencije UNESCO-a o priznavanju studija, diploma i stepena visokog obrazovanja u državama koje pripadaju evropskoj regiji,

Pozvanim na diplomatsku konferenciju kojoj je povjereno usvajanje ove konvencije.

2. Ove države i Sveta Stolica mogu izraziti svoj pristanak:

- a) potpisivanjem bez obaveze na ratifikaciju, prihvatanje ili odobravanje; ili
- b) potpisivanjem, koje podliježe ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju, praćenim ratifikacijom, prihvatanjem ili odobrenjem; ili
- c) pristupanjem.

3. Potpisivanje se vrši pred jednim od depozitara. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja deponiraju se kod jednog od depozitara.

Član XI.2

Ova konvencija stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi okončanje perioda od mjesec dana nakon što je pet država, uključujući najmanje tri države članice Vijeća Evrope i/ili evropske regije UNESCO-a, izrazile svoj pristanak na obaveznost ovoj konvenciji. Za svaku drugu državu stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi okončanje perioda od mjesec dana od dana izražavanja svog pristanka na obaveznost ovoj konvenciji.

Član XI.3

1. Nakon stupanja na snagu ove konvencije, svaka druga država od onih koje spadaju u jednu od kategorija navedenih u članu XI 1, može zatražiti pristupanje ovoj konvenciji. Svaki zahtjev u ovom pravcu upućuje se jednom od depozitara, koji ga prosljeđuje članicama najmanje tri mjeseca prije sastanka Komiteta konvencije o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u evropskoj regiji. Depozitar takođe obavještava Komitet ministara Savjeta Evrope i Izvršni biro UNESCO-a.

2. Odluka da se pozove država koja zahtijeva pristupanje ovoj konvenciji donosi se dvotrećinskom većinom članica.

3. Nakon stupanja na snagu ove konvencije Evropska zajednica joj može pristupiti nakon podnošenja zahtjeva njenih zemalja članica, koji se upućuje jednom od depozitara. U ovom slučaju, član XI 3.2 se ne primjenjuje.

Član XI.4

1. Članice ove konvencije, koje su u isto vrijeme članice jedne ili više od sljedećih konvencija:

- Evropska konvencija o ekvivalenciji diploma koje dozvoljavaju upis na univerzitete (1953, ETS br.15) i njen protokol (1964, STE br.49);
- Evropska konvencija o ekvivalenciji perioda univerzitetskih studija (1956, ETS br.21);
- Evropska konvencija o akademskom priznavanju univerzitetskih kvalifikacija (1959, ETS br.32);

- Međunarodna konvencija o priznavanju studija, diploma i stepena u visokom obrazovanju u arapskim i evropskim državama Mediterana (1976);
- Konvencija o priznavanju studija, diploma i stepena koji se odnose na visoko obrazovanje u državama evropske regije (1979);
- Evropska konvencija o općoj ekvivalenciji perioda univerzitetskih studija (1990, ETS br.138),

a) primjenjuju odredbe ove konvencije u svojim međusobnim odnosima;

b) nastavljaju primjenjivati gore navedene konvencije, čiji su član, u svojim odnosima sa drugim državama članicama tih konvencija, ali ne i ove konvencije.

2. Članice ove konvencije obavezuju se na uzdržavanje od članstva u bilo kojoj od konvencija navedenih u stavu 1., u kojima još nisu član, sa izuzetkom Međunarodne konvencije o priznavanju studija, diploma i stepena u visokom obrazovanju u arapskim i evropskim državama Mediterana.

Član XI.5

1. Svaka država može u vrijeme potpisivanja ili deponiranja instrumenata ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja, naznačiti teritoriju ili teritorije na kojima se ova konvencija primjenjuje.

2. Svaka država može, bilo kojeg kasnijeg datuma, izjavom upućenom jednom od depozitara, proširiti primjenu ove konvencije na bilo koju drugu teritoriju navedenu u izjavi. U pogledu te teritorije konvencija stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi okončanje perioda od mjesec dana nakon dana prijema od strane depozitara takve deklaracije.

3. Svaka izjava urađena na osnovu prethodna dva stava može, u pogledu bilo koje teritorije navedene u toj izjavi, biti povučena notifikacijom upućenom jednom od depozitara. Povlačenje postaje punovažno prvog dana mjeseca koji slijedi okončanje perioda od mjesec dana nakon dana prijema od strane depozitara takve notifikacije.

Član XI.6

1. Svaka članica može, u bilo koje vrijeme, otkazati ovu konvenciju putem notifikacije upućene jednom od depozitara.

2. Takvo otkazivanje stupa na snagu prvog dana mjeseca koji slijedi okončanje perioda od dvanaest mjeseci od dana prijema notifikacije od strane depozitara. Ipak, takvo otkazivanje ne utiče na priznavanje odluka donesenih prethodno po odredbama ove konvencije.

3. Prestanak ili prekid korištenja ove konvencije kao posljedica kršenja od strane članice bitnih odredbi za ispunjenje cilja ili namjene ove konvencije upućuju se u skladu sa međunarodnim pravom.

Član XI.7

1. Svaka država, Sveta Stolica ili Evropska zajednica može, u vrijeme potpisivanja ili deponiranja instrumenata ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja, izjaviti da zadržava pravo da ne primjenjuje, u cjelini ili djelimično, jedan ili više od sljedećih članova ove konvencije:

član IV.8

član V.3

član VI.3

član VIII.2

član IX.3

Nikakva druga rezerva ne može biti stavljena.

2. Svaka članica koja je stavila rezervu pod prethodnim stavom može je u cjelini ili djelimično povući putem notifikacije upućene jednom od depozitara. Povlačenje stupa na snagu danom prijema takve notifikacije od strane depozitara.

3. Članica koja je stavila rezervu u pogledu odredbe ove konvencije ne može zahtijevati primjenu te odredbe od bilo koje druge članice; može, ipak, ukoliko je njena rezerva djelimična ili uvjetovana, tražiti primjenu te odredbe ukoliko ju je i sama prihvatila.

Član XI.8

1. Nacrti amandmana na ovu konvenciju mogu biti usvojeni dvotrećinskom većinom članica od strane Komiteta konvencije o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u evropskoj regiji. Svaki nacrt amandmana tako prihvaćen ugrađuje se u protokol uz ovu konvenciju. Protokol naznačava modalitete za njegovo stupanje na snagu, koji, u svakom slučaju, zahtijeva izjavu o saglasnosti članica o svojoj obaveznosti prema njemu.

2. Nikakav amandman se ne može donijeti za odjeljak III ove konvencije po proceduri iz gore navedenog stava 1.

3. Svaki prijedlog amandmana prosljeđuje se jednom od depozitara, koji ga prenosi članicama najmanje tri mjeseca prije sastanka Komiteta. Depozitar takođe obavještava Komitet ministara Savjeta Evrope i Izvršni biro UNESCO-a.

Član XI.9

1. Generalni sekretar Savjeta Evrope i generalni direktor Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) su depozitari ove konvencije.

2. Depozitar kod koga je deponiran akt, notifikacija ili saopćenje obavještava članice ove konvencije, kao i druge države članice Savjeta Evrope i/ ili evropske regije UNESCO-a o:

a) svakom potpisu;

b) deponiranju svakog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja;

c) svakom datumu stupanja na snagu ove konvencije u skladu sa odredbama člana XI.2 i XI.3.4;

d) svakoj rezervi datoj shodno odredbama člana XI.7 i povlačenju svake rezerve date shodno odredbama člana XI.7;

e) svakom otkazivanju ove konvencije shodno članu XI.6;

f) svakoj izjavi datoj u skladu sa odredbama člana II.1 ili člana II.2;

g) svakoj izjavi datoj u skladu sa odredbama člana IV.5;

h) svakom zahtjevu za pristupanje učinjenom u skladu sa odredbama člana XI.3;

i) svakom prijedlogu učinjenom u saglasnosti sa odredbama člana XI.8, i

j) svakom drugom aktu, notifikaciji ili saopćenju koji se odnosi na ovu konvenciju.

3. Depozitar primivši saopćenje ili sačinivši notifikaciju u skladu sa odredbama ove konvencije, o tome odmah obavještava drugog depozitara.

U potvrdu čega su dolje potpisani predstavnici, propisno ovlašteni, potpisali ovu konvenciju.

Sačinjeno u Lisabonu, jedanaestog aprila hiljadu devetsto devedeset sedme, na engleskom, francuskom, ruskom i španskom jeziku, sva četiri teksta podjednako vjerodostojna, u dvije kopije, od kojih će jedna biti deponirana u arhivama Savjeta Evrope, a druga u arhivama Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu. Ovjerena kopija će se dostaviti svim državama navedenim u članu XI.1, Svetoj Stolici i Evropskoj zajednici i Sekretarijatu Ujedinjenih nacija.

PRILOG 5.4. SORBONSKA DEKLARACIJA

SORBONSKA DEKLARACIJA

Zajednička deklaracija o harmonizaciji strukture evropskog sistema visokoškolskog obrazovanja

Sorbona, 25. maj 1998.

Evropski proces je nedavno ostvario izuzetno važan napredak. Koliko god su važni, ne bismo zbog njih trebali zaboraviti da Evropa nije samo euro, banke i ekonomija: to mora biti i Evropa znanja. Mi moramo jačati i graditi na intelektualnim, kulturnim, društvenim i tehničkim dimenzijama našeg kontinenta. Njih su uveliko oblikovali njeni univerziteti koji i dalje igraju glavnu ulogu u njihovom razvoju.

Univerziteti su nastali u Evropi prije oko tri četvrtine milenija. Naše se četiri zemlje hvale nekim od najstarijih univerziteta, koji otprilike sada proslavljaju značajne godišnjice, kao što to danas čini Univerzitet u Parizu. U tom vremenu, studenti i profesori su se slobodno kretali i brzo širili znanje po cijelom kontinentu. Danas, previše naših studenata još uvijek diplomira a da u toku studiranja nisu boravili van nacionalnih /državnih/ granica.

Mi idemo ka vremenu značajne promjene u obrazovanju i radnim uvjetima, ka diversifikaciji studijskih kurseva profesionalnih karijera, kada obrazovanje i obuka tokom cijelog života postaju jasna obaveza. Mi našim studentima dugujemo, a naše društvo, općenito, sistem visokoškolskog obrazovanja u kojem će im biti date najbolje prilike da traže i nađu vlastito područje izvrsnosti.

Otvoreno evropsko područje za visokoškolsko učenje nosi obilje pozitivnih perspektiva, naravno uz poštivanje naših različitosti, ali, s druge strane, zahtijeva stalne napore na otklanjanju prepreka i razvijanju okvira za nastavni proces, koji bi pojačao mobilnost i sve tješnju saradnju.

Međunarodno priznavanje i atraktivni potencijal naših sistema direktno su povezani sa svojim vanjskim i unutrašnjim razumijevanjem. Izgleda da je na pomolu sistem u kojem bi dva glavna ciklusa, dodiplomski i postdiplomski, trebali biti priznati za međunarodno uspoređivanje i ekvivalenciju.

Mnogo od originalnosti i fleksibilnosti u ovom sistemu će se postići primjenom kredita (kao što je ECTS plan) i semestara. Ovo će omogućiti valorizaciju tih stečenih kredita za one koji odaberu početno obrazovanje ili nastavak na različitim evropskim univerzitetima i koji žele steći akademsku diplomu u pogodno vrijeme tokom života. Zaista, trebalo bi da studenti mogu ući u akademski svijet u bilo kojem trenutku svog profesionalnog života i iz različitih sredina.

Studenti na dodiplomskom stepenu bi trebali imati pristup raznovrsnim programima, uključujući prilike za multidisciplinarnu studiju, razvoj znanja jezika i sposobnosti za korištenje informacionih tehnologija.

I u postdiplomskom ciklusu postojao bi izbor između kraćih magistarskih stepena i dužih doktorskih stepena, s mogućnostima prelaska s jednog na drugi. Na oba postdiplomska stepena, stavlja se naglasak na naučnoistraživački i autonomni rad. I na dodiplomskom i postdiplomskom stepenu studente bi trebalo podsticati da provedu bar jedan semestar na univerzitetima van vlastite zemlje. Istovremeno, trebalo bi da više nastavnog i naučnoistraživačkog osoblja radi u evropskim zemljama, osim u vlastitim. Trebalo bi u cijelosti iskoristiti podršku Evropske unije za mobilnost studenata i nastavnika koja brzo napreduje.

Većina zemalja, ne samo u Evropi, postala je potpuno svjesna potrebe da potiče takav razvoj. Konferencije evropskih rektora, predsjednici univerziteta i grupa eksperata i profesora u našim zemljama angažirani su u široko rasprostranjenom razmišljanju u ovom smjeru.

Konvencija, kojom se priznaju kvalifikacije visokoškolskog obrazovanja u akademskoj oblasti u Evropi, dogovorena je prošle godine u Lisabonu. Konvencija je postavila nekoliko osnovnih uvjeta i priznala da bi se pojedine zemlje mogle angažirati u čak konstruktivnijem programu. Držeći se tih zaključaka, može se graditi na njima i ići dalje. Već postoji mnogo zajedničkog osnova za uzajamno priznavanje stepena/diploma visokoškolskog obrazovanja u profesionalne svrhe kroz odgovarajuće direktive Evropske unije.

Naše vlade, međutim, i dalje treba da igraju značajnu ulogu u tom cilju, ohrabrivanjem načina na koje se stečeno znanje može potvrditi i odgovarajući stepeni bolje priznavati. Mi očekujemo da ovo potakne dalje međuuniverzitetske sporazume. Progressivna harmonizacija ukupnog

okvira naših akademskih stepena/diploma i ciklusa može se postići jačanjem već postojećeg iskustva, zajedničkim diplomama, eksperimentalnim inicijativama i dijalogom sa svim zainteresiranim. Mi se ovim obavezujemo na podsticanje zajedničkog referentnog okvira, čiji je cilj poboljšanje vanjskog priznavanja i olakšavanja mobilnosti studenata, kao i mogućnosti zapošljavanja. Godišnjica Univerziteta u Parizu, danas ovdje na Sorboni, pruža nam svečanu priliku da se angažiramo u nastojanju za stvaranje evropskog područja visokoškolskog obrazovanja, gdje nacionalni identiteti i zajednički interesi mogu uzajamno djelovati i jačati jedni druge za dobrobit Evrope, njenih studenata, kao i njenih građana uopće. Pozivamo ostale države, članice Unije, i druge evropske zemlje da nam se pridruže u ovom cilju i sve evropske univerzitete da ojačaju evropsku poziciju u svijetu kroz obrazovanje za svoje građane putem stalnog poboljšanja i ažuriranja.

Claude Allègre

Ministar nacionalnog obrazovanja, naučnoistraživačkog rada i tehnologije

(Francuska)

Luigi Berlinguer

Ministar javnog obrazovanja, univerziteta i naučnoistraživačkog rada

(Italija)

Tessa Blackstone

Ministar visokoškolskog obrazovanja

(Velika Britanija)

Jürgen Rüttgers

Ministar obrazovanja, nauke, naučnoistraživačkog rada i tehnologije

(Njemačka)

PRILOG 5.5. BOLONJSKA DEKLARACIJA

BOLONJSKI PROCES

EVROPSKI PROSTOR VISOKOG OBRAZOVANJA

(Bolonjska deklaracija)

Zajednička deklaracija evropskih ministara obrazovanja potpisana u Boligni 19. 6. 1999. godine

Proces evrointegracije postao je, zahvaljujući iznimnim postignućima u posljednjih nekoliko godina, sve stvarnija i relevantnija činjenica za Uniju i njene građane. Očekivano povećanje Unije, kao i produbljivanje odnosa sa ostalim evropskim zemljama, daju joj još šire dimenzije.

U međuvremenu, svjedoci smo povećane svijesti velikog dijela političke i akademske javnosti, te javnog mnijenja, o potrebi stvaranja savršenije i utjecajnije Evrope, posebno u izgradnji i jačanju njenih intelektualnih, kulturnih, društvenih, naučnih i tehnoloških dimenzija.

Evropa znanja danas je prepoznata kao nezamjenjiv faktor društvenog i ljudskog razvoja i kao važna sastavnica učvršćivanja i obogaćenja pripadnosti Evropi, sposobna da svoje građane pripremi za izazove novog milenija i osvještuje ih o zajedničkim vrijednostima i pripadnosti istom društvenom i kulturnom prostoru.

Obrazovanje i saradnja u obrazovanju prepoznati su kao iznimno važni za razvijanje i jačanje stabilnih, miroljubivih i demokratskih društava, posebno imajući u vidu stanje na jugoistoku Evrope.

Sorbonska deklaracija od 25. maja 1998. godine, zasnovana na takvim razmišljanjima, istaknula je središnju ulogu univerziteta u razvijanju evropskih kulturnih dimenzija. Naglasila je da je kreiranje evropskog prostora visokog obrazovanja od ključne važnosti za unapređenje mobilnosti građana i njihovo zapošljavanje, te za sveukupni razvoj kontinenta. Nekoliko je evropskih zemalja prihvatilo poziv da se obavežu postići ciljeve zacrtane Deklaracijom, bilo potpisivanjem Deklaracije, bilo načelnim slaganjem s njenim sadržajem.

Nekoliko, u međuvremenu pokrenutih reformi visokog školstva u Evropi dokazuju spremnost mnogih vlada da djeluju u tom smislu.

Evropske visokoškolske institucije prihvatile su izazov i preuzele glavnu ulogu u stvaranju evropskog prostora visokog obrazovanja, u duhu osnovnih načela zacrtanih u povelji **Magna Charta Universitatum**, potpisanoj u Bolonji 1988. godine. To je posebno važno jer upravo

nezavisnost i autonomnost univerziteta osiguravaju sistemu visokog obrazovanja i istraživanja stalno prilagođavanje promjenljivim potrebama, zahtjevima društva i napretku naučnih spoznaja. Ovo je djelovanje zacrtano u pravom smjeru i sa smislenim ciljem. Međutim, bolja usklađenost i usporedivost visokoškolskih sistema zahtijeva neprekidno djelovanje kako bi se cilj u potpunosti postigao. Trebamo ga poduprijeti unapređenjem konkretnih mjera kako bi se postigli vidljivi koraci naprijed. Sastanak održan 18. juna na kojemu su sudjelovali i mjerodavni stručnjaci i naučnici iz svih naših zemalja, daje vrlo jasne prijedloge za inicijative koje treba pokrenuti.

Posebnu pažnju trebamo posvetiti povećanju međunarodne konkurentnosti evropskog sistema visokog obrazovanja. Vitalnost i djelotvornost svake civilizacije može se mjeriti privlačnošću njene kulture drugim zemljama. Trebamo osigurati da evropski sistem visokog obrazovanja postane privlačan širom svijeta, u skladu sa našom kulturnom i naučnom tradicijom.

Potvrđujući opća načela zacrtana Sorbonskom deklaracijom, uskladit ćemo svoju politiku tako da u kratkom vremenu, a svakako u toku prve dekade trećeg milenija, postignemo sljedeće ciljeve za koje smatramo da su od primarne važnosti za uspostavu evropskog prostora visokog obrazovanja i njegovu promociju u svijetu:

- **Prihvatanje sistema lako prepoznatljivih i usporedivih stepena, i uvođenje Dodatka diplomi** (*Diploma Supplement*), kako bi se unaprijedilo zapošljavanje evropskih građana i međunarodna konkurentnost evropskog sistema visokog obrazovanja.
- **Prihvatanje sistema zasnovanog na dva glavna ciklusa**, dodiplomskom i postdiplomskom. Pristup drugom ciklusu zahtijeva uspješno završen prvi ciklus studija koji mora trajati najmanje tri godine. Stepen postignut nakon tri godine smatra se potrebnim stepenom kvalifikacije na evropskom tržištu rada. Drugi ciklus vodit će k magisteriju i/ili doktoratu, kao što je to slučaj u mnogim evropskim zemljama.
- **Uvođenje bodovnog sistema, kao što je ECTS**, kao prikladnog sredstva u unapređenju najšire razmjene studenata. Bodovi se mogu postizati i van visokoškolskog obrazovanja, uključujući i cjeloživotno učenje, pod uvjetom da ih prizna univerzitet koji prihvata studenta.
- **Unapređenje mobilnosti** prevladavanjem zapreka slobodnom kretanju, posebno: studentima: dati priliku za učenje, omogućiti im pristup studiju i relevantnim službama; nastavnicima, istraživačima i administrativnom osoblju: priznati i valorizirati vrijeme koje su proveli u Evropi istražujući, predajući ili učeći, bez prejudiciranja njihovih statutarnih prava.
- **Unapređenje evropske saradnje u osiguravanju kvalitete** u cilju razvijanja usporedivih kriterija i metodologija.

- **Unapređenje potrebne evropske dimenzije u visokom školstvu**, posebno u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalnoj saradnji, shemama mobilnosti i integriranih programa studija, obuke i istraživanja.

Preuzimamo na sebe postizanje tih ciljeva - u okviru naših institucionalnih ovlasti i u potpunosti poštujući različitost kultura, jezika, nacionalnih sistema obrazovanja i autonomiju univerziteta - kako bismo izgradili evropski prostor visokog obrazovanja. U tom cilju nastavit ćemo saradnju među vladama, zajedno s evropskim nevladinim organizacijama koje djeluju u visokom obrazovanju. Od univerziteta očekujemo da ponovo brzo i pozitivno djeluju i aktivno doprinesu uspjehu našeg poduhvata.

Uvjereni da stvaranje evropskog prostora visokog obrazovanja zahtijeva stalnu podršku, nadzor i prilagođavanja novim potrebama, odlučili smo se ponovo sastati za dvije godine kako bismo procijenili postignuti napredak i utvrdili dalje korake.

Potpisnici:

Austrija, Belgija (francuska zajednica), Belgija (flamanska zajednica), Bugarska, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Letonija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovačka Republika, Slovenija, Španija, Švedska, Švicarska, Velika Britanija.

PRILOG 5.6. PORUKA IZ SALAMANCE

Poruka sa Konvencije evropskih institucija visokog obrazovanja u Salamanci

OBLIKOVANJE EVROPSKOG PROSTORA VISOKOG OBRAZOVANJA

Preko 300 evropskih institucija visokog obrazovanja i njihovih glavnih organizacija predstavnika, koji su se sastali u Salamanci 29 – 30. marta 2001. godine da pripreme svoje ulaze za sastanak ministara zaduženih za visoko obrazovanje u zemljama uključenim u Bolonjski proces u Pragu, složili su se o sljedećim ciljevima, principima i prioritetima.

Oblikovanje budućnosti

Evropske institucije visokog obrazovanja ponovo potvrđuju svoju podršku principima Bolonjske deklaracije i privrženost stvaranju Evropskog prostora visokog obrazovanja do kraja dekade. Oni vide uspostavljanje udruženja evropskih univerziteta (EUA) u Salamanci kao simboličnu i praktičnu vrijednost da se njihov glas djelotvornije prenese vladama i društvu i tako da ih podržavaju u oblikovanju njihove vlastite budućnosti u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

1. PRINCIPI

AUTONOMIJA UZ ODGOVORNOST

Napredak zahtijeva da se evropski univerziteti osnaže da djeluju u skladu sa vodećim principom autonomije uz odgovornost. Kao autonomni i pravno, obrazovno i društveno odgovorni subjekti, oni potvrđuju svoje pridržavanje principa iz Magna Charta Universitatum iz 1988. godine i, naročito, akademske slobode. Zato univerziteti trebaju biti u stanju da oblikuju svoju strategiju, izaberu svoje prioritete u nastavi i istraživanju, raspodijele svoje resurse, profiliraju svoje nastavne planove i programe i postavljaju svoje kriterije za prihvatanje profesora i studenata. Evropske institucije visokog obrazovanja prihvataju izazove rada u okruženju takmičenja kod kuće, u Evropi i u svijetu, ali, da bi to uradili, trebaju neophodnu upravljačku slobodu, manje krute regulatorne okvire i pošteno finansiranje, ili će biti u stavljeni u nepovoljan položaj u saradnji i takmičenju. Dinamike koje su potrebne za dovršenje Evropskog prostora visokog obrazovanja ostatak će neispunjene, ili će dovesti do neujednačenog takmičenja ako se podrži sadašnja administrativna i finansijska kontrola visokog obrazovanja koja je preopterećena propisima i dovedena do sitnih detalja. Takmičenje služi kvalitetu u visokom obrazovanju, ne isključuje saradnju i ne može se svesti na komercijalni koncept. Univerziteti u nekim zemljama Evrope nisu još u poziciji da se takmiče pod istim uvjetima i naročito su suočeni sa neželjenim odlivom mozgova unutar Evrope.

OBRAZOVANJE KAO JAVNA ODGOVORNOST

Evropski prostor visokog obrazovanja mora biti građen na evropskim tradicijama obrazovanja kao javna odgovornost, široko i otvoreno pristupačan za dodiplomske, kao i diplomske studije, obrazovanju za lični razvoj i građanima, kao i kratkoročne i dugoročne društvene važnosti.

VISOKO OBRAZOVANJE ZASNOVANO NA ISTRAŽIVANJU

Pošto je istraživanje pokretačka snaga visokog obrazovanja, stvaranje Evropskog prostora visokog obrazovanja mora ići zajedno sa Evropskim istraživačkim prostorom.

ORGANIZIRANJE RAZLIČITOSTI

Evropsko visoko obrazovanje je karakteristično po svojoj različitosti u smislu jezika, nacionalnih sistema, tipova institucija i profila i orijentacije nastavnih planova i programa. U isto vrijeme njegova budućnost zavisi od njegove sposobnosti da organizuje ovu vrijednu različitost da djelotvorno ostvari pozitivne ishode umjesto teškoća, te fleksibilnost radije nego netransparentnost. Institucije visokog obrazovanja žele da grade na približavanju – naročito na zajedničkim nazivnicima koji se dijele preko granica u datom predmetnom području – i da se bave različitostima kao prednošću, radije nego razlozima za nepriznavanje ili isključivanje. Oni su predani da stvore dovoljnu samoregulaciju, da osiguraju minimalni nivo kohezije potrebne da se izbjegne da njihovi naponi prema kompatibilnosti budu dovedeni u pitanje uz mnogo neslaganja u definiciji i implementaciji kredita, kategorija glavnog stepena i kriterija kvaliteta.

2. KLJUČNA PITANJA

KVALITET KAO OSNOVNI KAMEN TEMELJAC

Evropsko područje visokog obrazovanja treba da se gradi na akademskim, suštinskim vrijednostima kada ispunjava očekivanja zainteresiranih strana, tj. da pokazuje kvalitet. Zaista, procjenjivanje kvaliteta mora da uzme u obzir ciljeve i misiju institucija i programe. Ono zahtijeva balans između inovacije i tradicije, akademsku izvrsnost i društveno – ekonomsku relevantnost, koherentnost nastavnih planova i programa i studentsku slobodu izbora. Ono obuhvata nastavu i istraživanje, kao i upravljanje i administraciju, odgovornost prema studentskim potrebama i osiguranje neobrazovnih usluga. Naslijeđeni kvalitet nije dovoljan, on treba da bude izložen i garantiran u cilju priznavanja i povjerenja studenata, partnera i društva u svojoj zemlji, Evropi i svijetu. Kvalitet je osnovni uvjet za povjerenje, relevantnost, mobilnost, kompatibilnost i atraktivnost na Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Izgradnja povjerenja

Kako istraživačka evaluacija ima međunarodnu dimenziju, to isto ima i osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. U Evropi, osiguranje kvaliteta ne bi trebalo biti zasnovano na jednoj agenciji koja primjenjuje zajednički niz standarda. Put u budućnost bit će uspostavljanje mehanizama na evropskom nivou za međusobno prihvatanje ishoda osiguravanja kvaliteta, sa 'akreditacijom' kao jedinom mogućom opcijom. Takvi bi mehanizmi trebali poštovati nacionalne, jezičke i disciplinske razlike, a ne preopterećene univerzitete.

Relevantnost

Relevantnost prema evropskom tržištu rada treba da se odražava na različite načine u nastavnim planovima i programima, u zavisnosti da li su stečene kompetencije za zaposlenje poslije prvog ili drugog stepena. Zapošljivost u perspektivi cjeloživotnog učenja najbolje služi kroz naslijeđenu vrijednost kvaliteta obrazovanja, različitosti pristupa i profila studiranja, fleksibilnosti programa sa mnogostrukim pristupom i tačkama izlaska, kao i razvojem transverzalnih vještina i kompetencija, kao što su: komunikacija i jezici, mogućnost mobilizacije znanja, rješavanja problema, timskog rada i društvenih procesa.

Mobilnost

Slobodna mobilnost studenata, nastavnog osoblja i diplomaca je suštinska dimenzija Evropskog prostora visokog obrazovanja. Evropski univerziteti žele da više ojačaju mobilnost – kako na 'horizontalnom', tako i na 'vertikalnom' tipu – i ne vide virtuelnu mobilnost kao zamjenu za fizičku mobilnost. Oni su voljni da koriste postojeće instrumente za priznavanje i mobilnost (ECTS, Lisabonska konvencija, Dodatak diplomi, NARIC/ENIC mreža) na pozitivan i fleksibilan način. U pogledu važnosti nastavnog osoblja sa evropskim iskustvom, univerziteti žele da uklone nacionalne zahtjeve i druge prepreke i destimuliranja za akademske karijere u Evropi. Međutim, potreban je, također, zajednički evropski pristup virtuelnoj mobilnosti i transnacionalnom obrazovanju.

Kompatibilne kvalifikacije na dodiplomskim i diplomskim nivoima

Institucije visokog obrazovanja odobravaju kretanje ka kompatibilnom kvalifikacionom okviru zasnovanom na glavnom uređenju dodiplomskih i poslijediplomskih studija. Postoji opći sporazum da prvi stepeni zahtijevaju od 180 do 240 ECTS bodova, ali trebaju biti različiti da vode ka zaposlenju ili uglavnom za pripremu za dalje, diplomatske studije. Univerzitet može odlučiti u određenim okolnostima da uspostavi jedan integrirani nastavni plan i program koji vodi direktno prema magistarskom nivou stepena. Predmetno zasnovane mreže imaju jednu važnu ulogu u informiranju takvih odluka. Univerziteti su uvjereni o koristima akumulacije kredita i sistema transfera zasnovanog na ECTS-u i na njihovom osnovnom pravu da odluče o prihvatanju kredita koji su dobiveni na drugom mjestu.

Privlačnost

Evropske institucije visokog obrazovanja žele da budu u poziciji da privuku talente iz cijelog svijeta. Ovo zahtijeva akciju na institucionalnom, nacionalnom i evropskom nivou. Specifične mjere uključuju prilagođavanje nastavnih planova i programa, stepena razumljivih unutar i izvan Evrope, pouzdanih mjera osiguranja kvaliteta, programa koji se uče na glavnim svjetskim jezicima, adekvatnu informaciju i marketing, usluge dobrodošlice za strane studente i stipendiste i strateško umrežavanje. Uspjeh također zavisi od brzog otklanjanja zabranjujućih regulativa za useljenje i tržište rada.

Evropske institucije visokog obrazovanja priznaju da njihovi studenti trebaju i traže kvalifikacije koje oni mogu djelotvorno koristiti u cilju studiranja i karijere u cijeloj Evropi. Institucije i njihove mreže i organizacije priznaju svoju ulogu i odgovornost u tom pogledu i potvrđuju svoju volju da

se organizuju unutar okvira autonomije. Institucije visokog obrazovanja obraćaju se vladama, u njihovom nacionalnom i evropskom kontekstu, da olakšaju i ohrabre promjenu i da osiguraju okvir za koordinaciju i usmjeravanje ka približavanju, i potvrđuju svoju sposobnost i volju da iniciraju i podrže napredak unutar zajedničkog nastojanja:

- da ponovno definišu visoko obrazovanje i istraživanje za cijelu Evropu;
- da reformiraju i pomlade nastavni plan i program i visoko obrazovanje kao cjelinu;
- da poboljšaju i grade istraživačku dimenziju u visokom obrazovanju;
- da prilagode zajednički prihvatljive mehanizme za evaluaciju, osiguranje i potvrđivanje kvaliteta;
- da se izgrađuju na zajedničkim nazivnicima sa evropskom dimenzijom i da osiguraju kompatibilnost između različitih institucija, nastavnih planova i programa i stepena;
- da promoviraju mobilnost studenata i nastavnog osoblja te zapošljivost diplomanata u Evropi;
- da podrže napore za modernizaciju univerziteta u zemljama gdje su najveći izazovi Evropskog prostora visokog obrazovanja;
- da postignu da izazovi budu prihvatljivi, privlačni i konkurentni kod kuće, u Evropi i u svijetu;
- da nastave da smatraju visoko obrazovanje kao suštinsku javnu odgovornost.

PRILOG 5.7. STUDENTSKA DEKLARACIJA IZ GÖTEBORGA

Studentska deklaracija iz Göteborga

Preambula

Mi, predstavnici studenata Evrope, okupljeni na Studentskoj konvenciji u Göteborgu, održanoj od 22. do 25. marta 2001. god., usvojili smo sljedeću Deklaraciju o budućnosti Bolonjskog procesa. ESIB – Nacionalna udruženja evropskih studenata, bio je i jeste aktivno uključen u razvoj evropskog visokog obrazovanja.

U junu 1999. god., ESIB i njegovi članovi, nacionalna udruženja evropskih studenata, bili su prisiljeni pozvati se na ministarski sastanak o «evropskom visokom obrazovanju» održanom u Bolonji. Dvije godine kasnije, na samitu u Pragu, ESIB je bio jedan od ključnih govornika. Sve veće priznanje studentskog mišljenja u okviru procesa, rezultat je velike predanosti evropskih studenata koji se zalažu za unapređenje kvalitete, dostupnosti i raznovrsnosti visokog obrazovanja u Evropi.

UVOD

Bolonjski proces ESIB smatra ključnim korakom prema Evropi bez granica za sve njene građane. Evropsko visoko obrazovanje trebalo bi svim evropskim studentima omogućiti uključenost na jednakim osnovama. Stvaranje takvog obrazovanja zajednička je odgovornost svih evropskih zemalja koje moraju uzeti u obzir političke i socijalno-privredne razlike u okviru Evrope. Razlog za stvaranje Evropskog prostora visokog obrazovanja je unapređivanje svih nacionalnih sistema obrazovanja širenjem isprobanih metoda i unapređenjem saradnje i solidarnosti među evropskim državama.

Društvene implikacije

Iako su u Bolonjskoj deklaraciji istaknuti osnovni aspekti evropske dimenzije visokog obrazovanja, nisu spomenute društvene implikacije koje ovaj proces ima na studente. Visoko obrazovanje studentima omogućava usvajanje vještina i znanja koja će im biti potrebna kasnije u životu, kako na ličnom, tako i na profesionalnom nivou. Primarna funkcija ustanova za visoko obrazovanje mora biti društveni i građanski doprinos. Te ustanove važan su faktor civilnog društva; zato bi svi članovi istih morali biti uključeni. Studenti tako nisu samo puki potrošači komercijalnih obrazovnih usluga, iz čega proizlazi da je vlada dužna svim građanima omogućiti istovjetan pristup visokom obrazovanju, bez obzira na njihovu društvenu pripadnost. To znači da studentima treba osigurati primjerena sredstva u obliku studentskih stipendija, a ustanovama za visoko obrazovanje dovoljno finansijskih sredstava da obave svoju društvenu zadaću.

Visoko obrazovanje

Kao što je ranije istaknuto, visoko obrazovanje, visoke kvalitete i dostupnosti od najveće su važnosti za demokratsko evropsko društvo. Dostupnost i raznovrsnost tradicionalni su kamen temeljac evropskog obrazovanja, a takvi trebaju ostati i u budućnosti. Kako bi se osigurala kompatibilnost i međusobna izmjenjivost visokoobrazovnih programa svih institucija, u čitavoj

Evropi treba uvesti sistem bodovanja zasnovan na opsežnosti programa. Potrebno je osnovati zajednički evropski okvir kriterija verifikacije i kompatibilnih sistema diploma kako bi se osiguralo da su bodovi stečeni u različitim zemljama ili različitim institucijama prenosivi, te kako oni vode do priznate diplome.

«*Two-tier*», dvostepeni sistem diploma treba osigurati slobodan i istovjetan pristup svim studentima, te ne smije biti uzrokom isključenja studenata ni na kojoj osnovi osim na akademskoj.

Kako bi se osigurala i unaprijedila kvaliteta visokog obrazovanja, neophodna je čvrsta evropska saradnja nacionalnih sistema za garanciju kvalitete. Pri verifikaciji nekog programa, u obzir se, između ostalog, uzima i proces garancije kvalitete, koji bi se trebao koristiti i kao sredstvo za unapređenje kvalitete.

Za jačanje unapređenja i saradnje na području Evropskog visokog obrazovanja potrebna je mobilnost studenata, predavača i istraživača. Mobilnost je također način za unapređenje kulturnog razumijevanja i tolerancije. Ali prepreke mobilnosti ne susreću se samo u okviru akademskog svijeta. Valja, također, ukloniti društvene, privredne i političke prepreke. Vlade bi stranim studentima trebale osigurati ista prava koja uživaju studenti u zemljama domaćinima, dok bi institucije za visoko obrazovanje morale studentima omogućiti korištenje programa mobilnosti.

Stvaranje autentičnog Evropskog prostora visokog obrazovanja, opisanog u gornjem dijelu teksta, dovest će do povećane pokretljivosti, više kvalitete i veće privlačnosti evropskog sistema obrazovanja i istraživanja. Mjere pokrenute u okviru Bolonjskog procesa samo su prvi koraci koji vode ka transparentnosti. Treba potaknuti mjere koje će omogućiti dostupnost općih informacija. Kako bi se unaprijedio nivo informiranja, Evropa mora provesti potpuno korištenje Dodatnih diploma, kao i stvaranje dostupne baze podataka koja uključuje sve relevantne informacije o visokom obrazovanju.

Uloga studenata

Konačno, treba naglasiti da studente, kao kompetentne, aktivne i konstruktivne partnere valja uvidjeti kao pokretačku snagu koja će dovesti do promjena na području obrazovanja. Sudjelovanje studenata u Bolonjskom procesu jedan je od ključnih koraka koji vode trajnijem i formalnijem sudjelovanju studenata pri donošenju odluka svih tijela, kao i sudjelovanju u raspravama o visokom obrazovanju na nivou Evrope.

ESIB - Nacionalna udruženja evropskih studenata, kao predstavnik studenata na evropskom nivou, mora biti uključen u praćenje svih budućih aktivnosti koje se odnose na Bolonjsku deklaraciju.

ESIB - Nacionalna udruženja evropskih studenata, obavezuje se da će i dalje predstavljati i zagovarati stavove studenata na evropskom nivou.

PRILOG 5.8. PRAŠKI KOMINIKE

PRAŠKI KOMINIKE

KA EVROPSKOM PROSTORU VISOKOG OBRAZOVANJA

Kominike sastanka evropskih ministara visokoškolskog obrazovanja

Prag, 19. maj 2001.

Dvije godine nakon potpisivanja Bolonjske deklaracije i tri godine nakon Sorbonske deklaracije, evropski ministri visokoškolskog obrazovanja, koji predstavljaju 32 zemlje potpisnice, sastali su se u Pragu kako bi se osvrnuli na ostvareni progres i odredili pravce i prioritete za naredne godine procesa. Ministri su ponovo potvrdili svoju privrženost cilju uspostavljanja Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine. Izbor Praga za održavanje ovog sastanka je simbol njihove volje da u proces uključe cijelu Evropu u svjetlu proširenja Evropske unije.

Ministri su pozdravili i osvrnuli se na izvještaj „Promoviranje Bolonjskog procesa“ koji je Grupa za praćenje naručila i ustanovila da su ciljevi postavljeni Bolonjskom deklaracijom široko prihvaćeni i da se koriste kao osnova za razvoj visokoškolskog obrazovanja od većine potpisnica, kao i univerziteta i drugih visokoškolskih obrazovnih institucija. Ministri su ponovo potvrdili da se naponi na stimuliranju mobilnosti moraju nastaviti da se studentima, nastavnicima, naučnim radnicima i administrativnom osoblju omogući korist od bogatstva Evropskog prostora visokog obrazovanja, uključujući njegove demokratske vrijednosti, raznovrsnost kultura i jezika i raznovrsnost visokoškolskih obrazovnih sistema.

Ministri su se osvrnuli na Konvenciju o evropskim institucijama visokoškolskog obrazovanja održanu u Salamanki od 29. do 30. marta i preporuke Konvencije evropskih studenata, održane u Geteborgu od 24. do 25. marta, i cijenili aktivnu uključenost Asocijacije evropskih univerziteta (EUA) i Nacionalnih unija studenata u Evropi (ESIB) u Bolonjskom procesu. Dalje su se osvrnuli i uvažili mnoge druge inicijative za dalje promoviranje procesa. Ministri su se osvrnuli i na konstruktivnu pomoć Evropske komisije.

Ministri su primijetili da se aktivnostima preporučenim u Deklaraciji, koje se odnose na strukturu stepena, intenzivno i široko bavi u većini zemalja. Naročito su cijenili kako napreduje rad na osiguranju kvaliteta. Ministri su priznali potrebu za saradnjom na prihvatanju izazova nastalim transnacionalnim obrazovanjem. Priznali su i potrebu za perspektivom obrazovanja kao učenja tokom cijelog života.

DALJE AKCIJE PO ŠEST CILJEVA BOLONJSKOG PROCESA

Kao što predviđa Bolonjska deklaracija, ministri su utvrdili da je izgradnja Evropskog prostora visokog obrazovanja uvjet jačanja atraktivnosti i konkurentnosti institucija visokoškolskog obrazovanja u Evropi. Podržali su ideju da visokoškolsko obrazovanje treba smatrati javnim dobrom i da jeste i da će ostati javna odgovornost (propisi itd.), i da su studenti puni članovi visokoškolske obrazovne zajednice. S tog stanovišta, ministri su na slijedeći način komentirali dalji proces:

Usvajanje lako razumljivih i usporedivih akademskih stepena

Ministri su snažno podstakli univerzitete i druge institucije visokoškolskog obrazovanja da potpuno iskoriste prednost postojećih nacionalnih zakonskih propisa i evropske instrumente čiji je cilj olakšati akademsko i profesionalno priznavanje kursnih /studijskih/ jedinica, akademskih diploma /stepena/ i drugih dodjela, tako da građani mogu djelotvorno koristiti svoje kvalifikacije, sposobnosti i vještine širom Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri su pozvali postojeće organizacije i mreže, kao što su NARIC i ENIC, da promoviraju, na institucionalnom, nacionalnom i evropskom nivou, jednostavno, djelotvorno i pošteno priznavanje koje će odražavati osnovnu raznovrsnost kvalifikacija.

Usvajanje sistema koji se suštinski zasniva na dva glavna ciklusa

Ministri su sa zadovoljstvom primijetili da se radi i raspravlja o cilju strukture akademskih stepena /diploma/ koja se zasniva na dva glavna ciklusa, artikulirajući visokoškolsko obrazovanje na dodiplomskim i postdiplomskim studijama. Neke su zemlje već usvojile ovu strukturu i još nekoliko drugih je razmatra s velikim interesom. Važno je primijetiti da se u mnogim zemljama univerzitetska diploma o završenom studiju i postdiplomskom stepenu, ili usporedivi stepeni od dva ciklusa, mogu steći na univerzitetima, kao i na drugim institucijama visokoškolskog obrazovanja. Programi koji vode do diplome /stepena/ mogu, i zaista bi trebalo da imaju različite orijentacije i razne profile kako bi mogli prihvatiti raznovrsnost pojedinca, akademske potrebe i potrebe tržišta rada, kao što je zaključeno na seminaru u Helsinkiju o stepenima nivoa univerzitetske diplome (februar 2001).

Uvođenje sistema kredita

Ministri su naglasili da je za veću fleksibilnost u procesima učenja i kvalificiranja neophodno usvajanje zajedničkih kamena temeljaca kvalifikacija, podržano sistemom kredita, kao što je ECTS ili neki drugi koji je kompatibilan sa ECTES-om, što pruža funkcije transfera i akumulacije kredita. Sa uzajamno priznatim sistemima osiguranja kvaliteta, ti aranžmani će olakšati pristup studenata evropskom tržištu rada i pojačati kompatibilnost, atraktivnost i konkurentnost evropskog visokoškolskog obrazovanja. Generalizirana upotreba tog kreditnog sistema i dodatka diplomu će stimulirati progres u ovom pravcu.

Promoviranje mobilnosti

Ministri su ponovo potvrdili da je cilj poboljšanja mobilnosti studenata, nastavnika, naučnih radnika i administrativnog osoblja, kako je dato u Bolonjskoj deklaraciji, od najveće važnosti. Prema tome, oni su potvrdili svoju obavezu da će nastaviti sa uklanjanjem svih prepreka slobodnom kretanju studenata, nastavnika, naučnih radnika i administrativnog osoblja i istakli

društvenu dimenziju mobilnosti. Osvrnuli su se na mogućnosti za mobilnost koju nude programi Evropske zajednice i ostvareni napredak u ovoj oblasti, tj. u pokretanju Akcionog plana mobilnosti koji je podržalo Vijeće Evrope u Nici 2000.

Promoviranje evropske saradnje na osiguravanju kvaliteta

Ministri su priznali vitalnu ulogu koju sistemi osiguranja kvaliteta igraju u osiguranju standarda visokog kvaliteta i u olakšavanju usporedivosti kvalifikacija širom Evrope. Oni su, također, podržali tješnju saradnju između mreža priznavanja i osiguranja kvaliteta. Istakli su neophodnost tijesne evropske saradnje i uzajamnog povjerenja u nacionalne sisteme osiguranja kvaliteta i njihovo prihvatanje. Dalje su podstakli univerzitete i druge visokoškolske obrazovne institucije da šire primjere najbolje prakse i da izrađuju scenarije za uzajamno prihvatanje mehanizama evaluacije i akreditacije/certificiranja. Ministri su pozvali univerzitete i druge institucije visokoškolskog obrazovanja, nacionalne agencije i Evropsku mrežu za osiguranje kvaliteta u visokoškolskom obrazovanju (ENQA), u saradnji sa odgovarajućim tijelima iz zemalja koje nisu članice ENQA-e, da sarađuju na uspostavljanju zajedničkog referentnog okvira i da šire najbolju praksu.

Promoviranje evropskih dimenzija u visokoškolskom obrazovanju

Da bi se dalje ojačale važne evropske dimenzije visokoškolskog obrazovanja i mogućnosti zapošljavanja diplomiranih studenata, ministri su pozvali sektor visokoškolskog obrazovanja da pojača razvoj modula, kurseva i nastavnih planova i programa na svim nivoima s "evropskim" sadržajem, orijentacijom i organizacijom. Ovo se naročito odnosi na module, kurseve i nastavne planove i programe po akademskim stepenima koje u partnerstvu nude institucije iz različitih zemalja i koji vode ka priznavanju zajedničkog akademskog stepena /diplome/.

ŠTAVIŠE, MINISTRI SU ISTAKLI SLJEDEĆE TAČKE:

Cjeloživotno učenje

Cjeloživotno učenje je suštinski element Evropskog prostora visokog obrazovanja. U budućoj Evropi, sagrađenoj na društvu zasnovanom na znanju i ekonomiji, strategije cjeloživotnog učenja su neophodne da bi se suočili sa izazovima konkurentnosti i upotrebom novih tehnologija, kao i da poboljšamo društvenu koheziju, jednake mogućnosti i kvalitet života.

Institucije visokoškolskog obrazovanja i studenti

Ministri su naglasili da je uključenost univerziteta i drugih institucija visokoškolskog obrazovanja i studenata kao kompetentnih, aktivnih i konstruktivnih partnera u stvaranju i oblikovanju Evropskog prostora visokog obrazovanja potrebna i dobrodošla. Institucije su pokazale značaj koji pridaju stvaranju kompatibilnog i djelotvornog, ali i diversificiranog i prilagodljivog Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri su, također, istakli da je kvalitet osnovni uvjet za povjerenje, relevantnost, mobilnost, kompatibilnost i atraktivnost u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Ministri su iznijeli da cijene doprinos razvoju studijskih programa koji kombiniraju akademski kvalitet sa relevantnošću za trajne mogućnosti zapošljavanja i pozvali na trajnu proaktivnu ulogu institucija visokoškolskog obrazovanja. Ministri su potvrdili da studenti treba da sudjeluju u organizaciji i sadržaju obrazovanja na univerzitetima i drugim institucijama

visokoškolskog obrazovanja i da na njih utiču. Ministri su ponovo potvrdili i potrebu, koju su spomenuli studenti, da se vodi računa o socijalnoj dimenziji u Bolonjskom procesu.

Promoviranje atraktivnosti Evropskog prostora visokog obrazovanja

Ministri su se složili o značaju jačanja atraktivnosti evropskog visokoškolskog obrazovanja za studente iz Evrope i drugih dijelova svijeta. Razumljivost i usporedivost akademskih stepena evropskog visokoškolskog obrazovanja širom svijeta treba pojačati stvaranjem zajedničkog okvira kvalifikacija, kao i koherentnim osiguravanjem kvaliteta i mehanizmima akreditacije/certifikacije i većim naporima na informacijama.

Ministri su naročito naglasili da kvalitet visokoškolskog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada jeste i da bi trebalo da bude važna odrednica evropske međunarodne atraktivnosti i konkurentnosti. Ministri su se složili da je potrebno pokloniti više pažnje prednosti Evropskog prostora visokog obrazovanja sa institucijama i programima različitih profila. Pozvali su na veću saradnju između evropskih zemalja u vezi sa eventualnim implikacijama i perspektivama transnacionalnog obrazovanja.

KONTINUIRANO PRAĆENJE AKTIVNOSTI

Ministri su se obavezali da će nastaviti saradnju zasnovanu na ciljevima iz Bolonjske deklaracije, gradeći na sličnostima i koristeći razlike između kultura, jezika i nacionalnih sistema, i potičući sve mogućnosti međuvladine saradnje i tekući dijalog s evropskim univerzitetima i drugim institucijama visokoškolskog obrazovanja i studentskim organizacijama, kao i program Zajednice.

Ministri su pozdravili odluku novih članova da se pridruže Bolonjskom procesu nakon podnesenih zahtjeva ministara koji predstavljaju zemlje za koje su otvoreni programi Evropske zajednice Socrates i Leonardo da Vinci ili Tempus-Cards. Prihvatili su prijave Hrvatske, Kipra i Turske.

Ministri su odlučili da će se sljedeći popratni sastanak održati u drugoj polovini 2003. u Berlinu da bi se osvrnuli na progres i zadate pravce i prioritete za sljedeće faze procesa ka Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Potvrdili su potrebu za strukturom popratnog rada, koja se sastoji od grupe za popratne aktivnosti i grupe za pripreme. Grupu za popratne aktivnosti bi trebalo da čine predstavnici svih potpisnica, nove sudionice i Evropska komisija, a trebalo bi predsjedavati Predsjedništvo EU u tom trenutku. Pripremnu grupu bi trebalo da čine predstavnici zemalja koje su bile domaćini prethodnih ministarskih sastanaka i narednog ministarskog sastanka, dvije države članice EU i dvije države nečlanice EU; ova posljednja četiri predstavnika bira grupa za popratne aktivnosti. Predsjedništvo EU u tom trenutku i Evropska komisija će, također, biti dio grupe za pripreme. Grupom za pripreme će predsjedavati predstavnik zemlje koja će biti domaćin sljedećem ministarskom sastanku.

U popratnom radu potrebno je konsultirati Udruženje evropskih univerziteta, Evropsko udruženje institucija visokoškolskog obrazovanja (EURASHE), Nacionalne unije studenata u Evropi i Vijeće Evrope.

Da bi se proces dalje pomakao, ministri su podstakli grupu za popratne aktivnosti da organizuje seminare kako bi se istražila sljedeća područja: saradnja u vezi sa akreditacijom i osiguranjem kvaliteta, pitanja priznavanja i korištenja kredita u Bolonjskom procesu, razvijanje zajedničkih akademskih stepena, socijalna dimenzija, sa posebnom pažnjom na preprekama mobilnosti i proširenju Bolonjskog procesa, učenju tokom cijelog života i uključenosti studenata.

PRILOG 5.9. DEKLARACIJA IZ GRAZA

Deklaracija iz Graza

Poruka iz Berlina: uloga univerziteta

Do 2010. i kasnije

1. *Univerziteti* zauzimaju središnje mjesto u razvoju evropskog društva. Oni stvaraju, čuvaju i prenose znanja koja su ključna za socijalnu i ekonomsku dobrobit na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. Oni njeguju evropske vrijednosti i kulturu.
2. *Univerziteti* zagovaraju Evropu znanja, koja se zasniva na jakom istraživačkom kapacitetu, te univerzitetskom obrazovanju zasnovanom na istraživanjima – pojedinačno i u partnerstvu – širom kontinenta. Kulturološka i jezička raznolikost obogaćuju nastavu i istraživanje.
3. Osnovu razvoja Evropskih univerziteta čini skup osnovnih vrijednosti: pravednost i dostupnost; istraživanja i naučni rad u svim disciplinama kao sastavni dio visokog obrazovanja; visoka akademska kvaliteta; kulturološka i lingvistička raznolikost.
4. *Studenti* su ključni partneri u akademskoj zajednici. Bolonjska reforma će: olakšati uvođenje fleksibilnih i individualiziranih oblika učenja za sve studente; poboljšati mogućnosti za zapošljavanje diplomiranih studenata, te institucije visokog obrazovanja učiniti privlačnijima studentima iz Evrope i drugih kontinenata.
5. *Evropski univerziteti* su aktivni na globalnom nivou, doprinoseći inovacijama i održivom ekonomskom razvoju. Konkurentnost i izvrsnost moraju biti uravnoteženi sa socijalnom kohezijom i dostupnosti. Bolonjska reforma bit će uspješna samo ako univerziteti odgovore izazovima globalne konkurentnosti, te pridaju značaj unapređenju jačeg civilnog društva u Evropi.
6. *Univerziteti* moraju nastaviti sa unapređenjem najvišeg nivoa kvalitete, upravljanja i vodstva.

Univerziteti kao javna odgovornost

7. *Vlade, univerziteti i njihovi studenti* moraju biti odlučni u provođenju dugoročne vizije Evrope znanja. Treba poticati univerzitete da se razvijaju u različitim smjerovima te da osiguraju finansijska sredstva iz različitih izvora. No, visoko obrazovanje prvenstveno ostaje javna odgovornost kako bi se održavale osnovne akademske i građanske vrijednosti, poticala izvrsnost, te omogućilo univerzitetima da provode svoju ulogu

ključnih partnera u procesu unapređenja društvenog, ekonomskog i kulturološkog razvoja.

8. *Vlade* moraju, dakle, osnažiti svoje institucije i ojačati njihovu neophodnu autonomiju stvaranjem stabilnih pravnih i finansijskih uvjeta. Univerziteti će prihvatiti odgovornost, te će primjenjivati reformu u bliskoj saradnji sa studentima i drugim nosiocima interesa, poboljšavajući institucijsku kvalitetu i kapacitete za strateško upravljanje.

Istraživanje kao sastavni dio visokog obrazovanja

9. Sastavna veza između visokog obrazovanja i istraživanja ključna je za evropsko visoko obrazovanje, te čini posebnost evropskih univerziteta. *Vlade* moraju biti svjesne ove interakcije te moraju unaprijediti užu saradnju između evropskog sistema visokog obrazovanja i istraživanja kao sredstvo za jačanje istraživačkog kapaciteta Evrope, te za poboljšanje kvalitete i privlačnosti evropskog visokog obrazovanja. Morali bi, stoga, u potpunosti priznati doktorski stepen kao treći stepen u Bolonjskom procesu. Univerziteti moraju insistirati na poučavanju i učenju koji su vođeni istraživanjima u evropskim univerzitetima. Kako bi se zadovoljile potrebe za Evropom kao društvom znanja, diplomirani studenti na svim nivoima morali bi završiti studij koji im je omogućio izloženost istraživačkom okruženju i osposobljavanju zasnovanom na istraživanju.
10. Raznolikost univerziteta u Evropi predstavlja veliki potencijal za uspješnu saradnju zasnovanu na različitim interesima, zadacima i sposobnostima. Nužno je obogaćivanje evropske saradnje i povećanje mobilnosti na doktorskom i postdoktorskom stepenu kroz, naprimjer, poticanje zajedničkih doktorskih programa kao mehanizma za povezivanje Evropskog prostora visokog obrazovanja i istraživanja.

Poboljšanje akademske kvalitete stvaranjem jakih institucija

11. Uspješna primjena reforme zahtijeva vođenje, kvalitetu i strateško upravljanje unutar svake institucije. *Vlade* moraju stvoriti uvjete koji će omogućiti univerzitetima donošenje dugoročnih odluka u pogledu svoje unutrašnje organizacije i administracije, naprimjer, struktura i unutrašnja uravnoteženost između institucijskog nivoa i fakulteta, te upravljanja zaposlenicima. *Vlade* i univerziteti trebali bi potpisati ugovore zasnovane na pregovorima koji dovoljno traju kako bi omogućili i potaknuli inovacije.
12. *Univerziteti* moraju poticati vodstvo te stvoriti sistem upravljanja koji će omogućiti cijeloj instituciji stvaranje čvrstog sistema jamstva kvalitete, odgovornosti i transparentnosti. Studenti bi morali odigrati svoju ulogu uključivanjem u nadležne odbore. Vanjski nosioci interesa morali bi biti uključeni u rad upravnog ili savjetodavnog vijeća.

Unapređenje Bolonjskog procesa

13. Bolonjski proces mora izbjeći rizik pretjerane regulacije, te umjesto toga razviti referentne tačke, zajedničke nivoe i opise kolegija.
14. Primjena sistema zasnovanog na tri stepena (doktorski stepen je treći) zahtijeva dalje promjene. *Univerziteti* kao prioritetna područja vide:
 - Učvršćivanje ECTS-a kao sredstva za restrukturiranje i razvoj kurikuluma, s ciljem stvaranja oblika učenja koji su orijentirani na studenta i koji su fleksibilni, uključujući i cjeloživotno učenje;
 - Rasprave i razvoj zajedničkih definicija kvalifikacijskih okvira i rezultata učenja na evropskom nivou, uz očuvanje koristi koju donosi raznolikost i institucionalna autonomija u pogledu kurikuluma;
 - Uključenje profesora, studenata, profesionalnih organizacija i poslodavaca u izradi novih kurikuluma kako bi se magistarskim i doktorskim studijima dalo značenje unutar njihovih okvira;
 - Nastavak definiranja i poticanja vještina za zapošljavanje u širokom smislu u kurikulumu, te jamčiti da programi prvog ciklusa omogućuju ulazak na tržište rada;
 - Šire uvođenje dodatka diplomi, u zatupljenijim svjetskim jezicima, kao način poboljšanja mogućnosti zapošljavanja, te upoznavanje poslodavaca i profesionalnih organizacija sa dodatkom diplomi.

Mobilnost i socijalna dimenzija

15. Studentska mobilnost sama po sebi unapređuje akademsku kvalitetu. Ona omogućava da raznolikost bude prednost, povećavajući kvalitetu poučavanja i istraživanja kroz komparativne i specifične pristupe učenju. Ona povećava mogućnost zapošljavanja za pojedince. Mobilnost zaposlenika u visokom obrazovanju donosi slične koristi.
16. Da bi Evropski prostor visokog obrazovanja postao stvarnost, vlade moraju: uticati na postojeće prepreke mobilnosti, promijeniti zakon o studentskoj podršci, naprimjer, omogućiti prenosivost subvencija za putovanja i zajmove, te poboljšati propise o zdravstvenoj zaštiti, socijalnim službama i dozvolama za rad.
17. *Vlade i institucije* moraju zajedno poticati mobilnost poboljšanjem podrške studentima (uključujući socijalnu podršku, smještaj, mogućnosti za zapošljavanje na pola radnog vremena) akademskim i profesionalnim savjetovanjem, učenjem jezika i priznavanjem kvalifikacija. Institucije moraju osigurati da se sredstva za unapređenje mobilnosti, posebno ECTS i dodatak diplomi, u potpunosti primijene. Moraju se povećati i

mogućnosti za kratkoročnu mobilnost, te za mobilnost studenata koji već rade na pola radnog vremena, za studente koji studiraju na daljinu, kao i za odrasle.

18. Moraju se poboljšati mogućnosti u karijerama mladih istraživača i profesora, uključujući i mjere za poticanjem mladih sa doktoratima da nastave raditi ili se vrate u Evropu. Rodne perspektive zahtijevaju posebne mjere za porodice u kojima oba partnera imaju karijere. Ograničavanje prijenosa penzionih prava mora se ukloniti putem prenosivih penzija i drugih oblika socijalne zaštite.
19. Povećanje broja žena u istraživanjima i nastavi ključni je faktor u konkurentnoj Evropi. Jednakost spolova poboljšava akademsku kvalitetu i *univerziteti* to moraju unaprijediti putem svojih politika upravljanja ljudskim potencijalima.
20. Izvještaj *TRENDS III* pokazuje da je informaciona baza neadekvatna, posebno u pogledu pitanja mobilnosti. Nacionalne vlade morale bi sarađivati kako bi poboljšale dostupnost statističkim podacima, te sarađivati sa Evropskom komisijom sa ciljem ispitivanja postojećih mehanizama praćenja. Trebalo bi postojati više istraživanja po pitanjima koja su povezana sa razvojem Evropskog prostora visokog obrazovanja.
21. Zajednički programi i diplome koji su zasnovani na integriranim kurikulumima odlično su sredstvo za jačanje Evropske saradnje. *Vlade* moraju otkloniti pravne zapreke za dodjelu i priznavanje zajedničkih diploma, te sagledati određene finansijske preduvjete za takvu saradnju.
22. *Institucije* bi trebale identificirati potrebu za zajedničkim programima, te ih razvijati poticanjem razmjene primjera dobre prakse iz postojećih projekata u kojima su provedene pilot studije, te osiguravanjem visoke kvalitete poticanjem definiranja rezultata učenja i kompetencija, te primjenom ECTS bodova.

Jamstvo kvalitete: okvir politika za Evropu

23. Jamstvo kvalitete ključno je pitanje Bolonjskog procesa, i njegova se važnost povećava. Udruženje evropskih univerziteta predlaže koherentnu politiku jamstva kvalitete za Evropu, zasnovanu na uvjerenju da institucionalna autonomija stvara i traži odgovornost, da su *univerziteti* odgovorni za razvijanje unutrašnjih kultura kvalitete, te da je neophodan sljedeći korak na evropskom nivou u koji su uključeni svi nosioci interesa.
24. Unutrašnja kultura kvalitete i djelotvorne procedure potiče intelektualna i obrazovna postignuća. Isto to čine i efikasno vodstvo, upravljanje i vođenje. Sa aktivnim doprinosom od studenata, *univerziteti* moraju pratiti i evaluirati sve svoje aktivnosti, uključujući i studijske programe i odsjeke. Vanjska procedura jamstva kvalitete trebala bi

se usredotočiti na provjeravanje efikasnosti sistema unutrašnjeg praćenja putem revizije institucije.

25. Cilj evropske dimenzije u procesu jamstva kvalitete je poticanje uzajamnog povjerenja, te poboljšanje transparentnosti uz poštovanje raznolikosti nacionalnih konteksta i predmetnih područja.
26. Procedure jamstva kvalitete morale bi: poticati akademsku i organizacionu kvalitetu, poštovati institucijsku autonomiju, razvijati unutrašnju kulturu kvalitete, biti finansijski dostupne, uključivati evaluaciju agencija za jamstvo kvalitete, smanjiti birokraciju i trošak, te izbjegavati pretjeranu regulaciju.
27. Udruženje evropskih univerziteta predlaže da bi nosioci interesa, a posebno univerziteta, trebali saradivati u sastavljanju privremenog Odbora za kvalitetu visokog obrazovanja u Evropi. Ovaj bi odbor morao biti nezavisan, cijeniti odgovornost institucija za praćenje kvalitete, te pokazati spremnost na odgovaranje javnim pitanjima. Odbor bi služio i kao forum za razgovore, te, putem imenovanja manje uprave, pratiti primjenu predloženog koda načela, te razvijati pravu evropsku dimenziju u procesu jamstva kvalitete.

Univerziteti u centru reforme

28. Bolonjski proces je isprva bio vođen politikom. No, sada dobiva na važnosti zbog aktivne i dobrovoljne uključenosti svih zainteresiranih strana: institucija visokog obrazovanja, vlada, studenata i drugih nosioca interesa. Reforme koje su nametnute nisu dovoljne za postizanje ambicioznih ciljeva koji su postavljeni za 2010. godinu. Trenutno je najveći izazov osigurati da se te reforme u potpunosti primjene u osnovne institucijske uloge i procese razvoja kako bi one bile održive. Univerziteti moraju imati dovoljno vremena da transformišu zakonske promjene u smislene akademske ciljeve i institucijsku stvarnost.
29. Vlade i drugi nosioci interesa morali bi priznati opseg institucijskih inovacija, te ključni doprinos koji univerziteti daju i morali bi davati Evropskom istraživačkom prostoru, te dugoročnom razvoju Evrope kao društva znanja kako je izložena u Lisabonskoj deklaraciji Evropske unije. Zajedničkim djelovanjem, evropsko visoko obrazovanje – koje se sada odnosi na više od pola stanovnika Evrope – može poboljšati cijeli kontinent.

Leuven, 4. juli 2003.

PRILOG 5.10. BERLINSKI KOMINIKE

BERLINSKI KOMINIKE

Bolonjski proces

Berlin 2003.

„Realizacija Evropskog prostora visokog obrazovanja“

**Komunike Konferencije ministara visokoškolskog obrazovanja
u Berlinu 19. septembra 2003. godine**

Preambula

Dana 19. juna 1999., godinu dana nakon Sorbonske deklaracije, ministri visokoškolskog obrazovanja iz 29 evropskih zemalja potpisali su Bolonjsku deklaraciju. Složili su se o važnim zajedničkim ciljevima razvoja koherentnog i kohezivnog Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine. Na prvoj popratnoj konferenciji održanoj u Pragu 10. maja 2001., povećali su broj ciljeva i ponovo potvrdili svoju obavezu da uspostave Evropski prostor visokog obrazovanja do 2010. Dana 19. septembra, ministri visokoškolskog obrazovanja iz 33 evropske zemlje su se sastali u Berlinu da razmotre ostvareni progres i da odrede prioritete i nove ciljeve za naredne godine u pogledu ubrzavanja realizacije Evropskog prostora visokog obrazovanja. Usaglasili su se o sljedećim razlozima, principima i prioritetima:

Ministri ponovo potvrđuju važnost društvene dimenzije Bolonjskog procesa. Potreba da se poveća konkurentnost mora se izbalansirati s ciljem poboljšanja društvenih karakteristika Evropskog prostora visokog obrazovanja, čiji je cilj jačanje društvene kohezije i smanjenje društvenih nejednakosti i nejednakosti spolova, kako na nacionalnom, tako i na evropskom nivou. U tom kontekstu, ministri ponovo potvrđuju svoj stav da je visokoškolsko obrazovanje javno dobro i javna odgovornost. Oni naglašavaju da u međunarodnoj akademskoj saradnji i razmjeni preovladavaju akademske vrijednosti.

Ministri uzimaju u dužno razmatranje zaključke Savjeta Evrope iz Lisabona (2000.) i Barcelone (2002.), čiji je cilj da se Evropa učini "najkonkurentnijom i najdinamičnijom ekonomijom u svijetu, zasnovanom na znanju, sposobnom za održiv ekonomski razvoj s više i boljih radnih mjesta i većom društvenom kohezijom" i poziv na dalju akciju i tješnju saradnju u kontekstu Bolonjskog procesa.

Ministri primaju na znanje Izvještaj o napredovanju poručen od Grupe za praćenje Bolonjskog procesa između Praga i Berlina. Ministri, također, primaju na znanje Izvještaj o trendovima III, koji je priredila Asocijacija evropskih univerziteta (EUA), kao i rezultate seminara, koje je organizovalo nekoliko država članica i institucija visokoškolskog obrazovanja, organizacija i studenti kao dio radnog programa između Praga i Berlina. Ministri su dalje primili na znanje

nacionalne izvještaje, koji su dokaz znatnog napretka koji je urađen u primjeni principa Bolonjskog procesa. I, konačno, primili su na znanje poruke od Evropske komisije i Vijeća Evrope i priznaju njihovu podršku provođenju ovog procesa.

Ministri se slažu da treba uložiti napore da se osiguraju tješnje ukupne veze između sistema visokoškolskog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada u njihovim zemljama. Evropski prostor visokog obrazovanja u nastajanju će imati koristi od sinergije s Evropskim istraživačkim prostorom i time ojačati osnovu Evrope znanja. Cilj je da se očuva evropsko kulturno bogatstvo i jezička raznovrsnost, zasnovani na naslijeđu raznovrsnih tradicija, i potakne njen potencijal inovacija i društvenog i ekonomskog razvoja kroz pojačanu saradnju između institucija visokoškolskog obrazovanja.

Ministri priznaju fundamentalnu ulogu u razvoju Evropskog prostora visokog obrazovanja koju imaju institucije visokoškolskog obrazovanja i studentske organizacije. Uzimaju na znanje poruku Asocijacije evropskih univerziteta (EUA), koja proističe iz Konvencije institucija visokoškolskog obrazovanja iz Graca, doprinosa Evropske asocijacije institucija visokoškolskog obrazovanja (EURASHE) i saopćenja ESIB-a – Nacionalne unije studenata u Evropi.

Ministri pozdravljaju interes koji pokazuju druge regije svijeta za razvoj Evropskog prostora visokog obrazovanja, te posebno pozdravljaju prisustvo predstavnika iz evropskih zemalja koje još nisu sudionice u Bolonjskom procesu, kao i iz Odbora za praćenje zajedničkog prostora visokoškolskog obrazovanja Evropske unije, Latinske Amerike i Kariba (EULAC) kao gostiju na ovoj konferenciji.

Napredak

Ministri pozdravljaju razne inicijative koje su poduzete nakon Praškog sastanka na vrhu o visokoškolskom obrazovanju da se krene ka većoj usporedivosti i kompatibilnosti, da se sistemi visokoškolskog obrazovanja učine transparentnijim i da se pojača kvalitet evropskog visokoškolskog obrazovanja na institucionalnom i nacionalnom nivou. Ministri cijene saradnju i angažiranje svih partnera – institucija visokoškolskog obrazovanja, studenata i drugih korisnika za tu svrhu.

Ministri naglašavaju značaj svih elemenata Bolonjskog procesa za stvaranje Evropskog prostora visokog obrazovanja i ističu potrebu da se pojačaju naponi na institucionalnom, nacionalnom i evropskom nivou. Međutim, da bi se procesu dao dalji poticaj, obavezuju se na određivanje privremenih prioriteta za sljedeće dvije godine. Ministri će pojačati napore na promoviranju djelotvornih sistema osiguranja kvaliteta, ubrzati djelotvornu upotrebu sistema koji se zasniva na dva ciklusa i poboljšati sistem priznavanja stepena/diploma/ i perioda trajanja studija.

Osiguranje kvaliteta

Kvalitet visokoškolskog obrazovanja se pokazao kao srce stvaranja Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri se obavezuju da će podržati dalji razvoj osiguranja kvaliteta na institucionalnom, nacionalnom i evropskom nivou. Ministri naglašavaju potrebu da se izrade zajednički kriteriji i metodologije za osiguranje kvaliteta.

Ministri, također, naglašavaju da je, u skladu sa principom institucionalne autonomije, primarna odgovornost za osiguranje kvaliteta u visokoškolskom obrazovanju u svakoj instituciji pojedinačno i to daje osnovu za stvarnu odgovornost akademskog sistema u okviru kvaliteta svake države.

Prema tome, ministri se slažu da do 2005. godine državni sistemi osiguranja kvaliteta treba da obuhvate:

- Definiciju odgovornosti uključenih tijela i institucija.
- Evaluaciju programa ili institucija, uključujući internu (pr)ocjenu, vanjsku kontrolu, sudjelovanje studenata i objavljivanje rezultata.
- Sistem akreditacije, certifikacije ili usporedivih procedura.
- Međunarodno sudjelovanje, saradnja i stvaranje mreže.

Na evropskom nivou, ministri pozivaju ENQA preko članica, u saradnji sa EUA, EURASHE i ESIB, da izrade usaglašeni paket standarda, procedura i smjernica za osiguranje kvaliteta, da istraže načine osiguranja adekvatnog sistema kontrole od strane kolega za osiguranje kvaliteta i/ili agencije ili tijela za akreditaciju i da podnesu povratni izvještaj preko Grupe za praćenje ministrima u 2005. godini. U odgovarajući obzir će se uzeti ekspertiza drugih asocijacija i mreža za osiguranje kvaliteta.

Struktura stepena: usvajanje sistema koji se u osnovi bazira na dva glavna ciklusa.

Ministri sa zadovoljstvom primjećuju da je sada u toku, slijedeći opredjeljenje iz Bolonjske deklaracije za ciklični sistem, sveobuhvatno restrukturiranje evropskog plana visokoškolskog obrazovanja. Svi se ministri obavezuju da će primjena cikličnog sistema početi do 2005. godine.

Ministri podvlače značaj konsolidiranja učinjenog napretka i poboljšanja razumijevanja i prihvatanja novih kvalifikacija kroz pojačanje dijaloga u institucijama i između institucija i poslodavaca.

Ministri ohrabruju države članice da razrade okvir usporedivih i kompatibilnih kvalifikacija za svoje sisteme visokoškolskog obrazovanja, u kojem bi trebalo tražiti opis kvalifikacija u smislu radnog opterećenja, nivoa, rezultata učenja, sposobnosti i profila. Također se prihvataju da razrade sveobuhvatan okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokoškolskog obrazovanja.

U tim okvirima, stepeni/diplome/ bi trebale imati različito definirane rezultate. Diplome prvog i drugog ciklusa bi trebale imati različite orijentacije i različite profile kako bi se udovoljilo različitim ličnim, akademskim potrebama i potrebama tržišta rada. Diplome prvog ciklusa bi trebale dati pristup, u smislu Lisabonske konvencije o priznavanju, programima drugog ciklusa. Diplome drugog ciklusa bi trebale dati pristup doktorskim studijama.

Ministri pozivaju Grupu za praćenje da istraži da li se može i kako povezati kraće obrazovanje sa prvim ciklusom Kvalifikacijskog okvira za Evropski prostor visokog obrazovanja.

Ministri naglašavaju svoju obavezu da svim odgovarajućim sredstvima učine visokoškolsko obrazovanje dostupnim svima na osnovu sposobnosti.

Promocija mobilnosti

Mobilnost studenata i nastavnog i administrativnog osoblja je osnova za stvaranje Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri naglašavaju njen značaj za akademske i kulturne, kao i političke, društvene i ekonomske sfere. Sa zadovoljstvom primjećuju da se od njihovog posljednjeg sastanka mobilnost povećala, zahvaljujući i znatnoj podršci programa Evropske unije, i slažu se da poduzmu neophodne korake za poboljšanje kvaliteta i pokrivenosti statističkih podataka o mobilnosti studenata.

Ministri ponovo potvrđuju namjeru da ulože sve napore na otklanjanju prepreka mobilnosti unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja. S namjerom da promoviraju mobilnost studenata, ministri će poduzeti neophodne korake da omoguće prenosivost nacionalnih zajmova i stipendija.

Uvođenje sistema kredita

Ministri naglašavaju važnu ulogu Evropskog sistema transfera kredita (ECTS) u olakšavanju mobilnosti studenata i razvoju međunarodnog plana i programa. Ministri primjećuju da ECTS sve više postaje opća osnova za nacionalne sisteme kredita. Oni dalje podstiču napredak sa ciljem da ECTS postane ne samo sistem transfera, nego i akumulacije kredita, koji će se dosljedno primjenjivati kako se razvija u nastajućem Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Priznavanje diploma: usvajanje sistema lako razumljivih i usporedivih diploma

Ministri podvlače značaj Lisabonske konvencije o priznavanju, koju bi trebale ratificirati sve zemlje koje sudjeluju u Bolonjskom procesu i pozivaju ENIC i NARIC mreže, zajedno sa nadležnim nacionalnim organima, da šire unapređuju primjenu Konvencije.

Ministri postavljaju cilj da svaki student koji diplomira nakon 2005. godine treba dobiti Dodatak diplomi automatski i besplatno. Taj dodatak bi trebao biti na evropskom jeziku koji je u širokoj upotrebi.

Ministri apeliraju na institucije i poslodavce da potpuno koriste Dodatak diplomi i da tako iskoriste prednost poboljšane transparentnosti i fleksibilnosti sistema diploma /stepena/ visokoškolskog obrazovanja kako bi se stimulirale mogućnosti zaposlenja i olakšalo akademsko priznavanje za dalje studije.

Institucije visokoškolskog obrazovanja i studenti

Ministri pozdravljaju privrženost visokoškolskih obrazovnih institucija i studenata Bolonjskom procesu i priznaju da upravo konačno, aktivno sudjelovanje svih partnera u procesu osigurava njegov dugoročni uspjeh.

Svjesni doprinosa koji jake institucije mogu dati ekonomskom i društvenom razvoju, ministri prihvataju da institucije treba ovlastiti za donošenje odluka o svojoj internoj organizaciji i administraciji. Ministri dalje pozivaju institucije da osiguraju da se reforma potpuno integrira u osnovne institucionalne funkcije i procese.

Ministri primjećuju konstruktivno sudjelovanje studentskih organizacija u Bolonjskom procesu i podvlače neophodnost da se studenti uključe trajno i u ranoj fazi u dalje aktivnosti.

Studenti su puni partneri u upravljanju visokoškolskim obrazovanjem. Ministri primjećuju da nacionalne pravne mjere za osiguranje studentskog sudjelovanja uveliko postoje širom Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ministri pozivaju institucije i studentske organizacije da odrede načine kako povećati sadašnju uključenost studenata u upravljanje visokoškolskim obrazovanjem.

Ministri naglašavaju potrebu za adekvatnim uvjetima studiranja i života studenata kako bi oni mogli uspješno završiti studije u odgovarajućem roku, bez prepreka društvenog i ekonomskog porijekla. Ministri naglašavaju i potrebu za podacima o socijalnoj i ekonomskoj situaciji studenata.

Promocija evropske dimenzije visokoškolskog obrazovanja

Ministri primjećuju da se nakon njihovog poziva iz Praga razvijaju dodatni moduli, kursevi i nastavni planovi i programi sa evropskim kontekstom.

Ministri primjećuju da su visokoškolske obrazovne institucije poduzele inicijative u raznim evropskim zemljama da objedine svoje akademske resurse i kulturne tradicije radi promoviranja razvoja objedinjenih studijskih programa i zajedničkih diploma na prvom, drugom i trećem nivou.

Štaviše, oni naglašavaju neophodnost osiguranja znatnog vremenskog perioda studija u inostranstvu na programima zajedničke diplome, kao i pravog osiguranja jezičke raznovrsnosti i učenja jezika, tako da studenti mogu ostvariti svoj puni potencijal za evropski identitet, građanstvo i mogućnosti zapošljavanja.

Ministri se slažu da se angažuju na nacionalnom nivou na otklanjanju pravnih prepreka za uspostavljanje i priznavanje tih diploma i da aktivno podrže razvijanje adekvatnog osiguranja kvaliteta objedinjenih nastavnih planova i programa koji vode do zajedničke diplome.

Promoviranje atraktivnosti Evropskog prostora visokog obrazovanja

Ministri se slažu da treba pojačati atraktivnost i otvorenost evropskog visokoškolskog obrazovanja. Potvrđuju svoju spremnost da dalje razvijaju programe stipendija za studente iz trećih zemalja.

Ministri izjavljuju da transnacionalnom razmjenom u visokoškolskom obrazovanju treba da upravlja akademski kvalitet i akademske vrijednosti i slažu se da s tim ciljem rade na svim odgovarajućim forumima. U svim prikladnim okolnostima, ti forumi bi trebali uključiti društvene i ekonomske partnere.

Ministri potiču saradnju sa regijama u drugim dijelovima svijeta otvaranjem bolonjskih seminara i konferencija predstavnicima ovih regija.

Cjeloživotno učenje

Ministri podvlače važan doprinos visokoškolskog obrazovanja da cjeloživotno učenje postane stvarnost. Oni poduzimaju korake da usklade svoje nacionalne politike da shvate ovaj cilj i traže od institucija visokoškolskog obrazovanja i svih zainteresiranih da pojačaju mogućnosti za cjeloživotno učenje na nivou visokoškolskog obrazovanja, uključujući priznavanje ranijeg učenja. Naglašavaju da ta akcija mora činiti sastavni dio aktivnosti visokoškolskog obrazovanja.

Ministri, osim toga, pozivaju one koji rade na okvirima kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja da obuhvate širok dijapazon fleksibilnih puteva učenja, mogućnosti i metoda i da pravilno primjenjuju ECTS kredite.

Ministri naglašavaju potrebu za poboljšanjem prilika za građane, u skladu sa njihovim težnjama i sposobnostima, da slijede puteve cjeloživotnog učenja ka i u visokoškolskom obrazovanju.

Dodatne akcije

Evropski prostor visokog obrazovanja i Evropski istraživački prostor– dva stuba društva zasnovanog na znanju

Svjesni potrebe da se promoviraju tješnje veze između EHEA i ERA u Evropi znanja i značaja naučnoistraživačkog rada kao sastavnog dijela visokoškolskog obrazovanja u cijeloj Evropi, ministri smatraju neophodnim da se ide van sadašnjeg fokusa na dva glavna ciklusa visokoškolskog obrazovanja i da se uključi nivo doktorata kao treći ciklus u Bolonjskom procesu. Ministri naglašavaju važnost naučnoistraživačkog rada i obuke za njega i promocije interdisciplinarnosti u održavanju i u poboljšanju kvaliteta visokoškolskog obrazovanja i u pojačanju konkurentnosti evropskog visokoškolskog obrazovanja uopće. Ministri pozivaju na

veću mobilnost na doktorskom i postdoktorskom nivou i ohrabruju zainteresovane institucije da povećaju saradnju na doktorskim studijama i obuci mladih naučnih radnika.

Ministri će učiniti neophodan napor da učine evropske institucije visokoškolskog obrazovanja još privlačnijim i djelotvornijim partnerom. Prema tome, ministri od visokoškolskih obrazovnih institucija traže da pojačaju ulogu i relevantnost naučnoistraživačkog rada za tehnološku, društvenu i kulturnu evoluciju, kao i za potrebe društva.

Ministri shvataju da postoje prepreke koje onemogućavaju postizanje ovih ciljeva i njih ne mogu riješiti institucije visokoškolskog obrazovanja same. To zahtijeva jaku podršku, uključujući i finansijsku i odgovarajuće odluke nacionalnih vlada i evropskih tijela.

I, na kraju, ministri izjavljuju da mrežama na doktorskom nivou treba dati podršku za stimuliranje razvoja izvrsnosti i da postanu jedan od simbola Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Inventura

Imajući u vidu ciljeve postavljene do 2010. godine, očekuje se da će se uvesti mjere da se izvrši uvid u ostvareni napredak Bolonjskog procesa. Inventura sredinom tog perioda dala bi pouzdane informacije o tome kako proces u stvari napreduje i pružila bi se mogućnost za poduzimanje korektivnih mjera, ako je potrebno.

Ministri zadužuju Grupu za praćenje da na vrijeme organizuje proces inventure za svoj sastanak na vrhu 2005. godine i da poduzmu pripremu detaljnih izvještaja o napretku i primjeni prelaznih prioriteta postavljenih za naredne dvije godine:

- osiguranje kvaliteta
- dvostepeni ciklični sistem
- priznavanje diploma i trajanja studija

Osim toga, zemlje sudionice će biti spremne da dozvole pristup neophodnim informacijama za naučnoistraživački rad o visokoškolskom obrazovanju koje se odnosi na ciljeve Bolonjskog procesa. Pristup bankama podataka o tekućem naučnoistraživačkom radu i njegovim rezultatima bit će olakšan.

Dalje popratne aktivnosti

Nove članice

Ministri smatraju neophodnim da se prilagodi odredba u Praškom kominikeu o zahtjevima za članstvo na sljedeći način:

Zemlje članice u Evropskoj konvenciji o kulturi će se kvalificirati za članstvo u Evropskom prostoru visokog obrazovanja pod uvjetom da istovremeno izjave svoju spremnost da slijede i

primijene ciljeve Bolonjskog procesa u vlastitim sistemima visokoškolskog obrazovanja. Njihovi zahtjevi trebaju sadržavati informacije o tome kako će primijeniti principe i ciljeve deklaracije.

Ministri odlučuju da prihvate zahtjeve za članstvo Albanije, Andore, **Bosne i Hercegovine**, Svete stolice, Rusije, Srbije i Crne Gore, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i da pozdrave ove države kao nove članice i tako prošire proces na 40 evropskih zemalja.

Ministri priznaju da članstvo u Bolonjskom procesu podrazumijeva znatnu promjenu i reformu u svim zemljama potpisnicama. Oni se slažu da podrže nove zemlje potpisnice u tim promjenama i reformama, ugrađivanjem istih u međusobne rasprave i pomoć, što Bolonjski proces podrazumijeva.

Popratna struktura

Ministri povjeravaju primjenu svih pitanja obuhvaćenih u Kominikeu, ukupno vođenje Bolonjskog procesa i pripremu narednog ministarskog sastanka Grupi za praćenje, koju će činiti predstavnici svih članica Bolonjskog procesa i Evropske komisije, sa Vijećem Evrope, EUA, EURASHE, ESIB i UNESCO/CEPES kao konsultativnim članovima. Ovom grupom, koja se sastaje najmanje dva puta godišnje, predsjedava Predsjedništvo EU sa zemljom domaćinom naredne ministarske konferencije kao potpredsjedavajućom.

Odbor, kojim također predsjedava Predsjedništvo EU, nadgleda rad između sastanaka Grupe za praćenje. Odbor se sastoji od predsjedavajućeg, sljedeće zemlje domaćina kao potpredsjedavajuće, prethodnog i narednog Predsjedništva EU, tri zemlje sudionice koje izabere Grupa za praćenje na jednu godinu, Evropske komisije i, kao konsultativnih članova, Vijeća Evrope, EUA, EURASHE-a i ESIB-a. Grupa za praćenje, kao i Odbor, mogu sazivati ad hoc radne grupe kada prosude da je to neophodno.

Ukupan popratni rad će podržavati Sekretarijat koji će osigurati zemlja domaćin naredne ministarske konferencije.

Na njenom prvom sastanku nakon Berlinske konferencije, od Grupe za praćenje se traži da dalje definira odgovornosti Odbora i zadatke Sekretarijata.

Radni program 2003- 2005. godina

Od Grupe za praćenje ministri traže da koordinira aktivnosti za napredak Bolonjskog procesa kako je navedeno u temama i akcijama obuhvaćenim u ovom kominikeu i da o njima na vrijeme izvijesti za naredni ministarski sastanak 2005.godine.

Naredna konferencija

Ministri odlučuju da održe narednu konferenciju u gradu Bergenu (Norveška) u maju 2005. godine.

PRILOG 5.11. BERGENSKI KOMINIKE

Bergenski kominike

Evropsko područje visokog obrazovanja - Postizanje ciljeva

Kominike Konferencije evropskih ministara odgovornih za visoko obrazovanje

Bergen, 19-20. maja 2005. godine

Mi, ministri odgovorni za visoko obrazovanje u državama članicama Bolonjskog procesa, sastali smo se zbog srednjoročne revizije i postavljanja ciljeva i prioriteta do 2010. godine. Na ovoj smo konferenciji iskazali dobrodošlicu Armeniji, Azerbejdžanu, Gruziji, Moldaviji i Ukrajini kao novim sudionicama Bolonjskog procesa. Svi dijelimo zajedničko razumijevanje načela, ciljeva i obaveza procesa koji su izraženi u Bolonjskoj deklaraciji i kasnijim kominikeima s ministarskih konferencija u Pragu i Berlinu. Potvrđujemo svoju obavezu koordinacije djelatnosti kroz Bolonjski proces za osnivanje Evropskog područja visokog obrazovanja (EHEA) do 2010. i obavezujemo se pomoći novim državama sudionicama provesti ciljeve procesa.

I. Partnerstvo

Naglašavamo središnju ulogu institucija visokog obrazovanja, njihovog osoblja i studenata kao partnera u Bolonjskom procesu. Njihova uloga u provođenju procesa sada postaje sve važnija, kako su potrebne zakonske reforme uglavnom urađene i ohrabrujemo ih nastaviti i pojačati svoje napore za osnivanje EHEA-e. Srdačno prihvatamo jasno obavezivanje visokoobrazovnih institucija prema procesu i uviđamo da je potrebno neko vrijeme za optimiziranje učinka strukturalne promjene na nastavne programe i osiguravanje uvođenja inovativnih nastavnih procesa koje Evropa treba.

Srdačno prihvatamo podršku organizacija koje predstavljaju poslovne i društvene partnere i radujemo se pojačanoj saradnji u postizanju ciljeva Bolonjskog procesa. Dobrodošli su i doprinosi međunarodnih institucija i organizacija koje su partneri procesa.

II. Procjenjivanje

Primamo na znanje značajan napredak koji je učinjen u postizanju naših ciljeva, kao što je zadano u Općem izvještaju 2003 – 2005. Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (Bologna Follow-up Group), u izvještaju EUA Trendovi IV, te u izvještaju ESIB-a *Bologna studentskim očima*.

Na našem sastanku u Berlinu, pitali smo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa za procjenu na polovici razdoblja, usredotočujući se na tri prioriteta: sistem ocjenjivanja, osiguranje kvalitete i priznavanje ocjena i studijskih razdoblja. Iz izvještaja o procjenjivanju bilježimo da je stvaran napredak napravljen na ova tri prioriteta područja. Važno je osigurati da napredak bude dosljedan u svim državama sudionicama. Zbog toga vidimo potrebu za većim dijeljenjem ekspertiza kako bi se stvorio kapacitet i na institucionalnom i na državnom nivou.

Sistem ocjenjivanja

Sa zadovoljstvom bilježimo da se dvociklični sistem ocjenjivanja uvelike provodi s više od polovice studenata koji se upisuju na njega u većini država. Ipak, još postoje neke prepreke pristupu između ciklusa. Nadalje, postoji potreba za većim dijalogom, uključujući vlade, institucije i društvene partnere kako bi se povećala zaposlenost prvostепенika (bakalaureata), uključujući prikladne položaje unutar javne službe.

Prihvatamo sveobuhvatni okvir za kvalifikacije u EHEA, koji obuhvata tri ciklusa (uključujući, unutar nacionalnog konteksta, mogućnost prelaznih kvalifikacija), od kojih je svaki izvorno opisan, a zasniva se na rezultatima i sposobnostima, te bodovne okvire u prvom i drugom ciklusu. Obavezujemo se na izrađivanje nacionalnih okvira za kvalifikacije koji su kompatibilni sa sveobuhvatnim okvirom za kvalifikacije u EHEA do 2010. godine i početi ćemo s radom na ovome do 2007. godine. Zamolili smo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa za izvještaj o provođenju i daljem razvoju sveobuhvatnog okvira.

Naglašavamo važnost osiguravanja komplementarnosti između sveobuhvatnog okvira za EHEA i predloženog šireg okvira za kvalifikacije za cjeloživotno učenje, obuhvaćajući opće, kao i izborno obrazovanje i obučavanje koje se sada razvija unutar Evropske unije, kao i među državama sudionicama. Molimo Evropsku komisiju da se iscrpno posavjetuje sa svim strankama Bolonjskog procesa u toku napretka rada.

Osiguranje kvalitete

Skoro sve države su obavile pripreme za sistem osiguranja kvalitete koji se zasniva na kriterijima postavljenim u Berlinskom kominikeu i s visokim stepenom saradnje i umreženosti. Ipak, još postoji napredak koji se mora napraviti, posebno na planu uključenja studenata i međunarodne saradnje. Nadalje, potičemo visokoobrazovne institucije da pojačaju svoje napore za povećanje kvalitete njihovih aktivnosti kroz sistemsko uvođenje unutrašnjih mehanizama i njihov direktni međuođnos s vanjskim osiguranjem kvalitete.

Prihvatamo standarde i smjernice za osiguranje kvalitete u Evropskom području visokog obrazovanja koje je predložilo Evropsko udruženje za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju (ENQA). Predani smo uvođenju predloženog modela za ispitivanje agencija za

osiguranje kvalitete na nacionalnoj osnovi, poštujući zajednički prihvaćene smjernice i kriterije. Pozdravljamo načelo Evropskog registra agencija koje osiguravaju kvalitetu, a zasnivaju se na nacionalnom ispitivanju. Molimo da praktični dio provođenja dalje razvija ENQA u saradnji sa EUA, EURASHE i ESIB-om s povratnim izvještajem kroz Grupu za praćenje Bolonjskog procesa.

Naglašavamo važnost saradnje između nacionalno priznatih agencija s obzirom na povećavanje uzajamnog priznavanja akreditacija ili odluka o osiguranju kvalitete.

Priznavanje ocjena i trajanje studija

Bilježimo da je do sada 36 od 45 država sudionica ratificiralo Lisabonsku konvenciju o priznavanju kvalifikacija. Potičemo one koji to još nisu uradili da bez odlaganja ratificiraju Konvenciju. Posvećujemo se osiguravanju potpunog provođenja njenih načela i njihovom uključivanju u nacionalno zakonodavstvo, kao što je to i primjereno. Pozivamo sve zemlje sudionice da nam upute sve probleme priznavanja koje su identificirale mreže ENIC/NARIC. Napraviti ćemo planove nacionalnog djelovanja za poboljšanje kvalitete procesa povezanog s priznavanjem stranih kvalifikacija. Ovi planovi će činiti dio nacionalnog izvještaja svake države za sljedeću ministarsku konferenciju. Izražavamo podršku dopunskim tekstovima Lisabonske konvencije o priznavanju kvalifikacija i pozivamo sve nacionalne vlasti da priznaju zajedničke ocjene koje su dodijeljene u dvije ili više država u EHEA.

Razvoj nacionalnih i evropskih okvira za kvalifikaciju vidimo kao mogućnost za dalje cjeloživotno učenje koje je ugrađeno u visokom obrazovanju. Radit ćemo s institucijama visokog obrazovanja i drugima kako bismo poboljšali priznavanje prijašnjeg učenja, uključujući, gdje je moguće, pristup neformalnim i neslužbenim programima učenja, kao sastavnicama u programima visokog obrazovanja.

III. Dalji izazovi i prioriteti

Visoko obrazovanje i istraživanje

Naglašavamo važnost visokog obrazovanja u daljem unapređivanju istraživanja i važnost istraživanja u podršci visokog obrazovanja za ekonomski i kulturni razvoj naših društava i društvene povezanosti. Bilježimo da naponi za uvođenje strukturalne promjene i poboljšanje kvalitete poučavanja ne bi trebali umanjivati napore za jačanje istraživanja i inovacija. Zbog toga naglašavamo važnost istraživanja i istraživačke obuke u održavanju i poboljšanju kvalitete i povećavanju konkurentnosti i privlačnosti EHEA. S obzirom na postizanje boljih rezultata priznajemo potrebu za poboljšanjem saradnje između sektora visokog obrazovanja i drugih istraživačkih sektora kroz pojedine države i između EHEA i Evropskog istraživačkog područja.

Za postizanje ovih ciljeva stepen doktorskih kvalifikacija treba biti u potpunosti ujednačen s EHEA sveobuhvatnim okvirom za kvalifikacije, koristeći pristup koji se zasniva na rezultatima.

Središnja sastavnica doktorske obuke je unapređenje znanja kroz izvorno istraživanje. Uzimajući u obzir potrebu za strukturiranim doktorskim programima i potrebu za transparentnim nadzorom i procjenom, bilježimo da bi ukupnim obavezama trećeg ciklusa u većini država odgovarale 3-4 godine redovnog studija. Požurujemo univerzitetu da osiguraju da doktorski programi promoviraju interdisciplinarno obučavanje i razvoj prenosivih vještina na taj način, uzimajući u obzir potrebe šireg tržišta rada. Trebamo postići ukupni porast u broju doktorskih kandidata koji će preuzeti istraživačke karijere unutar EHEA. Posmatramo sudionike trećeg ciklusa i kao studente i kao istraživače početnike. Zadužili smo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa da pozove Evropsko udruženje univerziteta (EUA) zajedno s drugim zainteresiranim partnerima da pripreme izvještaj o daljem razvoju osnovnih načela za doktorske programe, koji će biti predstavljeni ministrima 2007. godine. Preopterećenost doktorskih programa se mora izbjegavati.

Socijalna dimenzija

Socijalna dimenzija Bolonjskog procesa je sastavni dio EHEA i potreban uvjet za privlačnost i konkurentnost EHEA. Zbog toga obnavljamo obavezu stvaranja kvalitetnog visokog obrazovanja jednako dostupnog svima i naglašavamo potrebu za odgovarajućim uvjetima za studente, tako da oni mogu završiti svoje studije bez prepreka koje su povezane s njihovim društvenim i ekonomskim porijeklom. Socijalna dimenzija uključuje mjere koje su poduzele vlade da bi pomogle studentima, posebno iz socijalno ugroženih grupa, u finansijskim i ekonomskim aspektima i da bi im osigurale službe za savjetovanje s obzirom na veći pristup.

Pokretljivost

Priznajemo da pokretljivost studenata i osoblja među državama sudionicama ostaje jedan od ključnih ciljeva Bolonjskog procesa. Svjesni mnogih preostalih izazova koji se trebaju savladati, ponovo potvrđujemo našu obavezu olakšavanja prenosivosti subvencija i zajmova gdje je potrebno zajedničko djelovanje kako bi pokretljivost unutar EHEA postala stvarnom. Pojačat ćemo svoje napore kako bismo uklonili zapreke za pokretljivost, olakšavajući dobivanje viza i radnih dozvola i ohrabrujući sudjelovanje u programima pokretljivosti. Potičemo institucije i studente na punu upotrebu programa pokretljivosti, zastupajući potpuno priznavanje studijskih razdoblja unutar takvih programa.

Privlačnost EHEA i saradnja s drugim dijelovima svijeta

Evropsko područje visokog obrazovanja mora biti otvoreno i trebalo bi biti privlačno za druge dijelove svijeta. Naš doprinos provođenju obrazovanja za sve bi se trebao zasnivati na principu održivog razvoja i biti u skladu s tekućim međunarodnim poslovima na razvijanju smjernica pružanja kvalitete prekograničnog visokog obrazovanja. Neprestano ponavljamo da međunarodna akademska saradnja i akademske vrijednosti trebaju prevladati.

Vidimo Evropsko područje visokog obrazovanja kao partnera sistema visokog obrazovanja u drugim područjima svijeta, koji potiče uravnoteženu razmjenu studenata i osoblja, kao i saradnju između visokoobrazovnih institucija.

Naglašavamo važnost međukulturalnog razumijevanja i poštovanja. Radujemo se povećanju razumijevanja Bolonjskog procesa na drugim kontinentima, dijeleći naše iskustvo procesa reforme sa susjednim regijama. Naglašavamo potrebu za dijalogom o pitanjima zajedničkog interesa. Vidimo potrebu za prepoznavanjem partnerskih regija i za povećanjem razmjene ideja i iskustava s tim regijama. Molimo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa da razradi i pristane na strategiju za vanjske dimenzije.

IV. Procjenjivanje napretka do 2007. godine

Zadužujemo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa da nastavi i širi proces procjenjivanja i da na vrijeme donese izvještaj za sljedeću Ministarsku konferenciju.

Očekujemo da se procjenjivanje zasniva na prikladnoj metodologiji, te da se nastavi na poljima sistema ocjenjivanja, osiguranja kvalitete i priznavanja ocjena i studijskih razdoblja i, do 2007. godine, mi ćemo u potpunosti završiti provođenje ova tri posredna prioriteta.

Posebno ćemo tražiti napredak u:

- provođenju standarda i smjernica za osiguranje kvalitete kao što je predloženo u ENQA izvještaju;
- provođenju nacionalnih okvira za kvalifikacije;
- dodjeljivanju i priznavanju zajedničkih stepena, uključujući i one na doktorskom nivou;
- stvaranju prilika za načine fleksibilnog učenja u visokom obrazovanju, uključujući postupke za priznavanje prijašnjeg učenja.

Također, zadužujemo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa da predstavi usporedive podatke o pokretljivosti osoblja i studenata, kao i o socijalnom i ekonomskom stanju studenata u zemljama sudionicama kao osnove za buduće procjenjivanje i izvještavanje iduće Ministarske konferencije na vrijeme. Buduće procjenjivanje će trebati uzeti u obzir socijalne dimenzije koje su opisane gore.

V. Pripreme za 2010. godinu

Oslanjajući se na dosadašnja postignuća Bolonjskog procesa, želimo osnovati Evropsko područje visokog obrazovanja koje će se zasnivati na načelima kvalitete i transparentnosti. Moramo cijiniti naše bogato naslijeđe i kulturnu različitost u doprinošenju društvu zasnovanom na znanju. Posvećujemo se podršci načela javne odgovornosti za visoko obrazovanje u kontekstu složenih modernih društava. Kako je visoko obrazovanje smješteno na raskrižju istraživanja, obrazovanja i inovacije, ono je također ključ evropske konkurentnosti. Kako se približavamo 2010. godini, poduzimamo sve kako bismo osigurali da visokoobrazovne institucije

uživaju potrebnu autonomiju za provođenje dogovorenih reformi i priznajemo potrebu za održivim finansiranjem institucija.

Evropsko područje visokog obrazovanja je strukturirano u tri ciklusa, gdje svaki nivo ima funkciju pripremanja studenta za tržište rada, za dalju izgradnju sposobnosti i za aktivnu građansku ulogu. Sveobuhvatni okvir za kvalifikacije, dogovoreno postavljanje evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvalitete i priznavanje ocjena i trajanja studija su također ključne karakteristike strukture EHEA.

Usvajamo strukturu načina praćenja koja je određena u Berlinu, s uključivanjem Panevropske strukture međunarodnog obrazovanja (EI), Evropskog udruženja za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju (ENQA) i Unije evropskih konfederacija industrije i poslodavaca (UNICE) kao novih savjetodavnih članova Grupe za praćenje Bolonjskog procesa.

Kako Bolonjski proces vodi uspostavljanju EHEA, moramo razmotriti prikladna uređenja koja su potrebna za podršku nastavka razvoja i nakon 2010.godine i molimo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa da istraži ova pitanja.

Sljedeću Ministarsku konferenciju ćemo održati u Londonu 2007. godine.

45 država sudjeluje u Bolonjskom procesu i članice su Grupe za praćenje procesa: Albanija, Andora, Armenija, Austrija, Azerbejdžan, Belgija (flamanska i francuska zajednica), Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Cipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Njemačka, Grčka, Sveta stolica, Mađarska, Island, Irska, Italija, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Luksemburg, Malta, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunija, Rusija, Srbija i Crna Gora, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, „bivša jugoslavenska republika Makedonija“, Turska, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo. Uz to, Evropska komisija je član Grupe za praćenje Bolonjskog procesa s pravom glasa.

Vijeće Evrope, Nacionalna udruženja studenata u Evropi (ESIB), Panevropska struktura međunarodnog obrazovanja (EI), Evropsko udruženje za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju (ENQA), Evropsko udruženje univerziteta (EUA), Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja (EURASHE), Evropski centar za visoko obrazovanje (UNESCO-CEPES) i Unija evropskih konfederacija industrije i poslodavaca (UNICE) savjetodavni su članovi Grupe za praćenje Bolonjskog procesa.

PRILOG 5.12. LONDONSKI KOMINIKE

Londonski ministarski kominike

18. maja 2007. god.

Prema Evropskom prostoru visokog obrazovanja: odgovor na izazove u globaliziranom svijetu

1. Uvod

1.1. Mi, ministri odgovorni za visoko obrazovanje u zemljama sudionicama Bolonjskog procesa, sastali smo se u Londonu kako bismo razmotrili napredak postignut nakon našega sastanka u Bergenu 2005. godine.

1.2. Na osnovu dogovorenih kriterija za pridruživanje, želimo dobrodošlicu Republici Crnoj Gori u članstvo u Bolonjskom procesu.

1.3. Događanja koja su se odvijala u toku posljednje dvije godine dovela su nas značajno bliže ostvarenju Evropskog prostora visokog obrazovanja. Oslanjajući se na osnove bogatog i raznolikog evropskog kulturnog naslijeđa, gradimo Evropski prostor visokog obrazovanja koji se zasniva na institucionalnoj autonomiji, akademskoj slobodi, jednakim prilikama i demokratskim načelima koji će olakšati mobilnost, povećati zapošljivost te privlačnost i konkurentnost Evrope. Kao što smo predviđali, prepoznavamo činjenicu da će u svijetu koji se stalno mijenja postojati trajna potreba za prilagođavanjem sistema visokog obrazovanja kako bi Evropski prostor visokog obrazovanja ostao konkurentan i u stanju djelotvorno odgovoriti na izazove globalizacije. Kratkoročno, uvažavamo činjenicu da je provođenje Bolonjskih reformi značajna zadaća te uvažavamo trajnu podršku i predanost svih partnera u tom procesu. Pozdravljamo doprinos radnih grupa i seminara u poticanju napretka. Nastavit ćemo zajedno raditi kao partneri, pomažući jedni drugima u svojim naporima i unapređujući razmjenu primjera dobre prakse.

1.4. Potvrđujemo predanost povećanju kompatibilnosti i usporedivosti svojih sistema visokog obrazovanja, uz istovremeno uvažavanje njihove raznolikosti. Prepoznavamo važan uticaj visokoobrazovnih institucija na razvoj naših društava na osnovu njihove tradicije kao centara učenja, naučnog rada, kreativnosti i prijenosa znanja, kao i njihovu ključnu ulogu u definiranju i prenošenju vrijednosti na kojima su izgrađena naša društva. Naš je cilj osigurati da visokoobrazovne institucije imaju na raspolaganju resurse koji su im potrebni kako bi nastavili ispunjavati sve svoje namjene. U te namjene ubrajaju se: priprema studenata za aktivan građanski život u demokratskom društvu; priprema studenata za buduće karijere te omogućavanje njihovog ličnog razvoja; izrada i održavanje široke i napredne baze znanja; te poticanje naučnog rada i inovativnosti.

1.5. Zato naglašavamo važnost jakih ustanova koje trebaju biti raznolike, primjereno financirane, autonomne i odgovorne. Načela nediskriminacije i jednakog pristupa visokom obrazovanju moraju se poštovati i unapređivati širom Evropskog prostora visokog obrazovanja. Obavezujemo se da ćemo zagovarati ta načela i da ćemo osigurati da studenti i akademsko i stručno osoblje ne trpi nikakvu vrstu diskriminacije.

2. Napredak prema Evropskom prostoru visokog obrazovanja

2.1. Naš izvještaj o provođenju Bolonjskog procesa, izvještaj Trendovi V Udruženja evropskih univerziteta, ESIB-ov izvještaj Bologna očima studenata i Eurydicein izvještaj Pregled strukture visokog obrazovanja u Evropi potvrđuju da je u posljednje dvije godine postignut dobar opći napredak. Raste svijest o činjenici da će pomak od visokog obrazovanja usmjerenog na nastavnika prema visokom obrazovanju usmjerenom na studenta biti značajan rezultat Bolonjskog procesa. Nastavit ćemo podržavati taj važan razvoj.

Mobilnost

2.2. Mobilnost akademskog i stručnog osoblja, studenata i diplomiranih studenata jedan je od osnovnih elemenata Bolonjskog procesa, koji stvara prilike za lični razvoj, razvoj međunarodne saradnje između pojedinaca i institucija, unapređenje kvalitete visokog obrazovanja i naučnog rada te ostvarenje evropske dimenzije visokog obrazovanja.

2.3. Od 1999. godine, postignut je određeni napredak, ali su mnogi izazovi još pred nama. Kao najznačajnije prepreke mobilnosti ističu se pitanja viza i priznavanja kvalifikacija, nedovoljni finansijski poticaji i nefleksibilno penziono osiguranje. Prepoznamo odgovornost pojedinačnih vlada da olakšaju proces dodjele viza, prebivališnih i radnih dozvola. U slučaju da su takve mjere van naše mjerodavnosti kao ministara za visoko obrazovanje, poduzet ćemo korake u svojim vladama kako bi se u tom području postigao značajan napredak. Na državnom nivou, radit ćemo na punom provođenju dogovorenih alata i procedura za priznavanje kvalifikacija, te razmotriti načine za dalji poticaj mobilnosti akademskog i stručnog osoblja i studenata. U to se ubraja poticanje značajnog povećavanja broja združenih programa i izrade fleksibilnih kurikuluma, kao i zagovaranje da naše institucije preuzmu veću odgovornost za mobilnost akademskog i stručnog osoblja i studenata, koja će biti ravnopravnije raspodijeljena između zemalja širom Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Sistem studija

2.4. Na državnom i institucionalnom nivou, postignut je dobar napredak prema našem cilju Evropskog prostora visokog obrazovanja zasnovanog na trocikličkom sistemu studija. Broj studenata upisanih u programe u prva dva ciklusa značajno se povećao i umanjene su strukturne prepreke između ciklusa. Slično tome, povećao se broj strukturiranih doktorskih programa. Naglašavamo važnost reforme kurikuluma koja će dovesti do kvalifikacija koje bolje odgovaraju i potrebama tržišta rada i nastavku studija. Napori bi se u budućnosti trebali usmjeriti na uklanjanje prepreka pristupu visokom obrazovanju i prelasku u dalje cikluse, te na pravilno provođenje Evropskog sistema prijenosa bodova (ECTS), osnovanog na rezultatima učenja i

studentskom opterećenju. Naglašavamo važnost poboljšanja zapošljivosti diplomiranih studenata, imajući na umu da je prikupljanje podataka o tom pitanju potrebno dodatno razviti.

Priznavanje kvalifikacija

2.5. Pravično priznavanje visokoškolskih kvalifikacija, razdoblja studiranja i prethodnog učenja, uključujući neslužbeno i neformalno učenje, ključne su komponente Evropskog prostora visokog obrazovanja i unutar njega samog i u globalnom kontekstu. Lako prepoznatljive i usporedive nivoe studija te dostupne informacije o obrazovnim sistemima i kvalifikacijskim okvirima preduvjeti su za mobilnost građana i osiguravanje trajne privlačnosti i konkurentnosti Evropskog prostora visokog obrazovanja. Zadovoljni smo što je 38 članica Bolonjskog procesa, uključujući Republiku Crnu Goru, ratificiralo Konvenciju o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija na području Evrope (Lisabonsku konvenciju) koju su izradili Vijeće Evrope i UNESCO, te pozivamo članice koje to još nisu učinile da bez odgode ratificiraju Konvenciju.

2.6. Postignut je napredak u provođenju Lisabonske konvencije, ECTS-a i dopunskih isprava o studiju, ali potrebno je bolje uskladiti pristupe različitih država i ustanova priznavanju kvalifikacija. Stoga, kako bismo poboljšali praksu priznavanja kvalifikacija, molimo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da angažira ENIC/NARIC mreže da analiziraju nacionalne akcione planove i prošire primjere dobre prakse.

Kvalifikacijski okviri

2.7. Kvalifikacijski okviri važni su instrumenti za postizanje usporedivosti i transparentnosti unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja, te za olakšavanje kretanja studenata unutar pojedinih sistema visokog obrazovanja i između njih. Oni bi trebali pomoći i visokoobrazovnim institucijama da razviju module i studijske programe usmjerene prema rezultatima učenja i bodovima, te poboljšati priznavanje kvalifikacija i svih oblika prethodnog učenja.

2.8. Svjesni smo da je postignut početni napredak u provođenju nacionalnih kvalifikacijskih okvira, ali i da je potrebno još mnogo rada. Obavezujemo se na puno provođenje takvih nacionalnih kvalifikacijskih okvira, ispitanih prema općem Kvalifikacijskom okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine. Uz svijest da je to izazovna zadaća, molimo Vijeće Evrope da pruži podršku za razmjenu iskustava u razradi nacionalnih kvalifikacijskih okvira. Naglašavamo da je kvalifikacijske okvire potrebno oblikovati tako da potiču veću mobilnost studenata i nastavnika te poboljšaju zapošljivost.

2.9. Zadovoljni smo činjenicom da će nacionalni kvalifikacijski okviri, koji su kompatibilni s općim Kvalifikacijskim okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja, biti kompatibilni i s prijedlogom Evropske komisije o Evropskom kvalifikacijskom okviru za cjeloživotno učenje.

2.10. Opći Kvalifikacijski okvir Evropskog prostora visokog obrazovanja, koji smo usvojili u Bergenu, smatramo središnjim elementom unapređenja evropskog visokog obrazovanja u globalnom kontekstu.

Cjeloživotno učenje

2.11. Izvještaj o provođenju Bolonjskog procesa pokazuje da u većini zemalja postoje određeni elementi fleksibilnog učenja, no sistematski razvoj fleksibilnih puteva učenja koji će unaprijediti cjeloživotno učenje je u ranoj fazi. Zato molimo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da poveća razmjenu primjera dobre prakse i unapređuje zajedničko shvatanje uloge visokog obrazovanja u cjeloživotnom učenju. Priznavanje prethodnog učenja za pristup i bodove može se smatrati dobro razvijenim samo u malom broju zemalja Evropskog prostora visokog obrazovanja. Pozivamo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da u saradnji s ENIC/NARIC mrežama izradi prijedloge za poboljšanje priznavanja prethodnog učenja.

Osiguranje kvalitete i Evropski registar agencija za osiguranje kvalitete

2.12. Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u Evropskom prostoru visokog obrazovanja, koji su usvojeni u Bergenu, bili su snažan poticaj za promjene u osiguranju kvalitete. Sve su ih zemlje potpisnice počele provoditi, a neke su ostvarile i značajan napredak. Konkretno, vanjsko osiguranje kvalitete mnogo je razvijenije nego ranije. Uključenost studenata u osiguranje kvalitete na svim nivoima povećala se od 2005. godine, iako je potrebno i dalje poboljšanje. Budući da glavna odgovornost za kvalitetu leži na visokoobrazovnim institucijama, one bi trebale nastaviti razvijati svoje sisteme osiguranja kvalitete. Prepoznavajemo napredak postignut u međusobnom priznavanju akreditacija i odluka za osiguranje kvalitete te potičemo nastavak međunarodne saradnje između agencija za osiguranje kvalitete.

2.13. Prvi Evropski forum za osiguranje kvalitete, koji su 2006. godine zajednički organizirali Udruženje evropskih univerziteta (EUA), Evropsko udruženje za osiguranje kvalitete (ENQA), Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja (EURASHE) i Nacionalno udruženje studenata Evrope (ESIB) (Grupa E4), pružio je priliku za raspravu o napretku u osiguranju kvalitete u Evropi. Potičemo te četiri organizacije da nastave s organizacijom Evropskih foruma za osiguranje kvalitete jednom godišnje kako bi omogućili razmjenu primjera dobre prakse i osigurali nastavak poboljšanja kvalitete u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Prvi Evropski forum za osiguranje kvalitete, koji je 2006. godine organizirala grupa E4 koja se sastoji od Udruženja evropskih univerziteta (EUA), Evropskog udruženja za osiguranje kvalitete (ENQA), Evropskog udruženja institucija visokog obrazovanja (EURASHE) i ESIB-a, pružio je priliku za raspravu o napretku u osiguranju kvalitete u Evropi.

2.14. Zahvaljujemo Grupi E4 što je ispunila našu molbu da nastavi razvijati praktične aspekte uspostavljanja Registra evropskih agencija za osiguranje kvalitete visokog obrazovanja. Svrha Registra je omogućiti svim zainteresiranim stranama i široj javnosti slobodan pristup objektivnim informacijama o vjerodostojnim agencijama za osiguranje kvalitete koje rade u skladu sa standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. On će tako povećati povjerenje u visoko obrazovanje u Evropskom prostoru visokog obrazovanja i šire, te omogućiti međusobno priznavanje odluka o osiguranju kvalitete i akreditaciji. Pozdravljamo uspostavljanje Registra od strane Grupe E4 na osnovu operativnog modela koji su predložili. Registar će biti dobrovoljan, nezavisan i transparentan, i sam će

finansirati svoj rad. Prijave za uključivanje u Registar trebale bi se evaluirati na osnovu značajnog udovoljavanja standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u Evropskom prostoru visokog obrazovanja, dokazanog kroz nezavisni proces revizije, uz podršku nacionalnih mjerodavnih ustanova u slučajevima kad one to zahtijevaju. Molimo Grupu E4 da nas redovno izvještava o napretku preko Grupe za praćenje provođenja Bolonjskog procesa, te da nakon dvije godine rada osigura vanjsku evaluaciju Registra koja će uzeti u obzir mišljenje svih zainteresiranih strana.

Doktorski kandidati

2.15. Snažnije povezivanje Evropskog prostora visokog obrazovanja s Evropskim istraživačkim prostorom ostaje važan cilj. Prepoznamo vrijednost razvoja i održavanja širokog izbora doktorskih programa povezanih s općim Kvalifikacijskim okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja, uz izbjegavanje pretjerane normativne regulacije. Istovremeno, slažemo se da su unapređenje ponude u trećem ciklusu i poboljšanje statusa mladih naučnika, mogućnosti za njihovo zapošljavanje i njihovog finansiranja ključni preduvjeti za dostizanje evropskih ciljeva kao što je jačanje istraživačkih kapaciteta i poboljšanje kvalitete i konkurentnosti evropskog visokog obrazovanja.

2.16. Zato pozivamo visokoobrazovne institucije u našim zemljama da pojačaju napore za ugrađivanje doktorskih programa u svoje institucionalne strategije i politike, te da razvijaju prikladne karijerne puteve i prilike za doktorske kandidate i mlade naučnike.

2.17. Pozivamo Udruženje evropskih univerziteta da nastavi podržavati razmjenu iskustava između visokoobrazovnih institucija o cijelom nizu inovativnih doktorskih programa koji se javljaju širom Evrope, kao i o drugim ključnim pitanjima poput organizacije transparentnog pristupa, procedure nadzora i ocjenjivanja, razvoja prenosivih vještina i načina poboljšanja zapošljivosti. Tražit ćemo prilike da potičemo veću razmjenu informacija o finansiranju i drugim pitanjima između naših vlada, kao i s drugim tijelima koja finansiraju naučnu djelatnost.

Socijalna dimenzija

2.18. Visoko obrazovanje bi trebalo imati važnu ulogu u unapređenju socijalne kohezije, smanjenju nejednakosti i povećavanju nivoa znanja, vještina i kompetencija u društvu. Cilj javnih politika stoga bi trebao biti maksimalno uvećati potencijal pojedinaca za lični razvoj i doprinos održivom i demokratskom društvu zasnovanom na znanju. Mi dijelimo društvenu težnju da na svim nivoima visokog obrazovanja studentska populacija, koja u njega ulazi, sudjeluje u njemu i završava ga, treba odražavati raznolikost naših populacija. Potvrđujemo važnost toga da studenti mogu završiti studij bez zapreka vezanih za svoje socijalno i ekonomsko porijeklo. Stoga nastavljamo svoje napore da pružimo odgovarajuće usluge za studente, izradimo fleksibilnije puteve učenja prema visokom obrazovanju i unutar njega, te da proširimo sudjelovanje u svim nivoima visokog obrazovanja na osnovu jednakih mogućnosti.

Evropski prostor visokog obrazovanja u globalnom kontekstu

2.19. Zadovoljni smo činjenicom da je Bolonjska reforma pobudila znatan interes u mnogim dijelovima svijeta i potaknula raspravu između evropskih i međunarodnih partnera o nizu pitanja. U njih se ubrajaju priznavanje kvalifikacija, prednosti saradnje zasnovane na partnerstvu, međusobno povjerenje i razumijevanje, te osnovne vrijednosti Bolonjskog procesa. Osim toga, prepoznajemo da su u nekim zemljama u drugim dijelovima svijeta uloženi napori kako bi se njihovi sistemi visokog obrazovanja približili Bolonjskom okviru.

2.20. Usvajamo strategiju „Evropski prostor visokog obrazovanja u globalnom kontekstu“ i aktivno ćemo raditi na njezinim ključnim ciljevima: poboljšanju informacija o Evropskom prostoru visokog obrazovanja te unapređenju njegove privlačnosti i konkurentnosti, jačanju saradnje osnovane na partnerstvu, intenziviranju dijaloga o javnim politikama, te poboljšanju priznavanja kvalifikacija. Taj se rad valja posmatrati u vezi sa *Smjernicama za pružanje kvalitete u prekograničnom visokom obrazovanju* OECD-a i UNESCO-a.

3. Prioriteti za 2009. godinu

3.1. Slažemo se da ćemo se u toku sljedeće dvije godine usredotočiti na izvršavanje dogovorenih ciljeva Bolonjskog procesa, uključujući postojeće prioritete trocikličnog sistema studiranja, osiguranja kvalitete i priznavanja nivoa studija i razdoblja studiranja. Posebno ćemo se usredotočiti na područja koja slijede.

Mobilnost

3.2. U nacionalnim izvještajima za 2009. godinu izvijestit ćemo o koracima poduzetim na nacionalnom nivou s ciljem unapređenja mobilnosti studenata i akademskog i stručnog osoblja, uključujući mjere za buduću evaluaciju. Usredotočit ćemo se na glavne nacionalne izazove navedene u članku 2.3. ovog priopćenja. Slažemo se da ćemo uspostaviti mrežu nacionalnih stručnjaka za razmjenu informacija i pomoć pri prepoznavanju i svladavanju prepreka u prenosivosti podrški i zajmova.

Socijalna dimenzija

3.3. Slično tome, izvijestit ćemo o svojim nacionalnim strategijama i politikama za socijalnu dimenziju, uključujući akcione planove i mjere za evaluaciju njihove djelotvornosti. Pozvat ćemo sve zainteresovane strane da sudjeluju u tom radu i da ga podrže na nacionalnom nivou.

Prikupljanje podataka

3.4. Prepoznajemo potrebu za poboljšanjem dostupnosti podataka o mobilnosti i o socijalnoj dimenziji u svim zemljama sudionicama Bolonjskog procesa. Zato molimo Evropsku komisiju (Eurostat) da zajedno s Eurostudentom izradi usporedive i pouzdane pokazatelje i podatke za mjerenje napretka prema općem cilju socijalne dimenzije i mobilnosti akademskog i stručnog osoblja u svim zemljama članicama Bolonjskog procesa. Podaci u tom području trebali bi pokrivati jednakost u sudjelovanju u visokom obrazovanju, kao i zapošljivost diplomiranih

studentata. Ova zadaća treba se izvršiti zajedno s Grupom za praćenje provođenja Bolonjskog procesa, a izvještaj treba biti podnesen na Ministarskoj konferenciji 2009. godine.

Zapošljivost

3.5. Kao nastavak uvođenja trocikličnog sistema studija, molimo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da detaljnije razmotri mogućnosti poboljšavanja zapošljivosti u vezi sa svakim od tri ciklusa, te u kontekstu cjeloživotnog učenja. Sve zainteresovane strane će u tome imati svoje dužnosti. Vlade i visokoobrazovne institucije morat će više komunicirati s poslodavcima i ostalim zainteresiranim stranama kako bi im objasnili logiku svojih reformi. Radit ćemo, gdje je to potrebno, unutar svojih vlada kako bismo osigurali da strukture za zapošljavanje i karijere unutar javnih službi budu u potpunosti kompatibilne s novim sistemom studija. Pozivamo institucije da nastave razvijati partnerstva i saradnju s poslodavcima u aktuelnom procesu uvođenja inovacija u kurikulum na osnovu rezultata učenja.

Evropski prostor visokog obrazovanja u globalnom kontekstu

3.6. Molimo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da nas izvijesti o općem napretku u tom području na evropskom, nacionalnom i institucionalnom nivou do 2009. godine. Sve zainteresovane strane imaju u tome ulogu unutar vlastitih područja odgovornosti. Pri izvještavanju o provođenju strategije za Evropski prostor visokog obrazovanja u globalnom kontekstu, Grupa za praćenje provođenja Bolonjskog procesa trebala bi posebnu pažnju posvetiti dvama prioritetima. Kao prvo, poboljšati dostupnost informacija o Evropskom prostoru visokog obrazovanja kroz razvoj internetske stranice Sekretarijata Bolonjskog procesa (*Bologna Secretariat*) i nadopunu Bolonjskog priručnika Udruženja evropskih univerziteta. Kao drugo, poboljšati priznavanje kvalifikacija. Pozivamo visokoobrazovne institucije, ENIC/NARIC centre i druge mjerodavne ustanove za priznavanje kvalifikacija unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja da ocjenjuju kvalifikacije iz drugih krajeva svijeta s istom nepristranošću s kojom žele da se evropske kvalifikacije ocjenjuju drugdje, te da priznavanje kvalifikacija zasnivaju na načelima Lisabonske konvencije.

Praćenje provođenja Bolonjskog procesa

3.7. Molimo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da nastavi s procesom praćenja provođenja na osnovu nacionalnih izvještaja do Ministarske konferencije 2009. godine. Očekujemo dalji razvoj kvalitativne analize u praćenju provođenja Bolonjskog procesa, posebice po pitanjima mobilnosti, Bolonjskog procesa u globalnom kontekstu i socijalne dimenzije. Praćenje provođenja treba i dalje pokrivati sistem studija i zapošljivost diplomiranih studenata, priznavanje stepena i razdoblja studiranja, te provođenje svih aspekata osiguranja kvalitete u skladu sa standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. U cilju razvoja učenja usmjerenog na studenta i prema rezultatima, sljedeći izvještaj bi trebao sadržavati integrirane podatke o nacionalnim kvalifikacijskim okvirima, rezultatima učenja i bodovima, cjeloživotnom učenju te priznanju prethodnog učenja.

4. Očekivanja u 2010. godini i dalje

4.1. Budući da se Evropski prostor visokog obrazovanja i dalje razvija i odgovara na izazove globalizacije, predviđamo da će postojati potreba za nastavkom saradnje i nakon 2010. godine.

4.2. Odlučni smo iskoristiti 2010. godinu, koja će označiti prelazak od Bolonjskog procesa prema Evropskom prostoru visokog obrazovanja, kao priliku da potvrdimo svoju predanost visokom obrazovanju kao ključnom elementu u osiguravanju održivosti naših društava na nacionalnom, kao i na evropskom nivou. Iskoristit ćemo 2010. godinu kao priliku da preformuliramo viziju koja nas je motivirala na pokretanje Bolonjskog procesa 1999. godine, te da se zalažemo za Evropski prostor visokog obrazovanja osnovan na vrijednostima i vizijama koje nadilaze pitanja struktura i alata. Obavezujemo se da ćemo 2010. godinu pretvoriti u priliku da usmjerimo svoje sisteme visokog obrazovanja prema novom cilju koji nadilazi kratkoročna pitanja i osposobljava ih da se suoče s izazovima koji će odrediti našu budućnost.

4.3. Molimo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da nadalje razmotri kako bi se Evropski prostor visokog obrazovanja mogao razvijati nakon 2010. godine te da nas izvijesti o tome na sljedećem Ministarskom sastanku 2009. godine. Taj bi izvještaj trebao sadržavati prijedloge za prikladne strukture za podršku, uzimajući u obzir da postojeći neformalni sporazumi o saradnji dobro funkcioniraju i da su doveli do dosad nezabilježenih promjena.

4.4. Na osnovu prijašnjih izvještaja o provođenju Bolonjskog procesa, *Trendovi i Bologna očima studenata*, pozivamo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da za 2010. godinu, zajedno sa savjetodavnim članicama, razmotri pripremu izvještaja koji će sadržavati nezavisnu ocjenu i evaluaciju općeg napretka Bolonjskog procesa širom Evropskog prostora visokog obrazovanja od 1999. godine.

4.5. Ovlašćujemo Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da u prvoj polovici 2008. godine donese odluku o vrsti, sadržaju i mjestu održavanja ministarskog sastanka 2010. godine.

4.6. Domaćini našeg sljedećeg sastanka bit će zemlje Beneluksa u Leuvenu/Louvain-la-Neuveu 28-29. aprila 2009. godine.

PRILOG 5.13. Kominike Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja, Leuven/Louvain-la-Neuve

BOLONJSKI PROCES 2020

Evropski prostor visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji

Kominike

Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja

Leuven i Louvain-la-Neuve, 28-29. 04. 2009.godine

Mi, ministri odgovorni za visoko obrazovanje u 46 zemalja Bolonjskog procesa, sastali smo se u Luvenu (Leuvenu i Louvain-la-Neuveu), Belgija, 28. i 29. 04. 2009. godine da analiziramo napredak Bolonjskog procesa i utvrdimo prioritete Evropskog prostora visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji.

Uvod

- (1) U sljedećoj deceniji, do 2020. godine, evropsko visoko obrazovanje imat će značajan doprinos u kreiranju Evrope inovativnog i kreativnog znanja. Suočena sa izazovima stareće populacije, Evropa može uspjeti u ovom nastojanju samo ukoliko poveća talente i kapacitete svih svojih građana, kao i ukoliko se potpuno uključi u proces cjeloživotnog učenja i uopće u veće sudjelovanje u visokom obrazovanju.*
- (2) Evropsko visoko obrazovanje se također suočava sa velikim izazovima i mogućnostima koje nastaju kao posljedica globalizacije i ubrzane tehnologije razvoja novih učenika i novih tipova učenja. Učenje usmjereno na studenta i pokretljivost će pomoći studentima da razviju sposobnosti koje su im neophodne za promjenjivo tržište rada i osposobit će ih da postanu aktivni i odgovorni građani.*
- (3) Naše društvo se trenutno suočava sa posljedicama globalne finansijske i ekonomske krize. U cilju ekonomskog oporavka i razvoja, dinamično i fleksibilno evropsko visoko obrazovanje će težiti inovaciji koja će se zasnivati na povezanosti obrazovanja i istraživanja, i to na svim nivoima. Visoko obrazovanje će imati ključnu ulogu ukoliko uspješno odgovorimo na izazove sa kojima se suočavamo i ukoliko promoviramo kulturni i socijalni razvoj naših društava. U skladu s tim, slažemo se da je javno ulaganje u visoko obrazovanje djelatnost od najveće važnosti.*
- (4) Obećavamo da ćemo biti potpuno posvećeni ciljevima Evropskog prostora visokog obrazovanja, koji predstavlja oblast u kojoj je visoko obrazovanje javna odgovornost, i u okviru koje ustanove visokog obrazovanja, kroz širenje svojih misija, predstavljaju odgovor na sve veće potrebe društva. Cilj je osigurati visokoškolskim ustanovama neophodne*

resurse kako bi nastavili ispunjavati različite svrhe kao što su: pripremanje studenata da žive kao aktivni građani u demokratskom društvu; pripremanje studenata za njihova buduća zanimanja i omogućavanje ličnog razvoja; stvaranje i očuvanje široke i napredne osnove znanja i stimuliranje istraživanja i inovacija. Neophodna reforma visoko obrazovnog sistema i politike, koja je u toku, i dalje će nastaviti da bude čvrsto ugrađena u evropske vrijednosti institucionalne autonomije, akademske slobode i društvene jednakosti i zahtijevat će punu uključenost studenata i osoblja.

I. Dostignuća i ujedinenje

- (5) Sigurni smo da će prošlodecenijski razvoj Evropskog prostora visokog obrazovanja ostati duboko ukorijenjen u evropskom intelektualnom, naučnom i kulturnom nasljedstvu i ambicijama; obilježen trajnom saradnjom između vlada, visokoobrazovnih institucija, studenata, osoblja, zaposlenih i drugih sudionika. Doprinos evropskih institucija i organizacija reformskom procesu je izuzetno značajan
- (6) Bolonjski proces vodi ka sve većoj kompatibilnosti i usporedivosti visokoobrazovnih sistema, pa time olakšava studentima pokretljivost, a institucijama mogućnost da privuku studente i naučnike sa različitih kontinenata. Visoko obrazovanje je modernizirano usvajanjem tri ciklusa studija koji unutar nacionalnih konteksta uključuju mogućnost srednjih kvalifikacija koje su povezane sa prvim ciklusom i usvajanjem *Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta*. Također smo svjedoci kreiranja *Evropskog registra agencija za osiguranje kvaliteta* i razvoja nacionalnih kvalifikacionih okvira koji su povezani sa okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja, a koji se zasniva na rezultatima učenja i radnih normi. Osim toga, Bolonjski proces je promovirao *i Dodatak diplomi*, ECTS – Evropski sistem prenosa bodova i Sistem prikupljanja u cilju daljeg napretka transparentnosti i priznavanja
- (7) Ciljevi postavljeni Bolonjskom deklaracijom i politike koje su razvijene prethodnih godina i dalje vrijede. Iako nisu potpuno ostvareni svi ciljevi, potpuna i pravilna implementacija ovih ciljeva na evropskom, nacionalnom i institucionalnom nivou zahtijeva veći impuls i posvećenost poslije 2010. godine.

II. Učenje za budućnost: prioriteti visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji

- (8) Težeći za perfektnošću u svim aspektima visokog obrazovanja, odredili smo izazove nove ere. To zahtijeva konstantnu usmjerenost na kvalitet. Osim toga, podržavanjem raznolikosti visokoobrazovnih sistema, državna politika će prepoznati vrijednosti različitih misija obrazovnih sistema, od učenja i istraživanja do uključenosti zajednice u društvenu koheziju i kulturni razvoj. Svi studenti i osoblje visokoobrazovnih institucija će

biti opremljeni na odgovarajući način kako bi mogli odgovoriti na promjenjive zahtjeve društva i njegovog ubrzanog razvoja.

Društvena dimenzija: pravičan pristup i završetak

- (9) Studentska tijela u okviru visokog obrazovanja će reflektirati raznolikost evropskog stanovništva. Mi, stoga, ističemo društvenu karakteristiku visokog obrazovanja čiji je cilj da se osigura jednaka mogućnost za kvalitetno obrazovanje. Pristup visokom obrazovanju trebao bi biti proširen tako što će se podržati studenti iz nereprezentativnih grupa i omogućiti im se odgovarajući uvjeti za završetak studija. Ovo povlači za sobom unapređenje sredine učenja, uklanjanje svih prepreka za studiranje i ostvarivanje odgovarajućih ekonomskih uvjeta, na osnovu kojih će studenti moći iskoristiti mogućnosti učenja na svim nivoima. Svaka zemlja sudionica će postaviti mjerljive ciljeve za širenje globalnog sudjelovanja i povećanja sudjelovanja nereprezentativnih grupa u visokom obrazovanju koji bi se trebali ostvariti do kraja sljedeće decenije. Naponi koji su usmjereni ka dostizanju jednakosti u visokom obrazovanju će se upotpuniti djelovanjima u drugim dijelovima obrazovnog sistema.

Cjeloživotno učenje

- (10) Šire sudjelovanje će se postići i kroz cjeloživotno učenje kao integralni dio naših obrazovnih sistema. Cjeloživotno učenje je predmet načela društvene odgovornosti. Osigurati će se pristupačnost, kvalitet mjera i transparentnost informacija. Cjeloživotno učenje za posljedicu ima sticanje kvalifikacija, prošireno znanje i razumijevanje, sticanje novih vještina i sposobnosti i bogaćenje ličnog razvoja. Cjeloživotno učenje omogućava sticanje kvalifikacija kroz fleksibilne puteve učenja, uključujući vanredno studiranje kao i ono zasnovano na radu.
- (11) Provođenje politike cjeloživotnog učenja zahtijeva jake partnerske veze između vlasti, visokoobrazovnih institucija, studenata, zaposlenih i poslodavaca. Evropska univerzitetska Povelja cjeloživotnog učenja donesena od strane Evropske asocijacije univerziteta omogućava koristan input za definiranje tog partnerstva. Uspješne politike cjeloživotnog učenja će uključiti osnovne principe i procedure koje će priznavati ranija učenja na osnovu rezultata učenja i bez obzira na to da li su znanje, vještine i sposobnosti stečene kroz formalno ili neformalno učenje. Cjeloživotno učenje će biti podržano odgovarajućim organizacionim strukturama i sredstvima. Cjeloživotno učenje, podržano od strane nacionalnih politika, informirat će praksu visokoobrazovnih institucija.
- (12) Razvoj nacionalnih kvalifikacionih okvira je važan korak ka primjenjivanju cjeloživotnog učenja. Nastojat ćemo ih implementirati i pripremiti za samocertifikaciju u skladu s Kvalifikacionim okvirom Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2012. godine. Za to će biti potrebna kontinuirana saradnja na nivou Evropskog prostora visokog obrazovanja i u vezi sa Evropskim kvalifikacionim okvirom za cjeloživotno učenje. U

okviru nacionalnog konteksta, srednje kvalifikacije unutar prvog studijskog ciklusa mogu biti sredstvo koje će pomoći širenju pristupa visokom obrazovanju.

Zapošljivost

- (13) Kako se tržišta rada sve više oslanjaju na visoke nivoe vještina i najrazličitijih sposobnosti, visoko obrazovanje treba da pruži studentima napredno znanje, vještine i sposobnosti koje će im trebati za njihove profesije. Zapošljivost omogućava pojedincu da potpuno odgovori zahtjevima promjenjivog tržišta rada. Mi stremimo usavršavanju početnih kvalifikacija, kao i očuvanju i obnavljanju kvalificirane radne snage kroz bližu saradnju vlada, visokoobrazovnih institucija, društvenih partnera i studenata. Ovo treba omogućiti institucijama da budu odgovornije prema potrebama radnika, a radnicima da bolje razumiju perspektivu obrazovanja. Visokoobrazovne institucije će zajedno sa vladama, državnim agencijama i poslodavcima, omogućiti poboljšanje mjera pristupačnosti i kvaliteta profesija i savjetodavnih službi za zapošljavanje studenata i svršenih studenata visokoškolske ustanove. Mi podržavamo zapošljavanje koje je uklopljeno u studijske programe, kao i učenje za vrijeme rada.

Učenje usmjereno na studenta i nastavna misija

- (14) Mi preispitujemo važnost nastavne misije visokoobrazovnih institucija i neophodnost trenutnih reformi nastavnih planova usklađenih prema razvoju rezultata učenja. Učenje usmjereno na studenta zahtijeva osposobljavanje individualnih učenika, nova približavanja predavanja i učenja, efektivnu podršku i savjetodavne strukture, kao i nastavni plan koji je jasnije usmjeren na učenje u sva tri studijska ciklusa. Prema tome, reforma nastavnog plana će biti tekući proces koji će voditi ka visokom kvalitetu, fleksibilnom i prilagođenom individualnom putu obrazovanja. Akademije, u bliskoj vezi sa studentima i predstavnicima poslodavaca, nastaviti će razvijati rezultate učenja i internacionalnih referentnih vrijednosti u cilju povećanja broja predmeta. Molimo visokoobrazovne institucije da posebnu pažnju obrate na poboljšanje kvaliteta predavanja na svim nivoima u okviru njihovih studijskih grupa. Ovo će ujedno biti i prioritet dalje implementacije Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta.

Obrazovanje , istraživanje i inovacije

- (15) Na svim nivoima umjetničkog istraživanja i razvoja, visoko obrazovanje treba da njeguje inovaciju i kreativnost u društvu. Mi prepoznamo potencijal visokoobrazovnih programa, počevši od onih koji se zasnivaju na primjenjivim naukama pa sve do inovacija. Stoga bi broj ljudi koji posjeduju istraživačke sposobnosti trebao biti u porastu. Doktorski programi trebaju osigurati visokokvalitetna disciplinarna istraživanja i da se još više upotpune sa interdisciplinarnim i intersektoralnim programima. Pored toga, državne vlasti i visokoobrazovne institucije će učiniti sve da razvoj profesije istraživača u ranoj fazi bude još atraktivniji.

Međunarodna otvorenost

- (16) Pozivamo evropske obrazovne institucije da i dalje internacionaliziraju svoje aktivnosti i da se uključe u globalnu saradnju za održivi razvoj. Atraktivnost i otvorenost evropskog visokog obrazovanja će biti istaknuta kroz zajedničku evropsku akciju. Takmičenje na globalnoj ljestvici će biti upotpunjeno naprednijom politikom dijaloga i saradnje bazirane na partnerstvu sa drugim svjetskim regionima, naročito kroz organiziranje Foruma o bolonjskoj politici, koja uključuje različite zainteresovane strane.
- (17) Transnacionalno obrazovanje će biti regulirano Evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta kao primjenjivim u okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja i bit će u skladu sa UNESCO/OECD smjernicama za mjere kvaliteta u prekograničnom visokom obrazovanju.

Mobilnost

- (18) Mi vjerujemo da pokretljivost studenata, mladih istraživača i osoblja povećava kvalitet programa i uspješnost istraživanja; jača akademsku i kulturnu internacionalizaciju evropskog visokog obrazovanja. Pokretljivost je važna za lični razvoj i zapošljivost, ona njeguje poštovanje različitosti i mogućnosti da se sarađuje sa različitim kulturama. Ona podržava jezički pluralizam koji podupire višejezičku tradiciju Evropskog prostora visokog obrazovanja i jača saradnju i takmičenje između visokoobrazovnih institucija. Iz tog razloga, mobilnost će biti zaštitni znak Evropskog prostora visokog obrazovanja. Tražimo od svake zemlje da poveća pokretljivost, osigura visoki kvalitet i unese različitost svojih modela i prostora. U 2020. godini, bit će najmanje 20% svršenih diplomaca iz Evropskog prostora visokog obrazovanja koji su studirali ili bili na praksi u inostranstvu.
- (19) U okviru svakog od tri ciklusa studija, mogućnost za pokretljivost će se vršiti na osnovu strukture programskih stepena. Zajednički stepeni i programi, kao i pokretljivost postaju uobičajena praksa. Povrh toga, politika pokretljivosti će se zasnivati na dometu praktičnih mjera koje će se ticati finansiranja pokretljivosti, priznavanja, raspoložive infrastrukture, viza i propisa koja se tiču radnih dozvola. Fleksibilno studiranje i aktivne politike informiranja, puno priznavanje studijskih dostignuća, studijska podrška i puna prenosivost stipendija i pozajmica su neophodni uvjeti. Pokretljivost također treba da vodi ka uravnoteženijem toku dolazećih i odlazećih studenata kroz Evropsko područje visokog obrazovanja i mi stremimo ka povećanju stope sudjelovanja različitih studentskih grupa.
- (20) Primamljivi radni uvjeti, putevi karijere, kao i otvorena internacionalna regrutacija su neophodni kako bi se na visokoobrazovne institucije privukli visokokvalificirani nastavnici i istraživači. Slažemo se da su predavači ključni igrači, i zbog toga

profesionalna struktura treba biti prilagođena olakšavanju pokretljivosti nastavnika, mladih istraživača i drugog osoblja; utvrdit će se okvirni uvjeti koji će osigurati odgovarajući pristup društvenoj sigurnosti i olakšat će prenosivost penzija i dodatnih penzijskih prava pokretnog osoblja, te će na taj način najbolje iskoristiti postojeće zakonske okvire.

Prikupljanje podataka

- (21) Uvećana i poboljšana zbirka podataka će pomoći da se unaprijedi kontrola radi ostvarivanja ciljeva postavljenih unutar društvene dimenzije, zapošljivosti i programima pokretljivosti, kao i u drugim područjima, a i imat će ulogu osnove kako za procjenu, tako i za označavanje.

Višedimenzionalni transparentni alati

- (22) Primijetili smo da trenutno postoji nekoliko inicijativa usmjerenih ka razvijanju mehanizama koji bi omogućili detaljnije informacije o visokoobrazovnim institucijama preko Evropskog prostora visokog obrazovanja kako bi različitost učinile još transparentnijom. Vjerujemo da bilo koji od mehanizama, uključujući i one koji pomažu visokoobrazovnim sistemima i institucijama da identificiraju i usporede svoje snage, trebaju da se razvijaju u bliskoj konsultaciji sa ključnim zainteresovanim stranama. Ovi transparentni alati trebaju biti u bliskoj vezi za principima Bolonjskog procesa, naročito kad je riječ o osiguranju kvaliteta i priznavanja, koji će i ostati naš prioritet, i trebaju se zasnivati na usporedivim podacima i odgovarajućim indikatorima koji bi opisali različite profile visokoobrazovnih institucija i njihovih programa.

Finansiranje

- (23) Visokoobrazovne institucije su dobile veću autonomiju zajedno sa velikim očekivanjima da budu odgovorne prema potrebama društva. Unutar okvira društvene odgovornosti, potvrđujemo da javno finansiranje ostaje glavni prioritet koji će garantirati jednak pristup i dalji održivi razvoj autonomnih visokoobrazovnih institucija. Veća pažnja bi se trebala posvetiti pronalaženju novih i različitih finansijskih izvora i metoda.

III. Organizaciona struktura i naknadne aktivnosti

- (24) Sadašnja organizaciona struktura Bolonjskog procesa koju karakteriše saradnja između vlada, akademskih zajednica i njihovih predstavničkih organizacija, kao i drugih zainteresiranih strana, pokazala se kao odgovarajuća za postizanje postavljene svrhe. U budućnosti, Bolonjski procesom će kopredsjedavati zemlja koja predsjedava EU, kao i zemlja koja nije članica EU.

(25) Da bi se sprovedla interakcija sa politikama iz drugih oblasti, BFUG (Grupa za praćenje Bolonjskog procesa) će se povezati sa ekspertima i kreatorima politike iz drugih oblasti, kao što su istraživanje, imigracija, društvena sigurnost i zapošljavanje.

(26) Mi povjeravamo Grupi za praćenje Bolonjskog procesa da do 2012. godine pripremi plan rada kako bi ostvarila prioritete određene u ovom saopćenju, kao i preporuke izvještaja koji su podneseni na ovoj ministarskoj konferenciji, radi ostvarivanja buduće integracije rezultata nezavisnog ocjenjivanja Bolonjskog procesa.

Od Grupe za praćenje Bolonjskog procesa posebno se traži da:

- Definiira indikatore koji se koriste za mjerenje pokretljivosti i društvene dimenzije u vezi sa prikupljenim podacima;
- Da utvrdi koliko se uravnotežena pokretljivost može postići unutar Evropskog područja visokog obrazovanja;
- Da kontrolira razvoj transparentnih mehanizama i da o tome izvjesti na narednoj ministarskoj konferenciji 2012. godine;
- Da postavi mrežu, tako što će napraviti optimalnu mogućnost korištenja postojeće strukture da bi se postiglo bolje informiranje i promovirao Bolonjski proces i van granica Evropskog prostora visokog obrazovanja;
- Da slijedi preporuke analiza nacionalnih planova o priznavanju.

(27) Izvještavanje o napretku primjenjivanja Bolonjskog procesa će se sprovoditi koordinirano.

- Procjene napretka (Stocktaking Report) će nastaviti sa usavršavanjem svoje metodologije koja se zasniva na evidencijama.
- Od Eurostata i Eurostudenta, u saradnji sa Eurydice se traži da putem relevantne baze podataka ostvare odgovarajući doprinos.
- Grupa za praćenje Bolonjskog procesa će nadgledati izvještavanje i vodit će ka sveobuhvatnom izvještavanju, koji uključuje gore pomenute izvore na ministarskoj konferenciji 2012. godine.

(28) Molimo grupu E4 (ENQA-EUA-EURASHE-EAU) da nastavi međusobnu saradnju koja se tiče budućeg razvoja evropske dimenzije osiguranja kvaliteta i naročito da osigura vanjsko ocjenjivanje Evropskog registra osiguranja kvaliteta, uzimajući u obzir mišljenja zainteresiranih strana.

(29) Ponovo ćemo se sresti na godišnjoj Bolonjskoj konferenciji koja će se održati u periodu od 11.-12. marta 2010. godine u Budimpešti i Beču, gdje će nam domaćini biti Austrija i Mađarska. Rumunija je domaćin sljedeće redovne ministarske konferencije koja će se održati od 27.-28. aprila 2012. godine u Bukureštu. Naredne ministarske konferencije će se održati 2015., 2018. i 2020. godine.

PRILOG 5.14. BUDIMPEŠTANSKO-BEČKA DEKLARACIJA

Budimpeštansko-bečka deklaracija o Evropskom prostoru visokog obrazovanja

12. 3. 2010. godine

1. Mi, ministri za visoko obrazovanje u državama sudionicama u Bolonjskom procesu, susreli smo se u Budimpešti i Beču 11. i 12. 3. 2010. godine da pokrenemo Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA), kako je predviđeno u Bolonjskoj deklaraciji iz 1999. godine.

2. Na osnovu naših dogovorenih kriterija za članstvo države, pozdravljamo Kazahstan kao novu državu sudionicu Evropskog prostora visokog obrazovanja.

3. U 1999. godini, Bolonjska deklaracija je odredila viziju za 2010. godinu međunarodno konkurentnog i privlačnog Evropskog prostora visokog obrazovanja u kojem visokoobrazovne institucije, podržane snažno privrženim nastavnim osobljem, mogu ispuniti svoje raznovrsne misije u društvu znanja, a u kojem studenti, koristeći mobilnost uz neometano i pravično priznavanje svojih kvalifikacija, mogu pronaći najprikladnije puteve obrazovanja.

4. Od 1999. godine, 47 ugovornih stranaka Evropske kulturne konvencije se obavezalo za tu viziju i učinile su značajan napredak da je dostignu. U jedinstvenom partnerstvu između tijela javne vlasti, institucija visokog obrazovanja, studenata i nastavnog osoblja, zajedno sa poslodavcima, agencijama za osiguranje kvaliteta, međunarodnim organizacijama i evropskim institucijama, mi smo ušli u niz reformi da izgradimo Evropski prostor visokog obrazovanja na osnovu povjerenja, saradnje i poštivanja raznolikosti kultura, jezika i sistema visokog obrazovanja.

5. Bolonjski proces i proizašli Evropski prostor visokog obrazovanja, kao jedinstveni primjeri regionalne, prekogranične saradnje u visokom obrazovanju, izazvali su znatan interes u drugim dijelovima svijeta i učinili da evropsko obrazovanje bude uočljivije na globalnoj karti. Pozdravljamo taj interes i nadamo se intenziviranju našeg dijaloga o politici i saradnji sa partnerima u cijelom svijetu.

6. Primili smo na znanje neovisnu procjenu i izvještaje nositelja interesa. Pozdravljamo njihovu potvrdu da se visokoobrazovne institucije, nastavno osoblje i studenti sve više poistovjećuju sa ciljevima Bolonjskog procesa. Mada je mnogo postignuto u provedbi Bolonjskih reformi, izvještaji također pokazuju da su linije akcije kao stepeni i reforma nastavnog plana i programa, osiguranje kvalitete, priznavanje mobilnosti i socijalna dimenzija provedeni do različitih stepena. Nedavni protesti u nekim državama, djelimično usmjereni protiv razvoja i mjera koji nisu vezani za Bolonjski proces, podsjećaju nas da neki od Bolonjskih ciljeva i reformi nisu primjereno provedeni i objašnjeni.

Mi primamo na znanje i slušat ćemo kritičke glasove podignute među nastavnim osobljem i studentima. Zapažamo da su prilagođavanja i dalji rad koji uključuju nastavno osoblje i studente neophodni na evropskom, nacionalnom i osobito institucionalnim nivoima da se dostigne Evropski prostor visokog obrazovanja kako ga mi zamišljamo.

7. Mi, ministri, opredijeljeni smo za potpunu i odgovarajuću primjenu dogovorenih ciljeva i plan rada za sljedeću dekadu, utvrđenih u priopćenju iz Leuvena/Louvain-la-Neuva. Mi ćemo u uskoj

saradnji sa visokoobrazovnim institucijama, nastavnim osobljem, studentima i ostalim nositeljima interesa pojačati naše napore da se dostignu reforme u toku kako bi omogućili studentima i nastavnom osoblju da bude mobilno, poboljša nastavu i učenje u visokoobrazovnim institucijama, pospješe postepenu zapošljivost i osiguraju kvalitetno visoko obrazovanje za sve. Mi, također, težimo da poboljšamo komunikaciju i razumijevanje Bolonjskog procesa između svih nositelja interesa i društva u cjelini.

8. Mi, ministri, ponovo se obavezujemo akademskoj slobodi, kao i autonomiji i odgovornosti visokoobrazovnih institucija kao principima Evropskog prostora visokog obrazovanja i naglašavamo ulogu koju visokoobrazovne institucije igraju u unapređenju miroljubivih demokratskih društava i jačanju socijalne kohezije.

9. Mi primamo na znanje ključnu ulogu akademske zajednice 4 lidera u institucijama, nastavnika, istraživača, administrativnog osoblja i studenata 4 da Evropski prostor visokog obrazovanja postane stvarnost, pružajući studentima mogućnost da steknu znanje, vještine i kompetencije koje unapređuju njihove karijere i živote kao demokratskih građana, kao i njihovog vlastitog razvoja. Priznajemo da je potrebno okruženje koje pruža bolju podršku nastavnom osoblju da ispuni svoje zadatke. Mi se obavezujemo da radimo ka djelotvornijem uključivanju visokoobrazovnog nastavnog osoblja i studenata u provedbu i dalji razvoj Evropskog prostora visokog obrazovanja. Mi u potpunosti podržavamo sudjelovanje nastavnog osoblja i studenata u strukturama odlučivanja na evropskom, nacionalnom i institucionalnim nivoima.

10. Pozivamo sve uključene sudionike da olakšaju stimulirajuće okruženje za rad i učenje i potiču učenje usmjereno na studenta kao način osposobljavanja studenta u svim oblicima obrazovanja, osiguravajući najbolje rješenje za održive i fleksibilne puteve saznavanja. To također zahtijeva saradnju nastavnika i istraživača u međunarodnim mrežama.

11. Mi, ministri, ponovo potvrđujemo da je visoko obrazovanje javna odgovornost. Mi se obavezujemo, bez obzira na ova teška ekonomska vremena, da osiguramo da visokoobrazovne institucije imaju neophodne resurse unutar okvira koji su ustanovile i nadziru javna tijela. Uvjereni smo da je visoko obrazovanje vodeći pokretač društvenog i ekonomskog razvoja i za inovacije u svijetu kojeg sve više pokreće znanje. Mi ćemo, stoga, povećati naše napore u društvenoj dimenziji kako bi osigurali mogućnosti za kvalitetno obrazovanje, obraćajući osobitu pažnju na nezastupljene grupe.

12. Mi, ministri odgovorni za Evropski prostor visokog obrazovanja, tražimo od Grupe za praćenje Bolonjskog procesa da predloži mjere da se olakša ispravna i potpuna provedba dogovorenih Bolonjskih principa i linija akcije na cijelom Evropskom prostoru visokog obrazovanja, osobito na nacionalnim i institucionalnim nivoima, između ostalog razvijanjem dodatnih metoda rada, kao što su učenje sebi jednakih, studijske posjete i druge aktivnosti na podjeli informacija. Stalnim razvijanjem, poticanjem i jačanjem Evropskog prostora visokog obrazovanja i poduzimanjem daljih sinergija sa Evropskim prostorom istraživanja, Evropa će moći da se uspješno suoči sa izazovima sljedeće dekade.

13. Naš sljedeći ministarski sastanak za procjenjivanje napretka i pokretanje plana rada iz Leuvena/Luovain-la-Neuvea ugostit će Rumunjska u Bukureštu 26-27. 4. 2012. godine.